

SHDM สถาบันพอดี
FOUNDATION SHDM Foundation

วารสาร

สถาบันพอดี

INSTITUTE OF SUFFICIENCY JOURNAL (ISJ)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม 2567
VOL 1, NO.1 JANUARY 2024
ISSN : XXXX-XXXX (ONLINE)

shdm.journal@gmail.com

วารสารสถาบันพอดี

081 745 4336

สถาบันพอดี
SHDM Foundation

วารสารสถาบันพอดี
Institute of Sufficiency Journal

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม 2567
Vol. 1 No. 1 January 2024

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความวิจัยหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศในด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านศาสนศึกษา ด้านปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านมนุษยศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคมศาสตร์ และสหวิทยาการด้านการศึกษา
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ในด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านศาสนศึกษา ด้านปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านมนุษยศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคมศาสตร์ และสหวิทยาการด้านการศึกษา
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นที่ไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านศาสนศึกษา ด้านปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านมนุษยศาสตร์ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคมศาสตร์ และสหวิทยาการด้านการศึกษา ให้เป็นที่ไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

มูลนิธิสหธรรมิกชน (Sahadhammikchon Foundation) 429/129 ถนนสรองประภา
แขวงดอนเมือง เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร 10210
โทรศัพท์: 091-778-1032, 089-983-9333
อีเมล: shdm.foundation@gmail.com

พิมพ์ที่

จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170
โทรศัพท์ 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมล g_class@hotmail.com

ต้นฉบับที่ตีพิมพ์ในวารสารเล่มนี้ ได้รับการตรวจสอบมาตรฐานทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขาวิชา การตีพิมพ์จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากกองบรรณาธิการเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

คณะที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์เกียรติ บัญเจือ
รองศาสตราจารย์ ดร.อรุณพ พงษ์วาท
พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม (รศ.ดร.)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระชัย ยศโสธร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชญา สุขสมจิตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภัทร แก้วรัตนภัทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชฎา พองธนกิจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิชัย ธรรมเสนห์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงไชย สุรินทร์วรางกูร
พลเอก ดร.สมคิด ทับทิม
ดร.دنุวัศ สุวรรณวงษ์
ดร.กัญญ์รัชการย์ เลิศอมรศักดิ์
ดร.ลัดดา ไทยปรีชา
ดร.อาริยา ภูระหงษ์
ดร.พลอยทราย โอฮาม่า
ดร.กาญจนา โพธิวิษยานนท์
ดร.สมเกียรติ มาลากรณ์
ดร.จันทรามาศ สุริยะ

รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงสมร รุ่งสวรรค์โพธิ์
รองศาสตราจารย์ (พิเศษ) พลตำรวจโท ดร.ณรงค์ กุลนิเทศ
รองศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ศรีปริญญา ฐูประจ่าง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ รัตนดิถก ณ ภูเก็ต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุปราณี วัฒนสิน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา วรารัตน์ไชย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) พลโท ดร.ทวี แจ่มจำรัสพลโท
พันเอก ดร.ปราโมทย์ หม่อมศิลา
ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
ดร.กนต์สินี สมิตพันธ์
ดร.สิริกร อมฤตวาริน
ดร.ศาสวัต มุลฐาน
ดร.รวิช ตาแก้ว
ดร.ใจกลั่น นาวาบุญนิยม
ดร.วราภรณ์ พงศ์ธรพิสุทธิ์
ดร.สิรินทร์ กัญยาวิริยะ

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธา หริมเทพาธิป

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล มุณีสว่าง
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิต พุทพงษ์ศิริพร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีเวท วรณโกวิท
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุณี เวชประสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร พินยารัก

นายแพทย์ ดร.ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง
พันเอกหญิง ดร.สุดารัตน์ น้อยแรม
พันตำรวจโทหญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม
ดร.มนัสวี ศรีนนท์
ดร.ตรี บุญเจือ

คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
โรงพยาบาลพญาไท สาขาศรีราชา
ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5
คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล
สำนักงาน กสทช.

ดร.ยุทธภรณ์ พิณีจ

คริสตศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร

ดร.ประเสริฐ สุขศาสตร์กวิน

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นางพรรณนิภา หริมเทพาธิป

นางเพ็ญพักต์ สว่าง

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ ประจำปีที่ 1 ปีที่ 1

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตโตโม (ผศ.ดร.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรต์ม์ แสงแก้ว

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดาร์ตน์ พิมลรัตนกานต์

วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วิทยาลัยเขตนครปฐม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาตรี ชุมแสน

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ดร.ศรุตานนท์ ชอบประดิษฐ์

คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์วิทยาลัยทองสุข

ดร.สมเจต หลวงกัน

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.มณูญ สอนโพนงาม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ดร.จักรพงษ์ ทิพสูงเนิน

สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม

ดร.สุดธินีย์ ทองจันทร์

สถาบันมะเร็งแห่งชาติ

ดร.ชิสา กัญยาวิริยะ

สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.วิเศษ แสงกาญจนวนิช

สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.พจนมา มาโนช

สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์

สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.เอกลักษณ์ เพ็งพรม

ศูนย์พอเพียงศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทบรรณาธิการ

บทความวิชาการและบทความวิจัยในวารสารสถาบันพอดี ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม 2567 ซึ่งถือว่าเป็นฉบับปฐมฤกษ์นี้ มีบทความวิชาการและบทความวิจัยที่น่าสนใจ โดยผู้เขียนบทความหลายท่านขอจองพื้นที่ลงวารสารเพื่อเผยแพร่ผลงานตลอดปี พ.ศ. 2567 ตั้งแต่ยังไม่เปิดระบบวารสารออนไลน์ ประกอบกับได้รับความเมตตาจากคณาจารย์หลากหลายมหาวิทยาลัย ตลอดถึงนักวิชาการอิสระ ยินดีเป็นทั้งที่ปรึกษา กองบรรณาธิการ และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ ซึ่งแต่ละท่านล้วนมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาของตนเป็นอย่างดี

บทความในวารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 2 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล และหลักจริยธรรมบนรากฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง (Moderate Postmodern) การประยุกต์ใช้หลักการทรงงาน หลักพุทธปรัชญา และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานทางธุรกิจ บทความเหล่านี้ ได้ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงโดยผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินคุณภาพ ตลอดทั้งกองบรรณาธิการให้ความสำคัญกับบทความที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารเป็นหลัก กองบรรณาธิการได้คัดเลือกคุณภาพเป็นการเบื้องต้นก่อนแล้วจึงทำการตอบรับเพื่อส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาถ้อยแถลงตามระบบต่อไป ทั้งนี้ บทความที่ได้รับการคัดเลือกจึงเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการศึกษาให้เป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาและประเทศชาติต่อไป โดยบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือประจำฉบับนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

บทความวิจัยเรื่อง “หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง” โดย ดร.พจนามาโนช บทความวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์เอกสาร โดยมุ่งศึกษาความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล ปรัชญา 5 ภาวะบนทรรศน์ และวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เชิงปรัชญา

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง” โดย ดร.ชิสา กัญยาวิริยะ และ ดร.สิรินทร์ กัญยาวิริยะ บทความวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสาร นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์สากลและวิเคราะห์ตีความคุณค่าจากวิชาจริยศาสตร์บนพื้นฐานภาวะบนทรรศน์ทางปรัชญาที่ทันสมัยที่สุดในยุคปัจจุบัน

บทความวิชาการเรื่อง “พรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจ” โดย ดร.สิรินทร์ กัญยาวิริยะ และ ดร.ชิสา กัญยาวิริยะ บทความวิชาการฉบับนี้ ได้นำเสนอถึงหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในทางธุรกิจ โดยครั้งนี้ได้นำเอาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาวิเคราะห์ ประเมินค่า สู่การประยุกต์ใช้ ซึ่งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับบุคคล พัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดทั้งสามารถส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้ โดยได้รับแรงบัลดาลใจมาจากวิทยานิพนธ์และดุชฎินิพนธ์ของตนเองในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ซึ่งผู้เขียนได้ตั้งใจต่อยอดให้เป็นผลงานเชิงสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อองค์กรธุรกิจที่ต้องการบริหารงานให้มีความสุขตามหลักพุทธธรรม

บทความวิชาการเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 1 : ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” โดย ดร.ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ บทความวิชาการฉบับนี้ มีการวิเคราะห์แนวคิดและตีความเชิงปรัชญา จากนั้นจึงนำเสนอเทคนิคการประยุกต์ใช้ และสรุปคุณค่าที่ได้รับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบทความ

การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานเชิงวิชาการที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะโดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงหลักการทรงงาน จะมีแค่การนำเสนอถึงหลักการ ทฤษฎี และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น จะกล่าวถึง เฉพาะส่วนของหลักการและทฤษฎี

บทความวิชาการเรื่อง “ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปปาต” โดย พิบูล ชัชวานิชย์ บทความ วิชาการฉบับนี้มุ่งนำเสนอคำตอบที่สำคัญในทางพุทธปรัชญา ได้แก่ ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปปาต คืออะไร ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลงานวิชาการชิ้นเอกที่วางหลักการของทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปปาต ได้อย่างชัดเจน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธา หริมเทพาธิป

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
1 หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง Good Governance Based on Moderate Postmodern Philosophy. พจนมา มาโนช	1
2 ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง An Analytical Study of Ethical Values in Moderate Postmodern Philosophy. ชิสา กัญยาวิริยะ และ สิริรินทร์ กัญยาวิริยะ	11
3 พรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจ Four Sublime States of Mind for Business Management. สิริรินทร์ กัญยาวิริยะ และ ชิสา กัญยาวิริยะ	21
4 การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 1 : ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ Application of Work Principles 1 of King Rama IX: Systematic Data Study. ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์	38
5 ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท The Middle Way of the Paticca-samuppada. พิบูล ชัชวานิชย์	54
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ	69
หลักเกณฑ์สำหรับการนิพนธ์	71

หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

Good Governance Based on Moderate Postmodern Philosophy

พจนา มาโนช

Phortchana Manoch

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Email: pojana3010@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล 2) เพื่อศึกษาปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ผลการวิจัยพบว่า 1) ธรรมาภิบาลคือการบริหารจัดการที่ดีประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า 2) ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นปรัชญากระบวนทรรศน์กระแสล่าสุดที่มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา โดยใช้การตีความอย่างมีวิจารณญาณเป็นเครื่องมือในเชิงญาณวิทยา 3) วิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นการนำเอาคุณภาพชีวิตของส่วนรวมมาตั้งเป็นเป้าหมายร่วมของทุกองค์ประกอบในหลักธรรมาภิบาล มุ่งเน้นความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ จริ่งใจในการแก้ปัญหาทั้งในส่วนองระบบและจิตสำนึกส่วนบุคคล เปิดพื้นที่ให้กับคนทุกช่วงวัยได้มีโอกาสเข้าพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาล, ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง, ปรัชญา

Abstract

This research is a qualitative study involving document analysis with the following objectives: 1) To explore the concept of good governance, 2) To study the philosophy post-modernity, and 3) To analyze the principles of good governance based on the Moderate Postmodern Philosophy. The research findings indicate that 1) Good governance involves effective management based on legal principles, ethical principles, transparency principles, participation principles, responsibility principles, and value principles. 2) The philosophy of post-modernity is a contemporary worldview that focuses on improving the quality of life through creativity, adaptability, collaboration, and seeking enlightenment, using interpretative reasoning as a tool in phenomenological perspective. 3) Analyzing the principles of good governance based on Moderate Postmodern Philosophy involves setting the overall quality of life as a common goal for all components within the framework of good governance. It emphasizes collaborative and sincere problem-solving at both systemic and individual levels, providing opportunities for people of all ages to contribute to the progressive development of the country.

Keywords : Good Governance, Moderate Postmodern Philosophy, Philosophy

---

บทนำ

ธรรมาภิบาล ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Good Governance เป็นคำที่ใช้ในแง่บวกของ “การบริหารจัดการที่ดี” ที่ถูกทำให้รู้จักอย่างแพร่หลายในระดับโลกโดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations) และถูกใช้ครั้งแรกในรายงานเรื่อง Sub-Sahara Africa From Crisis to Growth ปี ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นรายงานที่ธนาคารโลกพยายามวิเคราะห์ถึงความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศของรัฐในทวีปแอฟริกาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในรายงานได้วิจารณ์ถึงสาเหตุสำคัญ 4 ประการที่ทำให้กลุ่มประเทศในภูมิภาค Sub-Sahara region ไม่สามารถพัฒนาฟื้นตัวขึ้นมาได้ก็เพราะ “การคอร์รัปชันของผู้นำประเทศและเจ้าหน้าที่ของรัฐ การไม่ยึดกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง การขาดประสิทธิภาพในการบริหารงาน การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน” ผลจากการเผยแพร่รายงานฉบับนี้ ทำให้แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาลได้รับความสนใจในหลายประเทศทั่วโลก และกลายเป็นผลผลิตหนึ่งของโครงสร้างในแนวคิดระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ที่เชื่อมโยงกับคำว่า “พัฒนา”

นอกจากนี้ Good Governance ยังถูกนำไปใช้เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งทางการเมืองสำหรับการพิจารณาเงินกู้ระหว่างประเทศของธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย รวมทั้งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ดังนั้น รัฐหรือประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือทางการเงินจะต้องสร้างความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นด้วยหลักธรรมาภิบาล 4 ประการ คือ การมีส่วนร่วม การปกครองตามหลักกฎหมาย ความโปร่งใส และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ (Kaewmanee, 2007)

อย่างไรก็ดี Good Governance ไม่ได้มีเพียงแค่มาตรฐาน 4 ข้อดังที่ธนาคารโลกเสนอไว้ในช่วงแรก แต่ได้รับการพัฒนามาตรการจาก 4 ข้อ กลายเป็น 6 ข้อ ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Public Participation) ความโปร่งใส (Transparency) ความรับผิดชอบ (Accountability) ความชอบธรรมทางการเมืองโดยกฎหมายที่คุ้มครองธรรม, ความสามารถในการคาดคะเนได้ (Predictability) และความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and effectiveness) ซึ่งต่อมา คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคม ภูมิภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก สหประชาชาติ (United Nations Economics and Social Commission for Asia and the Pacific) ได้เสนอเพิ่มขึ้นเป็น 8 ข้อ สำหรับใช้ในการพัฒนาบทบาทของรัฐที่มีลักษณะการปกครองที่ดี ได้แก่ การมีส่วนร่วม การปกครองตามหลักกฎหมาย ความโปร่งใส ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การตอบสนอง ความรับผิดชอบ การตั้งเป็นแนวร่วมอย่างเท่าเทียม และฉันทามติ

ต่อมาในปี ค.ศ. 1997 องค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme : UNDP) ได้กำหนดคุณลักษณะของธรรมาภิบาลเพิ่มมาอีก 1 ข้อ คือเรื่อง *การพัฒนามนุษย์* รวมเป็น 9 ข้อ ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) นิติธรรม (Rule of Law) ความโปร่งใส (Transparency) การตอบสนอง (Responsiveness) การมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus-Oriented) ความเสมอภาค/ความเที่ยงธรรม (Equity) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) ภาระรับผิดชอบ (Accountability) และวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Vision)

ประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดเรื่อง Good Governance เข้ามาใช้ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2541 ในฐานะเป็นกระแสหลักของการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองหลังจากที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ในขณะนั้นประเทศไทยถูกวิจารณ์ว่าความล้มเหลวทางการเมืองและการบริหารที่เกิดขึ้นมาจากการคอร์รัปชันของนักการเมือง ทำให้การบริหารบ้านเมืองไม่มีความโปร่งใส และไร้ประสิทธิภาพ ระหว่างนั้นธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศพยายามผลักดันหลักการบริหารโดยใช้ Good Governance เพื่อให้เกิดกระแสตื่นตัวไปพร้อมกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของไทยที่เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา

นักวิชาการไทยได้พยายามบัญญัติศัพท์ไทยขึ้นใช้หลายคำ อาทิ ธรรมาภิบาล ประชาธิปไตย ธรรมรัฐ ระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี การปกครองโดยธรรม กรอบการกำกับดูแลที่ดี บรรษัทภิบาล เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้มีการตกลงโดยคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2542 ให้ใช้คำว่า ระบบการบริหารและการจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล ซึ่งใช้กับการบริหารจัดการที่ดีในภาครัฐ ส่วนคำว่า บรรษัทภิบาล (Corporate Governance) ถูกนำมาใช้ในภาคเอกชน

หลังจากนั้น เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2542 ได้มีการประกาศระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และเริ่มมีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่ 11 สิงหาคม 2542 ซึ่งนับได้ว่าเป็นก้าวแรกของการบริหารราชการแนวใหม่ โดยใช้หลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า

แม้ว่าในประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล แต่ก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจสำหรับสายตาชาวโลกอันเนื่องมาจากปัญหาการคอร์รัปชัน ในปัจจุบันพบว่า กฎหมายไม่สามารถแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้จริง ทำได้แค่บังคับ แต่ไม่อาจทำให้คนทำดีเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดหรือทำได้ด้วยความเต็มใจได้ ทั้งนี้เพราะปัญหาคอร์รัปชันไม่ได้เป็นปัญหาทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาทางจริยธรรมด้วย และเมื่อเป็นปัญหาจริยธรรมก็ต้องแก้ด้วยจริยธรรมในฐานะเป็น “เกณฑ์เสริม” ร่วมกับกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็น “เกณฑ์หลัก” ของคนทั้งชาติ ส่วนองค์การหรือมูลนิธิใดที่ให้การสนับสนุนการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ก็ให้ถือว่าเป็น “เกณฑ์ส่งเสริม” ทั้ง 3 เกณฑ์ดังกล่าว อุปมาดัง 3 สหายที่จับมือร่วมแรง ด้วยหวังว่า จะช่วยกันแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในสังคมให้ได้ ไม่มากก็น้อย

แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ การนำเอาหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อวางรากฐานธรรมาภิบาลให้เกิดความชอบธรรม สร้างฉันทามติหรือการยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพราะปัญหาคอร์รัปชันไม่ได้เป็นเพียงเรื่องความเห็นแก่ตัว มากไปกว่านั้นคือเป็นเรื่องของการเห็นแก่ใครด้วย แต่ถ้ามีระบบและการปลูกฝังจิตสำนึกด้วยหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางก็จะทำให้เกิดการร่วมรับฟัง เกิดการเสวนาอย่างสร้างสรรค์ เกิดการยอมรับความหลากหลายแต่มีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจดำเนินการวิจัยเรื่องนี้เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลางสำหรับนำเสนอสู่การปฏิบัติในเชิงนโยบายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล
2. เพื่อศึกษาปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล ในเรื่องของความหมายและองค์ประกอบ และศึกษาปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนหลักการ ส่วนของวิธีการ และส่วนของเป้าหมาย จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. นำประเด็นที่ได้มาวิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
3. สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเชิงปรัชญา
4. สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ธรรมาภิบาลคือการบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า
2. ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นปรัชญากระบวนทรรศน์กระแสล่าสุดที่มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา โดยใช้การตีความอย่างมีวิจารณญาณเป็นเครื่องมือในเชิงญาณวิทยา
3. วิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง มีลักษณะดังนี้ 1) หลักนิติธรรมบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันวางระบบกฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ เพื่อความสงบสุขของส่วนรวม 2) หลักคุณธรรมบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ควรใช้หลักคุณธรรมสากลมากำหนดเป็นแกนกลางแล้วเพิ่มจำนวนข้อคุณธรรมที่จำเป็นต่อกลุ่มสมาชิกในแต่ละกลุ่มเพื่อให้ครอบคลุมถึงส่วนของจรรยาบรรณทางวิชาชีพ มีการครองตน ครองคน ครองงานโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตร่วมกัน 3) หลักความโปร่งใสบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง มีการใช้ระบบหรือเทคโนโลยีมาอำนวยความสะดวก เช่น ระบบบล็อกเชน หรือแพลตฟอร์มกลางที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และสร้างช่องทางหลากหลายเพื่อให้ทุกคนสามารถตรวจสอบได้โดยสะดวก 4) หลักการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นความร่วมมือในทุกระดับจนถึงขั้นมีฉันทามติร่วมกัน รับฟังทั้งเสียง

ส่วนมากและเสียส่วนน้อย ออกแบบเพื่อให้เกิดความชอบธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึง 5) หลักความรับผิดชอบ มีการปลูกฝังและสร้างความเข้าใจในหน้าที่ของแต่ละคนว่ามีบทบาทอะไรบ้าง ทุกบทบาทหน้าที่ล้วนต้องรับผิดชอบ กระตือรือร้นที่จะแก้ไขสิ่งผิด พัฒนาสิ่งที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม 6) หลักความคุ้มค่า เป็นการคิดบนหลักของความประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงความพอเพียงของแต่ละกลุ่มแต่ละคน กล่าวโดยสรุปได้ว่า วิเคราะห์หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นการนำเอาคุณภาพชีวิตของส่วนรวมมาตั้งเป็นเป้าหมายร่วมของทุกองค์ประกอบในหลักธรรมาภิบาล มุ่งเน้นความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ จริ่งใจในการแก้ปัญหาทั้งในส่วนองระบบและจิตสำนึกส่วนบุคคล เปิดพื้นที่ให้กับคนทุกช่วงวัยได้มีโอกาสเข้าพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถอภิปรายผลได้ว่า ธรรมาภิบาลคือการบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธงชัย คล้ายแสง (2562) กล่าวว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้ 1) หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้นโดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล 2) หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามโดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ 3) หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้ 4) หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ 5) หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดถึงการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน 6) หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมโดย

รณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่าสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน และสอดคล้องกับแนวคิดของ ฤทธิศ นอชุนทด (2565) อธิบายว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) คือ การปกครอง การบริหาร การจัดการการควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน

2. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถอภิปรายผลได้ว่า ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นปรัชญากระบวนทรรศน์กระแสล่าสุดที่มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการสร้างสรรค์ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา โดยใช้การตีความอย่างมีวิจารณญาณเป็นเครื่องมือในเชิงญาณวิทยา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเป็นปรัชญากระบวนทรรศน์ล่าสุดที่เน้นความไม่ยึดมั่นถือมั่น ย้อนอ่านทั้ง 4 กระบวนทรรศน์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าเพื่อประเมินเอาสิ่งที่เป็นคุณภาพมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ และคณะ (2564) อธิบายว่า ปรัชญากระบวนทรรศน์เป็นความเชื่อพื้นฐานในจิตใจของมนุษย์ทุกคนแตกต่างกันตามเพศวัย สิ่งแวดล้อมการศึกษาอบรมและการตัดสินใจเลือกของแต่ละบุคคลกระบวนทรรศน์ไม่ใช่สมรรถนะตัดสินใจเพราะสมรรถนะตัดสินใจคือเจตจำนงแต่เป็นสมรรถนะเข้าใจและเชิญชวนให้เจตจำนงตัดสินใจ แบ่งออกเป็น 5 กระบวนทรรศน์ ได้แก่ 1) กระบวนทรรศน์ยุคดึกดำบรรพ์มองทุกอย่างว่ามาจากน้ำพระทัยของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องบน 2) กระบวนทรรศน์ยุคโบราณมองทุกอย่างว่าโลกมีกฎเกณฑ์มนุษย์จะได้ความสุขในโลกนี้ก็ด้วยรู้และทำตามกฎธรรมชาติอย่างเคร่งครัด 3) กระบวนทรรศน์ยุคกลางมองทุกอย่างว่าเป็นทางไปสู่โลกหน้าต้องอดทนและหมั่นทำความดีหลีกเลี่ยงความชั่วเพราะจะมีความสุขในโลกหน้าที่รออยู่ 4) กระบวนทรรศน์นวยุคมองทุกอย่างว่าเป็นระบบเครือข่ายตามเกณฑ์วิทยาศาสตร์เมื่อมีปัญหาที่ต้องเอาชนะปัญหาด้วยวิทยาศาสตร์เพื่อให้มีความสุขได้ในโลกนี้ไม่ต้องรอโลกหน้าและ 5) กระบวนทรรศน์หลังนวยุคไม่ยึดมั่นถือมั่นให้กฎหรือเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งและไม่ละทิ้งความรู้ใดเลยเน้นการมองทุกอย่างด้วยวิจารณญาณมีการวิเคราะห์ประเมินค่าและประยุกต์ใช้สิ่งต่างๆเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ (2565) อธิบายว่า ปรัชญาหลังนวยุค คือ กระแสปรัชญาล่าสุดของมนุษยชาติ เป็นปรัชญาที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา ใช้วิจารณญาณเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต บนหลักการของความไม่ยึดมั่นถือมั่น แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างอย่างสร้างสรรค์ ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ทิ้งสิ่งใด (reread all, reject non) ตั้งแต่กระบวนทรรศน์ดึกดำบรรพ์จนถึงกระบวนทรรศน์ปัจจุบัน ส่งเสริมให้เกิดการมองอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วน

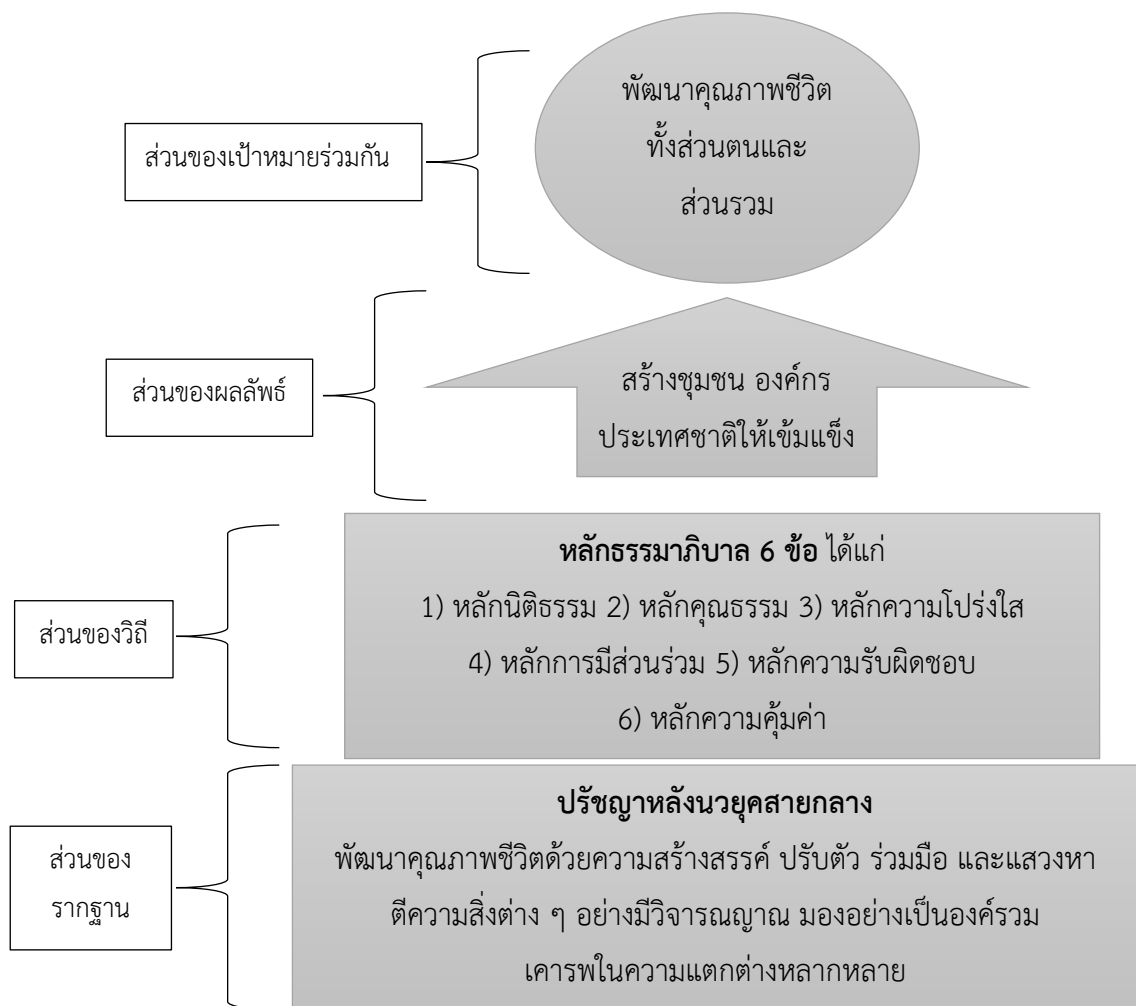
3. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สามารถอภิปรายผลได้ว่า วิเคราะห์หลักธรรมาภิบาล บนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นการนำเอาคุณภาพชีวิตของส่วนรวมมาตั้งเป็นเป้าหมายร่วมของทุกองค์ประกอบในหลักธรรมาภิบาล มุ่งเน้นความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ จริ่งใจในการแก้ปัญหาทั้งในส่วนองระบบและจิตสำนึกส่วนบุคคล เปิดพื้นที่ให้กับคนทุกช่วงวัยได้มีโอกาสเข้าพัฒนาประเทศชาติ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะหลักธรรมาภิบาลนั้นเป็นหลักธรรมในการบริหารที่

นำไปสู่การพัฒนาตน พัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กร สังคม และประเทศชาติไปสู่ความเจริญอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ลัดดา พลวัฒน์ (2557) อธิบายว่า ธรรมาภิบาลเป็นแนวความคิดหลักการพื้นฐานและวิธีการปฏิบัติงาน หรือการบริหารโดยยึดถือระบบคุณธรรมและจริยธรรม ภายใต้ความคาดหวังว่าจะก่อให้เกิดผลสุดท้ายให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม ความสุจริตโปร่งใส ความคุ้มค่าเงิน คำนึงถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ธรรมาภิบาลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาองค์กรและสังคมประเทศชาติอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับแนวคิดของ วิโรจน์ คงเทพ (2561) สรุปว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีดังนี้ 1) หลักนิติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานในทุกระดับมีส่วนร่วม ในการกำหนดกฎ กติกา เพื่อเป็นข้อตกลงในการปฏิบัติงานร่วมกัน 2) หลักคุณธรรมยึดมั่นในหลักการและความถูกต้อง ดึงม ในการปฏิบัติงานให้เป็นตัวอย่างแก่บุคลากร โดยใช้หลักการครองตน ครองคน และครองงาน มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ร่วมงาน พัฒนาตนเอง 3) หลักความโปร่งใส มีแนวทางการดำเนินงาน สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงาน โดยมีการปรับปรุงกลไกการทำงานให้มีความโปร่งใสเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถตรวจสอบได้ มีการแสดงผลการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน 4) หลักการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารงาน การปฏิบัติงาน การติดตามผลการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปรับปรุงผลการดำเนินงาน 5) หลักความรับผิดชอบ มีการกำหนดแนวทางและการวางแผนในการพัฒนาบุคลากรให้มี ศักยภาพในการปฏิบัติงาน โดยคำนึงถึงสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และ 6) หลักความคุ้มค่ากำหนดให้ผู้ปฏิบัติงานวางแผนบริหารจัดการในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ทุกคนมีความประหยัด ใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า หลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลางนั้น ช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อในลักษณะของความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์ โดยไม่แอบอิงอำนาจในการกดขี่หรือแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองและกลุ่มพวกพ้องของตนเท่านั้น แต่เน้นการประสานความร่วมมือไปถึงระดับฉันทามติ มีการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมในการเก็บข้อมูลและเปิดเผยข้อมูลให้เกิดความโปร่งใส ตรวจสอบได้ การวางกฎกติกาใด ๆ ร่วมกันจะมีกระบวนการที่นำไปสู่การยอมรับอย่างมีส่วนร่วมในทุกระดับ ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เคารพความแตกต่างหลากหลายโดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้นจึงทำให้เกิดองค์ความรู้ในหลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ซึ่งประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนของรากฐาน ส่วนของวิถี ส่วนของผลลัพธ์ และส่วนของเป้าหมายร่วมกัน ดังแสดงไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 : องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยเสนอให้มีการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปออกแบบให้เกิดหลักสูตรผู้นำในเชิงรุก คือเน้นการเรียนรู้ของรุก (Active Learning) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีกิจกรรมในการสะท้อนความตระหนักรู้ในด้านคุณธรรม จริยธรรม มากกว่าจะบรรยายในเชิงทฤษฎี เพียงแต่กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับรากฐานทางปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ซึ่งองค์กรที่เหมาะสมแก่การจัดฝึกอบรมในลักษณะนี้ได้แก่ องค์กรทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรหน่วยงานด้านการปกครองทั้งในส่วนกระทรวง ทบวง กรม ตลอดจนภาพเอกชน ผู้ประกอบการที่ต้องการให้หลักธรรมาภิบาลเติบโตในองค์กร เพื่อให้องค์กรเกิดความเจริญ เป็นยอมรับแก่คนทั่วไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเสนอให้มีการวิจัยต่อยอดตามหัวข้อดังนี้

1. บริษัทภิบาลบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
2. บริษัทภิบาลเพื่อองค์กรที่ยั่งยืนบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
3. ธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารภาครัฐบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

บรรณานุกรม

- เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ และคณะ. (2564). อุเบกขากับปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(5) : 2051 - 2063.
- ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์, ดร. (2565). การคิดนวัตกรรมด้วยหลักการทรงงานตามหลักปรัชญาหลังนวยุค. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 15(2) : 111 - 117.
- ธงชัย คล้ายแสง. (2562). หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(2) : 177-188.
- ภูติศ นอขุนทด. (2565). หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารงานภาครัฐ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(1) : 1029-1044.
- วิโรจน์ คงเทพ. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. *วารสารนวัตกรรมการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*. 6(1) : 52 - 66.
- Dhiwakorn Kaewmanee. (2007). *The evolution of the Thai State: the political economy of formative and transformative external influences*. Berlin: dissertation.de.

ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

An Analytical Study of Ethical Values in Moderate Postmodern Philosophy

ชิสา กัญยาวิริยะ¹ และ สิริินทร์ กัญยาวิริยะ²

Chisa Ganyaviriya and Sirin Ganyaviriya

^{1,2}สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

^{1,2}Philosophy and Ethics Program, Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: ¹chicsar@gmail.com

²sirin.cnt@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ผลการวิจัยพบว่า 1) จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ว่าด้วยความประพฤติ ความประพฤติต่างจากพฤติกรรม พฤติกรรมเป็นการกระทำที่ไม่มีมีโนธรรมนำทาง ส่วนความประพฤติเป็นการกระทำที่มีมีโนธรรมนำทาง เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมมีทั้งแบบตัดสินจากเจตนาตัดสินจากผลการกระทำ 2) ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง เป็นปรัชญากระบวนทรรศน์ที่ 5 มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้วิจารณ์ญาณเป็นวิธีการเข้าถึงความจริงในเชิงคุณค่าของคุณภาพชีวิต ใช้การสานเสวนาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ รับฟังความคิดเห็น ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย 3) วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) คุณค่าของการสร้างสรรค์ (2) คุณค่าของการปรับตัว (3) คุณค่าของการร่วมมือ (4) คุณค่าของการแสวงหาโดยธรรม คุณค่าทั้ง 4 ด้านนี้เป็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตนและส่วนรวม

คำสำคัญ: จริยศาสตร์, ปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง, คุณค่าทางจริยศาสตร์

Abstract

This qualitative research aims to analyze documents with the following objectives: 1) To study ethical concepts, 2) To study Moderate Postmodern Philosophy, and 3) To analyze the ethical values of Moderate Postmodern Philosophy. The research findings indicate that: 1) Ethics is defined as the study of behavior, distinguishing between conduct and behavior. Conduct is action without moral guidance, while behavior is guided by morals. Criteria for ethical judgment include judgment based on intention, judgment based on actions. 2) Moderate Postmodern Philosophy is the fifth philosophical paradigm with the goal of developing the quality of life using reason as a method to access reality in terms of the values of life quality. It employs dialogue as a tool for participatory and creative collaboration, embracing diverse opinions and accepting differences. 3) Analysis of the ethical values of Moderate Postmodern Philosophy is divided into four aspects: (1) Value of creativity, (2) Value of Adaptivity, (3) Value of Collaborativity, and (4) Value of Requisitivity. These values, in all four aspects, promote the development of the quality of life both individually and collectively.

Keywords : Ethics, Moderate Postmodern Philosophy, Ethical Values

---

บทนำ

จริยศาสตร์ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติ และเกณฑ์ตัดสินความประพฤติทั้งส่วนของกาย วาจา ใจ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่านมีทรรศนะว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติทางใจนั้นคือ ส่วนของคุณธรรม แต่ความประพฤติทางกายและวาจาเป็นเรื่องของจริยธรรม ดังที่ พระอนุลักษ์ จตวทฒ โน (สุขเรื่อง), 2566) กล่าวว่า “คุณธรรม เป็นลักษณะของความรู้สึกรู้สึกที่ดีทางจิตใจ ส่วน จริยธรรม เป็น ลักษณะการแสดงออกที่ดี ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางกายวาจา” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภมา จิตต์ เทียง และ ธวัชชัย ผลสะอาด (2566) กล่าวว่า “จริยธรรมในความหมายที่แท้คือการดำเนินชีวิตทั้งระบบ จริยธรรมในทางตะวันตก เป็นแค่ Morality คือแค่ศีลเท่านั้น” แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วทั้งคุณธรรมและ จริยธรรมล้วนเป็นเนื้อหาของวิชาจริยศาสตร์

จริยธรรมคือหลักการที่คนในสังคมควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข สังคมจะมีการกำหนดหลักการสำหรับความประพฤติของสมาชิกซึ่ง เป็นที่ยอมรับ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคมจะ เห็นว่าบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนได้นี้จะเป็นบุคคลที่มี จริยธรรมอยู่ในตนเอง เป็นที่ยอมรับ นับถือของคนในสังคมเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคม ดังนั้น คุณค่า ทางจริยศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็แนวคิดทางตะวันตกหรือตะวันออก ต่างมีเป้าหมายร่วมกันคือความสุขหรือ การพ้นจากความทุกข์

นอกจากนี้ คุณค่าทางจริยศาสตร์ ยังถูกแบ่งออกเป็นกระบวนทรรศน์ต่าง ๆ ตั้งแต่กระบวนทรรศน์ดึกดำบรรพ์จนถึงกระบวนทรรศน์หลังนวยุค ซึ่งแบ่งออกเป็นสองสาย คือ กระบวนทรรศน์หลังนวยุคสายสุดซ้าย (extreme postmodern) หรือลัทธิหรือถอนนิยม (deconstruction) กับกระบวนทรรศน์ หลังนวยุคสายกลาง (moderate postmodern) หรือลัทธิหรือสร้างใหม่นิยม (reconstruction)

สำหรับบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ในส่วนปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ที่มี หลักการไม่ยึดมั่นถือมั่น แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างอย่างสร้างสรรค์ ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ทิ้งสิ่งใด และ มองอย่างเป็นองค์รวม โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีวิจรรย์ญาณ (เมธา หรือ เทพาธิป, 2563) มีจริยธรรมดูแลกันด้วยพลังสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา (เมธา หรือ เทพาธิป, 2561)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางเพื่อ สังเคราะห์ว่ามีทั้งหมดกี่ด้าน และแต่ละด้านสามารถส่งมอบคุณค่าให้แก่ชีวิตมนุษย์อย่างไร เชื่อว่าจะเป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์ ประกอบด้วย ความหมายของจริยศาสตร์ และเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ของลัทธิประโยชน์นิยมและหน้าที่นิยม
2. ศึกษาปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ประกอบด้วยส่วนของหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
3. วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) คุณค่าของการสร้างสรรค์ (2) คุณค่าของการปรับตัว (3) คุณค่าของการร่วมมือ และ (4) คุณค่าของการแสวงหาโดยธรรม
4. สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเชิงปรัชญา
5. สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ว่าด้วยความประพฤติ ความประพฤติต่างจากพฤติกรรม พฤติกรรม เป็นการกระทำที่ไม่มีมโนธรรมนำทาง ส่วนความประพฤติเป็นการกระทำที่มีมโนธรรมนำทาง เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมมีทั้งแบบตัดสินจากเจตนา เช่น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของลัทธิหน้าที่นิยม (Deontology) ผู้ก่อตั้งลัทธิประโยชน์นิยม ได้แก่ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724 - 1804) คานท์ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ถ้ามีเจตนาดี ไม่ว่าจะผลจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ต้องนับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง การที่เกิดผลร้ายบ้าง เป็นเพียงเหตุบังเอิญเท่านั้น คุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำจึงไม่ได้อยู่ที่ผลของการกระทำนั้น แต่อยู่ที่เจตนา เจตนาเท่านั้นที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรมได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมที่พิจารณาจากผลการกระทำ เช่น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของลัทธิประโยชน์นิยม (utilitarianism) ผู้ก่อตั้งลัทธิประโยชน์นิยม ได้แก่ เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham, 1748 - 1832) และจอห์น สจิวท มิลล์ (John Stuart Mill, 1806 - 1873) เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของลัทธิประโยชน์นิยมจะมุ่งไปที่ผล มากกว่าจะคำนึงถึงเหตุ เพราะเหตุเป็นเพียง “วิถี” ที่จะนำไปสู่จุดหมายเท่านั้น

2. ปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง (Moderate Postmodern Philosophy) มีความเชื่อพื้นฐาน ได้แก่ (1) ความเป็นจริงเป็นอย่างไรไม่รู้ (2) ไม่เชื่อว่าปัญญาของมนุษย์โดยทั่วไปสามารถเข้าถึงความเป็นจริงได้ทั้งหมด ควรเปิดพื้นที่ให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในส่วนของความจริงสากล (Universal) และความจริงเฉพาะ (Individual) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (3) ไม่เชื่อว่า ภาษาอุดมการณ์ (ภาษาวิชาการ) ของมนุษย์สามารถสื่อความจริงจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่งได้ตรงตามความเป็นจริงของโลก จักรวาล และธรรมชาติได้ทั้งหมด ควรเปิดพื้นที่ให้กับภาษาสามัญได้ทำหน้าที่ในการสื่อความจริงสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกณฑ์ค้ำประกันความจริงของปรัชญาหลังนวยุค ได้แก่ การตีความด้วยหลักอรรถปริวรรตศาสตร์อย่างมีวิจารณ์ญาณ ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางส่งเสริมสัญชาตญาณปัญญาของมนุษย์ ซึ่งแสดงออกใน 4 ลักษณะ คือ สร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา การแสดงออกมาซึ่งสัญชาตญาณปัญญานี้ ศาสตราจารย์กิริตีเรียกว่า “พลัง 4” ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดของ ซิกมันท์ บอเมิน (Zygmunt Buaman) ซึ่งเป็นนักจริยศาสตร์หลังนวยุคคนสำคัญ บอเมิน เสนอแนวคิดเรื่องจริยศาสตร์แห่งการดูแล (Ethics of Care) ได้แก่ พลังแห่งการสร้างสรรค์ ปรับตัว และร่วมมือเอาไว้ ซึ่งต่อมา ศ.กิริตี บุญเจือ ราชบัณฑิตสาขาปรัชญา นำแนวคิดเรื่องการดูแล (Caring) มาพัฒนาต่อยอดจนกลายเป็นแนวคิดเรื่องพลัง 4 ได้แก่ พลังสร้างสรรค์ (Creativity) พลังปรับตัว (Adaptivity) พลังร่วมมือ (Collaborativity) และพลังแสวงหา (Requisitivity)”

3. วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

(1) คุณค่าของการสร้างสรรค์ เป็นคุณค่าที่เกิดจากการการวางใจหรือมีเจตนาดี เป็นกุศล สามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยสติปัญญา สามารถแก้ปัญหาได้ พัฒนาได้ เข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ รู้จักปล่อยวางความทุกข์อันเกิดจากความอยากเป็นคนสำคัญบ้าง จากการเปรียบเทียบบ้าง การใช้ชีวิตเพื่อสนองความพอใจให้กับคนในสังคมบ้าง เป็นต้น

(2) คุณค่าของการปรับตัว เป็นคุณค่าที่เกิดจากการยอมรับแล้วปรับตัว เมื่อมนุษย์เกิดความทุกข์ ปัญญาจะสอนให้มนุษย์เข้าใจและปรับตัว คือ ปรับความสมดุลภายในให้เกิดความสงบ เกิดพลังใจในการก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นด้วยความไม่ย่อท้อหรือท้อแท้ ในทางปรัชญาเรียกหลักการนี้ว่า หลัก 3 กล่าว ได้แก่ กล่าวเผชิญปัญหา แก่ประเมินวิธีปฏิบัติ และกล่าวลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ แต่เป้าหมายตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจะเสริมต่อไปว่า หลัก 3 กล่าวดังกล่าวนี้จะต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

(3) คุณค่าของการร่วมมือ เป็นคุณค่าที่เกิดจากการเชื่อมต่ออย่างสร้างสรรค์ เมื่อใดที่ต้องแก้ปัญหาที่ใหญ่ขึ้น หรือต้องการพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งไม่สามารถทำด้วยคน ๆ เดียว พลังร่วมมือในการที่จะช่วยกันสร้างสรรค์ก็จะเกิดขึ้น คือ การแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ในส่วนจุดต่างนั้น เป็นการ สงวนเพื่อให้ผู้เข้าใจในจุดเฉพาะส่วนนี้ได้นำไปพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ไม่สร้างความเดือดร้อน

หรือทุกข้อโทษใด ๆ ให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น และถ้าให้ตีไปกว่านั้น สามารถที่จะใช้พลังแสวงหาในการร่วมกันพัฒนาจุดต่างมาเติมเต็มจุดที่ขาดหายให้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความสมบูรณ์ขึ้นตามเหตุปัจจัย เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้น ตามเหตุตามปัจจัยในแต่ละบริบท

(4) คุณค่าของการแสวงหาโดยธรรม เป็นคุณค่าที่เกิดจากการเติมเต็มสิ่งที่ขาดหาย กล่าวคือ เมื่อคุณค่าของการร่วมมือเกิดขึ้น ย่อมมีการประเมินค่าทั้งในส่วนที่เกินและส่วนที่ขาด ในส่วนที่ขาดนั้น เป็นส่วนที่ต้องการได้รับการเติมเต็มเพื่อให้พลังสร้างสรรค์ พลังปรับตัว และพลังร่วมมือสามารถเคลื่อนที่ไปได้ เช่น ขาดกำลังใจก็เติมกำลังใจ สร้างแรงบันดาลใจ ขาดความรู้ก็เติมข้อมูลข่าวสาร จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเติมเต็มกันและกัน เป็นต้น

คุณค่าทั้ง 4 ด้านนี้เป็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตนและส่วนรวม

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถอภิปรายผลได้ว่า จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ว่าด้วยความประพฤติ ความประพฤติต่างจากพฤติกรรม พฤติกรรมเป็นการกระทำที่ไม่มีมีโนธรรมนำทาง ส่วนความประพฤติเป็นการกระทำที่มีมีโนธรรมนำทาง เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมมีทั้งแบบตัดสินจากเจตนา ตัดสินจากผลการกระทำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ จริยศาสตร์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า conduct ซึ่งหมายถึง การกระทำในเชิงความประพฤติ เช่น การคอร์รัปชัน เป็นต้น ส่วนคำว่า พฤติกรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า behavior ซึ่งหมายถึง การกระทำในเชิงพฤติ เช่น การดื่มน้ำ การขับถ่าย เป็นต้น อนึ่ง ความประพฤตินั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกชั่วที่ดำเนินเคียงคู่ไปกับเหตุผล หลายคนอยากทำผิดโดยการอ้างเหตุผลให้ดูดีก็มีมากมาย บางคนอยากให้คนทำถูกต้องจึงใช้เหตุผลก็มีอยู่มากเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ภูติส ศิสิตศิษศักดิ์ (2565) กล่าวว่า นักปรัชญาหลายท่านมีความสนใจศึกษาเรื่องบทบาทของความรู้สึกในทฤษฎีจริยศาสตร์ โดยที่ผ่านมาจะมีการศึกษาบทบาทของความรู้สึกในหลายรูปแบบ ได้แก่ เรื่องของความรู้สึกคู่กับเหตุผล เรื่องของความรู้สึกที่ไม่มีบทบาทใดๆ เลยในเชิงจริยศาสตร์ และเรื่องของความรู้สึกที่มีบทบาทมากในเชิงจริยศาสตร์ จะเห็นได้ว่าแต่ละท่านมีมุมมองที่ต่างกันมาก การที่นักปรัชญาศึกษาความรู้สึกคู่กับเหตุผลนั้นสามารถแยกได้สองรูปแบบคือเหตุผลควบคุมความรู้สึกและความรู้สึกควบคุมเหตุผล รูปแบบที่เหตุผลควบคุมความรู้สึก ส่วนสำคัญของจริยศาสตร์อีกประการหนึ่งก็คือ เกณฑ์การตัดสินด้านจริยธรรม ในส่วนจริยศาสตร์ของคานท์นั้น พรชัย บุญปก และบุญร่วม คำเมืองแสน (2565) วิเคราะห์ว่า อิมมานูเอล คานท์ เสนอความคิดทางจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีคล้ายคลึงกับพุทธศาสนามาก ในหลักสำคัญคือ การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ ส่วนพระครูปลัดธันรบ โชติวิโส และคณะ (2565) กล่าวถึงเกณฑ์จริยธรรมของฝ่ายประโยชน์นิยมไว้ว่า เหตุผลของฝ่ายสนับสนุนประโยชน์นิยม หรืออรรถประโยชน์ของสังคม (Utilitarianism) ว่าคือทัศนทางจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกชั่วดี กล่าวคือการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมาก

ที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี เนื่องจากเป็นจริยศาสตร์ที่เน้นเป้าหมาย (Ends Ethics) จึงพิจารณาความถูกต้องของการกระทำที่ผลของการกระทำ

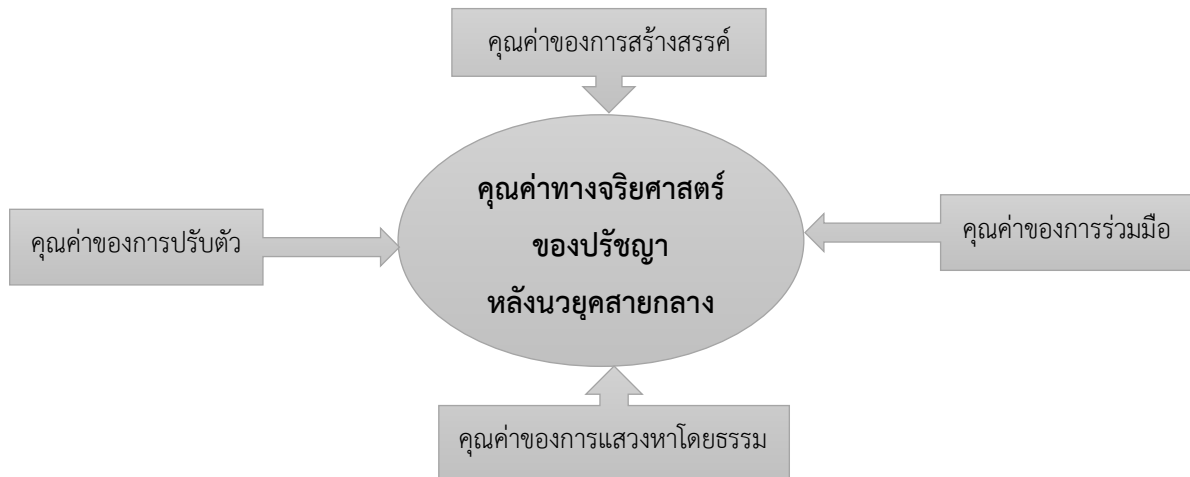
2. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถอภิปรายผลได้ว่า ปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง เป็นปรัชญากระบวนทรรศน์ที่ 5 มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้วิจรรย์ญาณเป็นวิธีการเข้าถึงความจริงในเชิงคุณค่าของคุณภาพชีวิต ใช้การสานเสวนาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ รับฟังความคิดเห็น ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง คือ กระแสปรัชญาล่าสุดของมนุษยชาติ เป็นปรัชญาที่ประนีประนอมระหว่างปรัชญานวยุคที่ยึดมั่นถือมั่นในระบบเครือข่ายกับปรัชญาหลังนวยุคสายสุดขั้วที่วิพากษ์วิจารณ์เพื่อทำลายระบบเครือข่ายหรือเครือข่ายความรู้ที่ชาวนวยุคสร้างขึ้นมา แต่ปรัชญาหลังนวยุคสายสุดขั้วก็ไม่ได้เสนออะไรขึ้นมาใหม่ ดังนั้น ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจึงเน้นความไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่ก็ส่งเสริมพื้นที่ของการสร้างสรรค์ร่วมกันด้วยการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ (2565) อธิบายว่า ปรัชญาหลังนวยุค คือ กระแสปรัชญาล่าสุดของมนุษยชาติ เป็นปรัชญาที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือสร้างสรรค์ ปรับตัวร่วมมือ และแสวงหา ใช้วิจรรย์ญาณเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต บนหลักการของความไม่ยึดมั่นถือมั่น แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างอย่างสร้างสรรค์ ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ทิ้งสิ่งใด (reread all, reject non) ตั้งแต่กระบวนทรรศน์ดึกดำบรรพ์จนถึงกระบวนทรรศน์ปัจจุบัน ส่งเสริมให้เกิดการมองอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วน

3. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สามารถอภิปรายผลได้ว่า วิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) คุณค่าของการสร้างสรรค์ (2) คุณค่าของการปรับตัว (3) คุณค่าของการร่วมมือ (4) คุณค่าของการแสวงหาโดยธรรม คุณค่าทั้ง 4 ด้านนี้เป็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตนและส่วนรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพลังทั้ง 4 นี้คือสัญญาตัญญาของมนุษย์ที่สร้างสรรค์คุณค่าให้เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน เพราะสังคมโลกต้องการความอยู่เย็นเป็นสุข แม้ว่าสภาพสังคมปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงจากอดีตไปมากเพียงใดก็ตาม คนในสังคมโลกทั่วไปต่างก็อยากพ้นจากทุกข์และปัญหาด้วยกันทั้งนั้น และหากโลกหน้ามีจริงก็เป็นการสร้างเหตุที่ดีที่เป็นกุศล นำพาให้ได้โลกหน้าที่ดีเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูกิตติโพธิสาร กิตติปัญโญ และคณะ (2565) กล่าวว่า ปัญหาเรื่องจริยศาสตร์หรือเรื่องเกี่ยวกับหลักความประพฤตินับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเรื่องหนึ่ง สภาพสังคมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากอดีตเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง หรือเพราะสาเหตุอื่นใดก็ตาม และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูสิริประภัสสรคุณ ปภัสสรโร (ดงมีศรี) และคณะ (2566) กล่าวว่า ความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคม (Wellness and Happiness) เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกสังคมซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมาจากตัวตนในสังคมโดยที่คนส่วนใหญ่ต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีมีคุณธรรมจริยธรรมซึ่ง ความคิดในแนวนี้ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคมดังนั้นในทุกประเทศจึงพยายามหามาตรการในการปลูกฝัง

อบรมและเสริมสร้างประชากรในชาติให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และสอดคล้องกับ ศุภมา จิตต์เที่ยง และคณะ (2566) ให้ข้อเสนอแนะว่า จริยธรรมคือหลักการที่คนในสังคมควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สังคมจะมีการกำหนดหลักการสำหรับความประพฤติของสมาชิกซึ่งเป็นที่ยอมรับเป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคมจะเห็นว่าบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนได้นี้จะเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมอยู่ในตนเอง เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในสังคมเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคม เป็นต้น และสอดคล้องกับ พระอนุลักษณ์ ฐตวทฒโน (สุขเรื่อง) (2566) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางจริยธรรมไว้ดังนี้ 1. เพื่อเป็นหลักปฏิบัติให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ชอบอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีกฎระเบียบประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องผูกพันไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประพฤติปฏิบัติ ในทางที่ดีงาม ตลอดทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี ประโยชน์ที่ได้รับคือความสงบสุขทาง ร่างกายในสังคม 2. เพื่อเป็นหลักให้เศรษฐกิจสมบูรณ์ จากการที่ได้มีการวางหลักการจัดสังคมมนุษย์ ไว้หลายอย่างที่สำคัญที่สุดมี 2 อย่าง คือ ศาสนาและเศรษฐกิจ โดยศาสนาเกี่ยวข้องกับ คุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของจิตใจ ถ้ามนุษย์รู้จักควบคุมตนเองได้ รู้จักใช้ปัจจัยสี่อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม สังคมก็สงบสุข ส่วนเศรษฐกิจเป็นเรื่องทางวัตถุ ซึ่งเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีปัจจัยสี่บริบูรณ์ มีการจัดสรรแบ่งปันอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม สังคมก็จะสงบสุขตามความต้องการของมนุษย์ 3. เพื่อเป็นหลักให้สังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า เนื่องจากจริยธรรมมีความจำเป็นต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ทำให้บุคคลมีหลักปฏิบัติชีวิตที่ดีขึ้นก้าวหน้าขึ้น ปกครองตนเองได้ ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เพียบพร้อมด้วยจริยธรรมอันมีประโยชน์ต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ในสังคมส่วนรวม เป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญทั้งหลายที่เรียกว่า “วัฒนธรรม อารยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี” ที่สำคัญที่สุดคือจริยธรรมมีประโยชน์

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ซึ่งเมื่อสังเคราะห์ออกมาเป็นรูปแบบ (Model) สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านจริยธรรมให้เกิดคุณค่าของการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหาโดยธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาควรนำเอาคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางไปพัฒนาจริยธรรมผู้อำนวยการ ครู และนักเรียน ด้วยกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ครูผู้สอนควรนำเอาคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกำหนดเป็นกิจกรรมในชั้นเรียนควบคู่ไปกับการสอนเชิงทฤษฎี โดยให้ปรับประยุกต์กิจกรรมให้สอดคล้องกับคุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การประยุกต์ใช้คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางกับสถานศึกษา
2. การประยุกต์ใช้คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางกับหน่วยงานภาครัฐ
3. การประยุกต์ใช้คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางกับองค์กรเอกชน
4. การประยุกต์ใช้คุณค่าทางจริยศาสตร์ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลางกับภาคประชาสังคม

บรรณานุกรม

- ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์, ดร. (2565). การคิดนวัตกรรมด้วยหลักการทรงงานตามหลักปรัชญาหลังนวยุค. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 15(2) : 111-117.
- พรชัย บุญปก และบุญร่วม คำเมืองแสน. (2565). เปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล คานท์ กับพุทธจริยศาสตร์. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 20(1) : 182-191.
- พระครูกิตติโพธิสาร กิตติปัญญา. (2565). การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในประเพณีบุญซุ่มฮะของตำบลป่าหวายนึ่ง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 9(1) : 167-180.
- พระครูปลัดธัมมวิโส และคณะ. (2565). ข้อโต้แย้งทางจริยศาสตร์กฎหมายสมรสเท่าเทียม. *วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม*, 9(3) : 233-247.
- พระครูสิริประภัสสรคุณ ปภัสสรโร (ดงมีศรี) และคณะ. (2566). การปลูกฝังจิตอาสาและจิตสำนึกในองค์กรทางคุณธรรมจริยธรรมในสังคม. *Journal of Modern Learning Development*, 8(7) : 383-396.
- พระอนุรักษ์ จตวตมโน (สุขเรือง). (2566). แนวทางการปฏิบัติตามหลักพุทธจริยธรรม. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(3) : 195-206.
- ภูติส ศิลาตติขศักดิ์. (2565). การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของความรู้สึกลึกในทฤษฎีจริยศาสตร์ของคาร์ลว่าแบกโนลี. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, 5(1) : 14-24.
- เมธา หริมเทพาธิป. (2563). การจงใจตนเองในแนวทางหลังนวยุค. *วารสารพุทธมคค์*, 5(1) : 99-107.
- _____. (2561). การมีส่วนร่วมในมุมมองหลังนวยุค. *รมยสาร*, 16(3) : 63-76.
- ศุภมา จิตต์เที่ยง และคณะ. (2566). แนวทางการนำหลักพุทธจริยธรรมมาใช้พัฒนาผู้นำทางการเมือง. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(6) : 227-237.

พรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจ Four Sublime States of Mind for Business Management

สิรินทร์ กัญยาวิริยะ¹ และ ชิสา กัญยาวิริยะ²

Sirin Ganyaviriya¹ and Chisa Ganyaviriya²

^{1,2}บริษัท ล.ธนวงศ์ (1997) จำกัด

^{1,2}Lor Yaowaraj Bangkok

Corresponding author, e-mail: ¹sirin.cnt@hotmail.com

²chicsar@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ มุ่งศึกษาและนำเสนอหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจ โดยเริ่มจากการศึกษาถึงองค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมและความหมายของแต่ละองค์ประกอบ ศึกษาแนวคิดพรหมวิหารธรรมเชิงปรัชญา จากนั้นจึงศึกษาแนวคิดหลักการบริหารธุรกิจทั่วไป เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และนำเสนอการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ แล้วจึงสรุปรูปแบบในเชิงกระบวนการที่นำไปสู่การประยุกต์ใช้ ผลการศึกษาพบว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม มีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ปรัชญาเบื้องหลังของพรหมวิหารธรรมมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และจากการศึกษาแนวคิดหลักการบริหารธุรกิจทั่วไป พบว่า การจัดการธุรกิจ หมายถึง กระบวนการในการวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวก และควบคุมทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการประกอบธุรกิจ ซึ่งการบริหารธุรกิจโดยทั่วไปนั้นจะวางหลักการบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หรือสสารนิยม แต่สำหรับการบริหารธุรกิจเชิงพุทธนั้นเป็นการทำธุรกิจโดยวางบนพื้นฐานของจิตอันประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมเป็นที่ตั้ง การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ เริ่มต้นที่ใจมีความ “ตระหนักรู้” มีความ “ใส่ใจ” ดูแลตนเอง ดูแลคนรอบข้าง ดูแลกิจการงานให้ดี “เชื่อมสัมพันธ์” ด้วยความรักความเข้าใจ “แบ่งปัน” สิ่งต่างๆ โดยธรรม คิดในเชิงกุศลเพื่อให้เกิดการ “เกื้อกูลกันและกัน” ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งในส่วนของบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้

คำสำคัญ: พรหมวิหารธรรม, การบริหารธุรกิจ, ธุรกิจ

Abstract

This academic article aims to study and present the principles of ethical leadership for business management. It begins by examining the components of ethical leadership and the meaning of each component. It explores the philosophical aspects of ethical leadership, followed by the study of fundamental business management principles. The intention is to analyze and present the application of ethical leadership principles in business management. The study concludes with a process-oriented model that leads to practical application. The findings reveal that ethical leadership refers to the virtuous essence of ethics, consisting of four components: Metta (loving-kindness), Karuna (compassion), Mudita (sympathetic joy), and Upekkha (equanimity). The philosophy behind ethical leadership stems from the Buddha's wisdom and the study of fundamental business management principles. General business management involves planning, organizing, staffing, coordinating, and controlling resources to achieve business objectives, typically based on material or profit-oriented values. However, for Buddhist-inspired business management, the foundation lies in the mind, enriched with ethical principles. Applying ethical leadership in business begins with self-awareness, care for oneself, consideration for others, and ensuring the well-being of the organization. It emphasizes the importance of relationships, built on love and understanding, and promotes sharing and generosity for mutual benefit. Ultimately, this approach fosters a sense of community and collaboration, resulting in shared benefits for individuals and the overall creative and sharing business environment.

Keywords : Four Sublime States of Mind, Business Management, Business

---

บทนำ

พรหมวิหารธรรม หรือพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถูกขนานนามว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม คือ สภาวะของผู้ใหญ่ที่ต้องดูแลผู้อื่นด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารธุรกิจ ผู้ประกอบการธุรกิจย่อมมุ่งหวังให้ผู้ซื้อสินค้าบริการได้สิ่งที่คุ้มค่าที่สุดด้วยความรักความใส่ใจและดูแลด้วยหลักพรหมวิหารธรรม แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ดี และดูอบอุ่นใจ แต่เนื่องจากหลักการบริหารธุรกิจโดยทั่วไปนั้นจำเป็นต้องมุ่งแสวงกำไรเป็นเป้าหมาย เป็นกำไรในเชิงผลประโยชน์ทางการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ก็ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความอยาก ให้จิตใจของคนเอนเอียงไปในทางที่พอใจด้วยอคติ จึงเป็นเรื่องที่สวนทางกับอุเบกขาธรรม ซึ่งเป็นข้อธรรมส่วนหนึ่งในหลักพรหมวิหารธรรม

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ที่เข้าใจแก่นธรรมของพรหมวิหาร 4 อย่างลึกซึ้งหาได้หวั่นเกรงไม่ ต่อการนำเอาหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ในงานของธุรกิจ เพราะรู้แน่แก่ใจแล้วว่า พรหมวิหารธรรมเป็นธรรมที่พัฒนาจิตใจและสติปัญญาให้เติบโต มีวุฒิภาวะเป็นผู้ใหญ่ สามารถเป็นที่พึ่งพิงแก่ผู้อื่นได้ คือ สามารถปกป้อง ดูแล เอาใจใส่ ให้ความอบอุ่นได้ หรือมีภาวะผู้นำนั่นเอง ซึ่งการที่ผู้ประกอบการธุรกิจมีภาวะผู้นำไม่ได้ขัดแย้งกับหลักการบริหารธุรกิจ แต่กลับส่งเสริมให้การประกอบธุรกิจเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์เกื้อกูลทั้งแก่องค์กรและสังคม สามารถเปลี่ยนจากธุรกิจแบบแข่งขัน ให้กลายเป็นธุรกิจแบบแบ่งปัน รวมกลุ่มเครือข่ายสร้างสังคมแห่งการแบ่งปันให้เกิดความสุขจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันได้

ดังนั้น บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอถึงคุณค่าของพรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะเมื่อนำพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้กับงานธุรกิจที่มีความละเอียดอ่อนต่อการบริหารงานในโลกแห่งการแข่งขัน พรหมวิหารธรรมนี้จะสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นสิ่งที่นำมาขบคิด ทดลองให้ประจักษ์ด้วยปัญญาแห่งตนจึงจะเกิดทางสว่างให้แก่ผู้ทำธุรกิจได้ ดังคำพระท่านว่า *แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี* นั่นเอง

แนวคิดแนวคิดพรหมวิหารธรรมเชิงปรัชญา

พรหมวิหารธรรม หรือพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (22/192/252) และในพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี (34/190/75) เป็นต้น ตลอดถึงคัมภีร์ของพระอรรถกถาจารย์ เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค (2/124) เป็นต้น

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ถือว่าเป็นธรรมแห่งพรหมซึ่งเปรียบเสมือนผู้เป็นใหญ่หรือผู้ใหญ่ในองค์กรธุรกิจ ผู้ประกอบการหรือหัวหน้าฝ่ายต่างๆ ล้วนเป็นบุคคลที่ถือว่าเป็นใหญ่ในหน้าที่โดยตำแหน่ง มีความจำเป็นที่จะต้องดำรงพรหมวิหาร 4 ให้เป็นไปโดยธรรม การบริหารเกิดขึ้นจากสภาวะภายในของผู้ผู้นำ ผู้นำต้องมีความเป็นผู้ใหญ่ คือมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาให้ได้เสียก่อน ไมเช่นนั้นแล้วจะไม่สามารถปกครองคนหรือบริหารคนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสง่างาม (สิรินทร์ กัญยาวิริยะ, ชิสา กัญยาวิริยะ และ เมธา หริมเทพาธิป, 2565)

ปรัชญาเบื้องหลังของพรหมวิหารธรรมมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการตรัสรู้เองโดยชอบ ในหลักศรัทธาของชาวพุทธจำเป็นต้องมีความเชื่อในเรื่องนี้เป็นพื้นฐานเสียก่อน เพราะหากไม่ศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว การที่จะทุ่มเทแรงกายแรงใจในการบำเพ็ญภาวนาเพื่อสร้างบารมีธรรมย่อมไร้กำลัง เพราะศรัทธาพละเป็นกำลัง (อินทริย์) อย่างหนึ่งในพละ 5 ที่จะช่วยขับเคลื่อนให้ผู้ปฏิบัติบรรลุผลสำเร็จในธรรมตามเหตุตามปัจจัย ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านี้เรียกว่า “ตถาคตโพธิสัทธา” ในบรรดาศรัทธา 3 ได้แก่ กัมมสัทธา (เชื่อกรรม) วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) และกัมมัสมกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายล้วนมีกรรมเป็นของ ๆ ตน) ล้วนรวมลงใน ตถาคตโพธิสัทธา ทั้งสิ้น (อง.สตุตค. 23/4/3) ในทางปรัชญาตะวันตกเรียกความเชื่อในลักษณะนี้ว่า Assumption คือ ความเชื่อหรือ “ข้อเชื่อ” ที่ต้องเชื่อไว้ก่อน ถ้าไม่เชื่อไว้ก่อนก็ไม่อาจพิสูจน์ต่อไปได้ ในทางพุทธศาสนาก็เช่นกัน จำเป็นต้องศรัทธาในพระปัญญาแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเสียก่อนจึงจะมีกำลังในการพิสูจน์ด้วยการประพฤติปฏิบัติต่อไปได้

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงตรัสรู้ พรหมวิหารธรรมยังไม่ถูกเผยแผ่ไปยังมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ในสมัยพุทธกาลนั้น ความเชื่อของคนชมพูทวีปโดยมากเข้าใจว่า การเข้าถึงความบริสุทธิ์แห่งพรหมนั้นต้องผ่านเส้นทางแห่งการทรมานตนซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกทางดังกล่าวนี้ว่า อตตกิล มถานูโยค นักบวชโยคีทั้งหลายล้วนบำเพ็ญโยคะเพื่อให้บรรลุรูปฌานชั้นสูงเพื่อเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่า “พรหมัน” อันเป็นสภาวะเฉพาะแห่งพระพรหมผู้สร้าง คือ ความเชื่อที่อตตหรืออามันจะเข้าไปรวมเป็นหนึ่งกับพระพรหมหรือสภาวะพรหมัน ซึ่งทางปรัชญาตะวันตกเรียกสภาวะนี้ว่า “สิ่งสัมบูรณ์” (the Absolute) หรือ ความเป็นจริงสูงสุด (Ultimate Reality) แต่พระพรหมในทัศนะของพุทธศาสนากลับมีความแตกต่างออกไปตรงที่เน้นคุณสมบัติของคุณธรรมเป็นสำคัญ เช่น เมื่อพ่อแม่มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกษาแก่ลูก พ่อแม่ก็จะถูกเปรียบเปรยอุปมาอุปไมยว่าเป็นดุจพระพรหมของลูกหรือบุตรธิดา การที่พ่อแม่ถูกเปรียบดุจพระพรหมของลูกไม่ได้แปลว่าพ่อแม่บรรลุรูปฌาน หรือมี 4 หน้าเหมือนพรหมลูกฝึก หรืออยู่อาศัยบนพรหมโลก แต่พ่อแม่ก็คือมนุษย์ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง แต่ที่ได้รับความนิยมยกย่องว่าเป็นพระพรหมของลูกนั้นมาจากคุณสมบัติของคุณธรรมคือ พรหมวิหารธรรมนั่นเอง

แนวคิดหลักการบริหารธุรกิจทั่วไป

ธุรกิจ หมายถึง กิจกรรม บุคคล หรือองค์การใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกำไร เจ้าของธุรกิจอาจก่อตั้งธุรกิจจากการมองเห็นโอกาสหรือช่องว่างทางธุรกิจที่ยังไม่มีใครเห็น หรือไม่ก็คิดว่าตนเองสามารถเสนอผลิตภัณฑ์ที่ดีกว่าหรือด้วยราคาที่ต่ำกว่าที่มีอยู่ในตลาด หากสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของลูกค้าได้ย่อมทำธุรกิจนั้นรอด เจริญเติบโต และทำกำไรได้ในระยะยาว (วิทยา ด้านธำรงกุล, 2561)

ธุรกิจจึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือการจำหน่ายสินค้าหรือบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในสังคม โดยหวังผลตอบแทนกลับมาเป็นกำไร

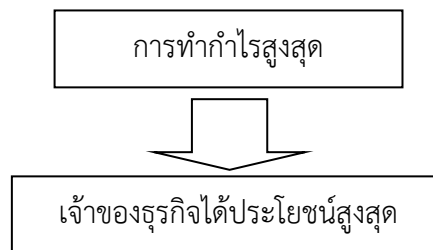
เป้าหมายของธุรกิจ คือ การทำกำไรสูงสุด (Maximize Profit) ซึ่งกำไรเกิดจากส่วนต่างระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่าย

$$\text{รายได้} - \text{ค่าใช้จ่าย} = \text{กำไร}$$

$$(\text{revenue}) - (\text{expense}) = (\text{profit})$$

ภาพที่ 1 สมการวัดผลการประกอบธุรกิจ

จากสมการข้างต้นจะเห็นว่า การทำให้กำไรสูงสุดจะต้องเริ่มจากการทำให้รายได้สูงและต้นทุนต่ำ จะมีผลทำให้กำไรสูง ซึ่งเป็นผลตอบแทนของผู้เป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ถือหุ้น

ภาพที่ 2 วัตถุประสงค์และประโยชน์ของธุรกิจทั่วไป

การบริหารธุรกิจที่คำนึงถึงจริยธรรมนั้น ถ้าพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำกำไรของธุรกิจ จะพบว่ารายได้ส่วนใหญ่ของธุรกิจเกิดจากราคาขายสินค้าต่อหน่วยคูณกับจำนวนหน่วยที่ขายได้ ดังแสดงในแผนภาพดังนี้

$$\text{รายได้} = \text{ราคาขายต่อหน่วย} \times \text{จำนวนหน่วยที่ขาย}$$

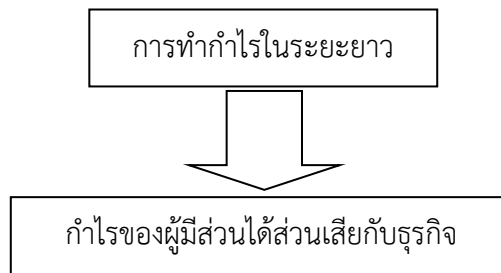
$$(\text{revenue}) - (\text{expense}) = (\text{profit})$$

ภาพที่ 3 สมการรายรับของธุรกิจ

การทำให้รายได้สูง สามารถเกิดได้จากการตั้งราคาขายต่อหน่วยสูง หรือการขายสินค้าได้เป็นจำนวนมาก การตั้งราคาต่อหน่วยสูง จะมีผลกระทบต่อผู้บริโภค คือ ทำให้ผู้ซื้อสินค้าหรือบริการต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการซื้อสินค้า ซึ่งจะทำให้ผู้มีรายได้น้อยหรือมีกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอไม่สามารถซื้อสินค้าได้ หรืออีกวิธีหนึ่งคือ การขายเป็นจำนวนมาก แม้จะตั้งราคาต่อหน่วยไม่สูงมากก็สามารถทำให้รายรับมากได้เช่นกัน และจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค คือ แม้ผู้บริโภคบางรายจะมีรายได้น้อยก็สามารถซื้อสินค้าได้เพราะราคาต่อหน่วยไม่แพง

การที่จะขายได้เป็นจำนวนมากจะต้องมีการส่งเสริมสินค้า (Product Promotion) เช่น การโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางสื่อต่าง ๆ การส่งเสริมการขาย (Sale Promotion) เช่น การแถมของขวัญเพื่อให้ขายได้มากขึ้นและมีกำไรมากขึ้น อันจะทำให้เจ้าของธุรกิจได้ประโยชน์มากขึ้น แต่การโฆษณาและการแถมของขวัญนั้นจะทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น หรือบางธุรกิจอาจส่งเสริมการขายด้วยการลดราคา ถ้าการลดราคานั้นมีได้มีผลทำให้ขายได้จำนวนหน่วยมากขึ้นคุ้มกับราคาต่อหน่วยที่ลดลง ก็จะทำให้รายได้ลดลงและกำไรลดลงเช่นกัน ดังนั้น นักธุรกิจจะต้องหาวิธีที่เหมาะสมและใช้ทรัพยากรในการทำธุรกิจเพื่อให้ได้กำไรในระยะยาว โดยมีกำไรที่เป็นผลการตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางธุรกิจทั้งหมด

ภาพที่ 4 วัตถุประสงค์และประโยชน์ของธุรกิจในระยะยาว

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับธุรกิจ (Stakeholders) ประกอบด้วยเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นที่นำเงินมาลงทุนในธุรกิจเพื่อหวังผลตอบแทนจากการลงทุนในลักษณะของกำไร พนักงานที่มาทำงานในธุรกิจได้รับรายได้เป็นค่าตอบแทนและหวังว่าธุรกิจจะดำเนินไปในระยะยาวเพื่อพนักงานจะได้มีงานทำและมีความก้าวหน้าในการทำงาน ผู้ค้าวัตถุดิบจะหารายได้จากการขายวัตถุดิบให้กับกิจการธุรกิจ ลูกค้าได้ซื้อสินค้าและบริการไปใช้ประโยชน์และก่อให้เกิดรายได้กับธุรกิจ

นอกจากนั้น ถ้าธุรกิจมีเงินไม่เพียงพอ อาจต้องกู้ยืมจากสถาบันการเงินโดยจ่ายดอกเบี้ยเป็นผลตอบแทนสถาบันการเงินและต้องทยอยส่งเงินต้นคืนให้กับสถาบันการเงิน ธุรกิจที่ประกอบกิจการคล้ายคลึงกันหรือมีผลประโยชน์ร่วมกันอาจรวมตัวกันเป็นสมาคมการค้าต่าง ๆ เช่น สมาคมหอการค้าไทย สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เพื่อสนับสนุนการทำอาชีพร่วมกันและเป็นผู้แทนในการเจรจาต่อรองหรือเรียกร้องเรื่องต่าง ๆ กับรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนธุรกิจและออกกฎหมายต่าง ๆ มาควบคุมธุรกิจ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและกลุ่มอนุรักษ์สภาพแวดล้อมมาดูแลตรวจสอบธุรกิจว่าทำตามกฎหมายสภาพแวดล้อมหรือไม่ หรืออาจมีกลุ่มสหภาพแรงงานซึ่งเป็นการรวมตัวของพนักงานที่เป็นสมาชิกของสหภาพ คอยดูแลให้ธุรกิจดำเนินการอย่างยุติธรรมและมีจริยธรรมกับพนักงานของกิจการ ตลอดจนชุมชนที่ธุรกิจตั้งกิจการ อยู่จะเป็นผู้ที่มีผลกระทบเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจอย่างมาก โดยที่คนในชุมชนจะมีงานทำโดยเป็นพนักงานของกิจการ แต่ถ้าธุรกิจปล่อยมลภาวะจากโรงงาน ชุมชนก็จะเดือดร้อน ดังนั้น ธุรกิจต้องดูสภาพแวดล้อมและคนงานเป็นอย่างดี ถ้ามีปัญหาสื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาท ซึ่งบทบาทของสื่อมวลชนสามารถมีผลต่อธุรกิจได้ทั้งในด้านลบและด้านบวก เช่น การประชาสัมพันธ์สินค้าหรือบริการของธุรกิจให้เป็นที่รู้จักของสังคมโดยรวม

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับธุรกิจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (Primary Stakeholders)
  - เจ้าของธุรกิจ หรือผู้ถือหุ้น หุ้นส่วน
  - ลูกจ้าง หรือผู้บริหารมืออาชีพ (Professional Manager)
  - ผู้ขายวัตถุดิบให้กับธุรกิจ
  - ลูกค้า
2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางอ้อม (Secondary Stakeholders)
  - สถาบันการเงิน
  - สมาคมการค้า
  - รัฐบาล
  - กลุ่มทางสังคม
  - ชุมชน
  - สื่อมวลชน
  - กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (พัศตรผจง วัฒนสินธุ์, 2559)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การบริหารหรือการจัดการธุรกิจ หมายถึง กระบวนการในการวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวก และควบคุมทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการประกอบธุรกิจ การบริหารธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีพื้นฐานของการบริหารจัดการ เพื่อให้การดำเนินธุรกิจนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์และมีการบริหารงานที่เป็นระบบ สอดคล้องกับชนิดของธุรกิจที่ทำอยู่ รวมถึงต้องมีบรรษัทภิบาลเพื่อการบริหารจัดการที่ดี ความเป็นธรรม โปร่งใสและตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับธุรกิจในระยะยาว ในห้วงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารธุรกิจโดยทั่วไปนั้นจะวางหลักการบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หรือสสารนิยม แต่สำหรับการบริหารธุรกิจเชิงพุทธนั้น เป็นการนำธุรกิจโดยวางบนพื้นฐานของจิตอันประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมเป็นที่ตั้ง

การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ

พรหมวิหารธรรม ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในมิติของครอบครัวเท่านั้น แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจในเชิงความสัมพันธ์ของคนในองค์กรได้ด้วย ดังนั้น เมื่อประเมินค่าหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจสู่การปรับประยุกต์ใช้ ย่อมสามารถเกิดประโยชน์ได้ทั้งในส่วนของบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดทั้งส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้ ดังนี้

1. พรหมวิหารธรรมสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับบุคคล

พรหมวิหารธรรมเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเติบโตจากภายใน พัฒนาทั้งทางด้านอารมณ์และความคิดให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องคือ เป็นไปเพื่อสันติภาพ เป็นไปเพื่อความสงบสุข ส่งเสริมให้เกิดความรักความเมตตาในตนเองและบุคคลอื่น บุคคลใดที่มีพรหมวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่ หรือน้อมนำ

พรหมวิหารธรรมมาปฏิบัติอยู่เสมอ ย่อมทำให้บุคคลผู้นั้นเกิดความรักความเมตตา และที่สำคัญ ก่อนที่จะรักหรือเมตตาใครก็ตาม คนแรกที่เราต้องรักให้เป็นเสียก่อนก็คือตัวเราเอง

ดังนั้น ในการแผ่เมตตา พระท่านจึงสอนให้เราแผ่เมตตาให้กับตนเองเสียก่อน จากบทสวดแผ่เมตตาที่ชาวพุทธคุ้นเคยความว่า

อะหัง สุขิโต โหมิ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงเป็นผู้มีความสุขเถิด)

อะหัง นิททุกโข โหมิ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงเป็นผู้ไม่มีความทุกข์)

อะหัง อะเวโร โหมิ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงเป็นผู้ไม่มีเวร)

อะหัง อภัยปิซโณ โหมิ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงเป็นผู้ไม่มีความพยาบาทเบียดเบียน)

อะหัง อนิโฆ โหมิ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงเป็นผู้ไม่มีความทุกข์กายทุกข์ใจ)

สุชี อตตานัง ปะริหะรามิฯ

(ขอให้ข้าพเจ้า จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญฯ)

เมื่อวิเคราะห์คำแปลจากบทแผ่เมตตาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นการแสดงความรักความปรารถนาดีแก่ตนเองทั้งทางกายวาจาและใจ สิ่งใดที่เป็นความทุกข์เป็นอุปสรรคในชีวิตก็มีการให้กำลังใจตนเองเพื่อก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความกล้าหาญและไม่ท้อถอยจนกว่าความทุกข์หรือปัญหาจะหายไปหรือเบาบางลง นอกจากการให้กำลังใจที่ดีแก่ตนเองแล้ว ยังปกป้องคุ้มครองตนเองด้วยความไม่ประมาท คือ สอนใจตนเองว่าอย่าได้ไปเบียดเบียนผู้ใดให้ก่อเวรก่อกรรมเพื่อป้องกันความทุกข์กายทุกข์ใจที่จะเกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้น นอกจากจะต้องเว้นจากการเบียดเบียนให้โทษแล้ว ยังต้องรู้จักใช้สติปัญญาในการบำรุงความสุขให้เกิดขึ้นทั้งทางกายและทางใจ ซื่อว่า เป็นการแก้กุลสงเคราะห์ตนเองให้รอดพ้นจากทุกข์ภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น คนที่รักตนเองเป็นจึงต้องรู้จักแก้กุลตนเองด้วยการรู้จักเจริญศีลสมาธิ ปัญญา คือละเว้นการเบียดเบียน และส่งเสริมการแก้กุลสงเคราะห์ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นจากตนเองเสียก่อน สงเคราะห์ตนเองด้วยการเจริญกุศลกรรม ได้แก่ อโลภะ (ไม่โลภ) อโทสะ (ไม่โกรธ) อโมหะ (ไม่หลง) ไม่มัวเมา ไม่ดำรงตนด้วยความประมาท เกิดความรักเต็มอิมที่ใจของตนเองจนไม่ต้องออกไปแสวงหาการยอมรับจากภายนอกอันเป็นความสุขชั่วคราวและไม่ยั่งยืน หากยังให้ความรักความเมตตาแก่ตนเองไม่เต็มที่เต็มใจ การที่จะออกไปรักและเมตตาคนอื่นก็มักจะกลายเป็น

คุณค่าเทียม คืออาจเป็นเพียงการแสดงออกให้คนยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้สูงส่งเท่านั้นเอง ความเมตตาที่เกิดจากใจที่ยังพร่องอยู่จึงไม่สามารถแผ่เมตตาออกไปสู่คนรอบข้างหรือสิ่งรอบข้างได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การมีความรักความเมตตาต่อตนเองจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยปราศจากความขัดแย้งในตัวตน คือ มีความสามารถเข้าใจและยอมรับตนเองได้อย่างลึกซึ้ง มีความตรงไปตรงมากับตนเอง ไม่เข้าข้างตนเองด้วยอคติเพราะพอใจ (ฉันทาคติ) จนกลายเป็นคนติดดีที่ไม่รู้สึกตัว คือถือตัวถือตนว่าเป็นคนดีแล้วดีเทียบคนอื่นว่าชั่ว และไม่ทัฬหหรือตัดสินตนเองด้วยอคติเพราะไม่พอใจ (โทสาคติ) คือให้ความเป็นธรรมกับตนเองและสามารถยอมรับตนเองในทุกแง่มุมได้ คือ สามารถรักได้ทั้งส่วนดีทั้งส่วนด้อย ทั้งด้านมือและสว่าง มีความเมตตาต่อตนเอง ให้อภัยตนเองได้ด้วยใจที่บริสุทธิ์ หากทำได้เช่นนี้การเติบโตจากภายในจะสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ สามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่นได้ตามธรรมชาติ คือ เป็นความเมตตาที่ไม่ได้เกิดจากความอยากแบบค้นหาเพื่อมาเติมเต็มปมด้อยหรือปมแข็งของตน ไม่ใช่การพยายามทำให้ตนแลดูสูงส่งด้วยการเมตตากรุณาผู้อื่น เพื่อให้ใครมายอมรับตนเอง หรือเข้าข้างตนเอง มีความสามารถที่จะปรารถนาให้ผู้อื่นดีกว่าตนได้ด้วย คือ มีมุทิตาจิตต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความจริงใจ นี่คือการพัฒนาคุณภาพชีวิต สติปัญญาให้เกิดขึ้น เป็นพื้นฐานของการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เมื่อคิดและทำเพื่อการประกอบธุรกิจก็จะกลายเป็นธุรกิจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก เป็นธุรกิจที่ไม่สร้างปัญหาหรือเกิดขึ้นเพื่อมาเบียดเบียน แต่จะกลายเป็นธุรกิจที่ช่วยแก้ปัญหาและพร้อมรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากจุดเริ่มต้นที่ดีก็คือ การรู้จักรักตนเองตามความเป็นจริงบนพื้นฐานของพรหมวิหารธรรม (สิรินทร์ กัญญาวิริยะ, 2564)

2. พรหมวิหารธรรมสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ได้

นอกจากพรหมวิหารธรรมจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับบุคคลได้แล้ว ยังสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์แก่บุคคลที่อยู่รอบข้างได้ด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

เมื่อบุคคลเกิดการพัฒนาตนเองด้วยหลักพรหมวิหารธรรม รู้จักมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแก่ตนเองอย่างเต็มที่เต็มใจ ใจที่เต็มเปี่ยมด้วยรักจะล้นออกมาสู่บุคคลภายนอกในสังคมอย่างเป็นธรรมชาติ พื้นฐานที่สำคัญก็คือ เมื่อภายในไม่คิดเบียดเบียนตนเองด้วยอกุศลจิต ภายนอกก็จะไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยอกุศลจิตเช่นกัน เมื่อไม่เบียดเบียน ความรักจะถูกแสดงออกมาเป็นการสงเคราะห์เกื้อกูล ปรารถนาดีต่อคนรอบข้าง ให้การช่วยเหลือตามเหตุตามปัจจัยตามสติกำลัง

ดังนั้น เมื่อเราแผ่เมตตาให้กับตนเองแล้ว พระท่านจึงสอนให้เราแผ่เมตตาให้กับผู้อื่นต่อไป ด้วยคาถาแผ่เมตตาพรหมวิหารสี่ ซึ่งมีอยู่ 4 บท ดังนี้

1) บทเมตตา มีเนื้อความดังต่อไปนี้

สัพเพ สัตตา

(สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น)

อะเวรา โหนตุ

(จงเป็นผู้ไม่มีเวรแก่กันและกันเกิด)

อภัยปาชมา โหนตุ

(จงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน)

อะนีฆา โหนตุ

(จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์กาย ทุกข์ใจเกิด)

สุชี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

(จงเป็นผู้มีสุข พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเกิด)

2) บทกรุณา มีเนื้อความดังต่อไปนี้

สัพเพ สัตตา

(สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น)

สัพพะทุกขา ปะมุจันตุ

(จงพ้นจากทุกข์เกิด)

3) บทมูทิตา มีเนื้อความดังต่อไปนี้

สัพเพ สัตตา

(สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น)

มา ลัทธะสัมปัตติโต วิมุจันตุ

(จงอย่าไปปราศจากสมบัติอันตนได้แล้วเกิด)

4) บทอุเบกขา มีเนื้อความดังต่อไปนี้

สัพเพ สัตตา

(สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งสิ้น)

กัมมัสสกา

(เป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน)

กัมมะทายาทา

(เป็นผู้รับผลของกรรม)

กัมมะโยนิ

(เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด)

กัมมะพันธู

(เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์)

กัมมะปะฏิสะระณา

(เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึงอาศัย)

ยัง กัมมัง กะริสสันติ

(กระทำความอันใดไว้)

กัลยาณัง วา ปาปะกัง วา

(ดีหรือชั่ว)

ตัสสะ ทายาทา ภาวิสสันติ

(จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น)

เมื่อวิเคราะห์คำแปลจากบทแผ่เมตตาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นการแสดงความรักความปรารถนาดีแก่ผู้อื่นซึ่งครอบคลุมทั้งความประพฤติทางกาย วาจา ใจ คือ มีความปรารถนาที่ดีต่อกันในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ร่วมเกิด ร่วมแก่ ร่วมเจ็บ ร่วมตาย เป็นการมองเพื่อนมนุษย์ในฐานะมนุษย์ ไม่ใช่มองแบบหุ่นยนต์เครื่องจักรหรือเครื่องมือที่ตอบสนองผลกำไรทางธุรกิจ มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์เกื้อกูลกัน แบ่งปันน้ำใจเพื่อช่วยเหลือกันและกันตามสติกำลัง ปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อใครก็ตามได้ลาภ ยศ สรรเสริญสุข ตำแหน่ง เกียรติยศ ชื่อเสียง ก็มีความยินดีและอวยพรให้สิ่งเหล่านั้นอยู่กับบุคคลเหล่านั้นไปนาน ๆ แต่เมื่อใดที่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขเกิดอันตรายกันไป เมื่อความเสื่อมปรากฏ ความแก่ ความเจ็บ ความตายปรากฏ ก็ปล่อยวาง โดยมองเห็นด้วยสติปัญญาถึงที่มาที่ไป ถึงเหตุปัจจัย ตามกฎแห่งกรรม ตามธรรมชาติ ตามปกติ ตามธรรมดา เพราะว่าแต่ละคนนั้นมีกรรมเป็นของของตน ทุกคนล้วนมีช่วงเวลาในการเรียนรู้ทั้งดีและร้าย ทั้งถูกและผิด ซึ่งตัวเราเองก็เช่นกัน หากยังไม่สามารถเข้าสู่กระแสนิพพานได้ ก็ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิดเรียนรู้ผิดชอบชั่วดีเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ทุกการกระทำไม่ว่าเขาหรือเราล้วนมีผลกระทบเกิดขึ้นเสมอ เกิดมาก็เพราะกรรม อาศัยกรรมในการดำรงชีวิตจนกระทั่งตายไปก็มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว ใครสร้างกรรมใดเอาไว้ก็ต้องรับผิดชอบในกรรมที่ตนเองก่อไม่มียกเว้น ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าใครก็ตามจะปฏิบัติตนเช่นไร ใจของผู้มีพรหมวิหารธรรมจะไม่ตัดสินด้วยความเอนเอียงหรือด้วยทิฐิความคิดเห็นของตน แต่จะทำความเข้าใจตามความเป็นจริงว่าการที่เขาทำเช่นนั้นก็มีเหตุทำให้เกิดผลเช่นนั้น คือ มองเห็นเหตุปัจจัยในทำนองที่ว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี และเพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือมองในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ตามความเป็นจริงที่ไร้การตัดสินนั่นเอง

เมื่อบุคคลมีพรหมวิหารธรรมในใจย่อมส่งผลต่อมุมมอง ทักษะสติ พฤติกรรม เกิดทักษะที่เชื่อมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยความรักความเข้าใจ แทนการเชื่อมต่อด้วยระบบอำนาจและผลประโยชน์ ดังนั้น พรหมวิหารธรรมจึงสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ได้ด้วยใจที่ไม่ตัดสิน ความเป็นมิตรหรือกัลยาณมิตรที่คอยชี้ให้เห็นทางเลือกหลาย ๆ ทางให้ว่า ถ้าคิดเช่นนั้น ทำเช่นนั้น ก็จะได้รับผลเป็นสุข เป็นทุกข์ อย่างนี้ ๆ คือทำตัวเป็นผู้ชี้แนะในฐานะกัลยาณมิตร แต่ไม่ได้ทำตัวเป็นผู้ชี้แนะเพื่อให้ได้ดังใจตนเอง

ส่วนใครจะเชื่อหรือไม่ ทำหรือไม่ทำ ก็ให้เกียรติว่าเป็นสิทธิของแต่ละคนที่จะตัดสินใจกันเอาเอง เพราะแต่ละคนล้วนมีช่วงเวลาในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งที่เราต้องให้เกียรติกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ก็คือ เราเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์มีปัญญา เมื่อมนุษย์เกิดการเรียนรู้ถึงความทุกข์จนถึงที่สุดแล้ว ปัญญาของมนุษย์จะพยายามหาทางออกให้กับตนเอง และหากเขาระลึกถึงสิ่งที่เพื่อนกัลยาณมิตรเคยบอกกล่าวชี้แนะทางแห่งความพ้นทุกข์ให้ เขาก็อาจจะมีโอกาสได้พ้นจากกองทุกข์ เข้าถึงความเมตตาต่อตนเอง หรือมีพรหมวิหารธรรมต่อตนเองต่อไป

หากเราวิเคราะห์ในบริบทของการบริหารธุรกิจแบบหลังนวยุคนิยมสายกลาง พรหมวิหารธรรมนั้นมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการบริหารธุรกิจแบบหลังนวยุคนิยมสายกลางได้เพราะส่งเสริมแนวทางแห่งจริยธรรมดูแลร่วมกันคือ การสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา ในทางสร้างสรรค์ เกิดขึ้นจากพลังแห่งความรัก การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล ให้ความเป็นมิตร ให้การสนับสนุนส่งเสริมและปรารถนาให้แต่ละคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสูงขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยปราศจากความอิจฉาริษยา อีกทั้งหลักอุเบกขาธรรมยังส่งเสริมให้เกิดสติปัญญาหรือสัญชาตญาณปัญญาที่ปราศจากอคติ มองโลกตามความเป็นจริง มองเห็นเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นว่าทุกการกระทำล้วนมีผลลัพธ์เกิดขึ้นเสมอ เป็นกระบวนการไตร่ตรองทวนซ้ำ เป็นการทำงานกับตนเองจากภายในสู่ภายนอกที่พุทธศาสนาเรียกว่า การโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่สอดคล้องกับวิธีการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณอันเป็นวิธีการสำคัญของกระบวนการค้นหลังนวยุคสายกลางนั่นเอง (สิรินทร์ กัญญาวิริยะ, 2564)

3. พรหมวิหารธรรมสามารถส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้

การแสดงออกซึ่งน้ำใจไมตรีที่เปี่ยมด้วยความรักในเชิงรูปธรรมที่พบบ่อยและดูเรียบง่าย ได้แก่ การให้ การแบ่งปัน เช่น แบ่งปันทรัพย์สิน แบ่งปันทักษะ แบ่งปันองค์ความรู้ แบ่งปันพื้นที่ แบ่งปันเครื่องมือ แบ่งปันแรงงาน แบ่งปันอาชีพ แบ่งปันรอยยิ้ม แบ่งปันโอกาส เป็นต้น

พรหมวิหารธรรมสามารถส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้เพราะเริ่มจากการตระหนักถึงความเป็นคนที่มิเลียดเนื้อจิตใจ สุขเป็นทุกข์เป็น แต่ละคนต่างปรารถนาความสุข ปรารถนาที่จะพ้นจากทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อตระหนักได้เช่นนี้แล้วจึงเกิดความใส่ใจ โดยเริ่มต้นจากการใส่ใจตนเองเป็นพื้นฐาน เริ่มตั้งแต่การกินดีอยู่ดีมีความสุข และปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุขจากคุณภาพชีวิตที่ดีเช่นนี้ด้วย ดังนั้น เมื่อคิดจะผลิตสิ่งใดเพื่อมาเสนอขายในทางธุรกิจก็จะเกิดความใส่ใจตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เช่น ถ้าจะประกอบธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ก็จะทำให้เกิดความใส่ใจในการคิดและทำเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ ไม่มีสารพิษตกค้างที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค คิดถึงกระบวนการแปรรูปที่สร้างความคุ้มค่า มีความสะอาดปลอดภัย ถูกหลักอนามัย ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับในสังคม และขยายการยอมรับนั้นไปสู่ตลาดต่างประเทศด้วยได้ก็ยิ่งดี ก็จะทำให้การขยาย

กิจการ เกิดการแบ่งปันอาชีพให้กับเกษตรกรและเกิดการจ้างงาน โดยใส่ใจคุณภาพชีวิตของคนทำงานที่เข้ามาทำงานร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน ดังนั้น เมื่อความใส่ใจเกิดขึ้น การแบ่งปันก็จะเกิดขึ้นตามมาในทุกกระบวนการผลิต แปรรูป ขนส่ง ค่าขาย พื้นที่ของโอกาสก็จะถูกขยายสู่การแบ่งปันต่อไปได้เรื่อย ๆ

ธุรกิจใดที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม บริษัทจะคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยการริเริ่มโครงการต่าง ๆ อันเป็นไปเพื่อการแก้ปัญหา ทดแทน เยียวยา สนับสนุนให้เกิดการคิดและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ปัจจุบันเรียกว่า CSR. (Corporate Social Responsibility) การแบ่งปันที่เกิดจากการทำ CSR. มี 3 ประเภท คือ

1) กิจกรรมเพื่อสังคม (CSR-After-Process) เป็นการดำเนินกิจกรรมขององค์กรที่แสวงหากำไรในธุรกิจต่าง ๆ และนำเงินส่วนหนึ่งที่เป็นรายได้จากการสินค้าหรือบริการ ที่ไม่ได้อยู่ในกระบวนการผลิต การขายสินค้าหรือบริการของบริษัท เป็นกิจกรรมที่ถูกลงแผนและทำขึ้นมาหลังจากการดำเนินธุรกิจ เช่น การบริจาคเงินสมทบทุน การบริจาคเงินช่วยเหลือภัยพิบัติ การสร้างโรงเรียนในต่างจังหวัด หรือการเป็นอาสาสมัครในด้านต่าง ๆ

2) ธุรกิจเพื่อสังคม (CSR-in-Process) ความรับผิดชอบต่อสังคมที่อยู่ในกระบวนการทำงานหลักของบริษัทหรือองค์กรนั้น ๆ ที่แสวงหากำไรแต่ไม่ลืมที่จะคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การควบคุมและป้องกันการสร้างมลพิษจากกระบวนการผลิต การผลิตสินค้าให้ได้คุณภาพตามมาตรฐาน การระบุข้อความหรือข้อมูลส่วนผสมในสินค้า หรือการจ่ายค่าชดเชยในกรณีที่บริษัททำอะไรผิดพลาดที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ความผิดพลาดต่อลูกค้า ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นในเวลาทำงานปกติขององค์กร

3) กิจการเพื่อสังคม (CSR-as-Process) กิจการเพื่อสังคมจะมีความแตกต่างจากกิจกรรมเพื่อสังคมและธุรกิจเพิ่มสังคม เนื่องจากกิจการเพื่อสังคมนั้นเป็นการทำโดยที่ไม่ได้แสวงหากำไรให้กับตัวเอง หรือเรียกได้ว่าทุกกระบวนการของธุรกิจนั้นจะเกี่ยวข้องกับประโยชน์เพื่อสังคมทั้งหมด เช่น มูลนิธิเพื่อสังคม องค์กรสาธารณประโยชน์ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของคนที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการสร้างประโยชน์สูงสุดแก่สังคม แต่ก็จำเป็นต้องอยู่รอดด้วยการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และเรายังเห็นได้จากองค์กรใหญ่หลาย ๆ องค์กรก็เริ่มมีการจัดตั้งหน่วยงานกิจการเพื่อสังคมขึ้นมาเป็นรูปแบบมูลนิธิเพื่อสังคม ในการกำกับดูแลการทำเพื่อสังคมโดยเฉพาะ

ในระดับพื้นฐานของการทำ CSR นั้น อาจจำเป็นต้องทำเพราะมีกฎหมายบังคับ หรือเกิดจากความกลัวที่จะเสียผลประโยชน์บางอย่างอันเกิดจากการไม่ยอมรับของคนในสังคม แต่การปลูกฝังหลักพรหมวิหารธรรมเข้าไปในใจจนเกิดความตระหนัก ระดับของการทำ CSR จะสูงขึ้นถึงระดับจิตอาสา เป็น

การแบ่งปันด้วยใจเกิดขึ้นจากความใส่ใจที่มาจากน้ำใสใจจริง กิจกรรม CSR ในองค์กรธุรกิจบนพื้นฐานของพรหมวิหารธรรมจึงเกิดขึ้นจากความสมัครใจของบริษัทหรือองค์กรธุรกิจเองโดยไม่ต้องถูกบังคับให้ทำด้วยกฎหรือข้อระเบียบใด ๆ ถ้าวัดว่า การทำ CSR บนพื้นฐานของพรหมวิหารธรรม เป็นระดับก้าวหน้าที่สูงกว่าระดับพื้นฐานที่ทำเพราะถูกกฎระเบียบบังคับ เมื่อเป็นเช่นนี้ประสิทธิภาพของการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อการแบ่งปันจึงแสดงออกมาทั้งในมิติที่องค์กรเป็นผู้ขับเคลื่อน (Corporate-Driven) คือเป็นลักษณะที่องค์กรธุรกิจให้การบริจาคเงินหรือทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการใช้กำลังคนในองค์กรลงไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นการเสียสละทั้งกำลังทรัพย์และการลงแรง และในมิติที่พลังสังคมเป็นผู้ขับเคลื่อน (Social-Driven) หรือการที่องค์กรประชาสัมพันธ์ให้ลูกค้าหรือผู้ที่สนใจ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือสังคมด้วยการซื้อสินค้าและองค์กรจะนำเงินส่วนหนึ่งมาร่วมทำกิจกรรมดี ๆ เพื่อสังคม เช่น หากซื้อรองเท้า 1 คู่ บริษัทจะบริจาค 1 คู่ เพื่อผู้ยากไร้ หรือการระดมเงินทุนต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน เป็นต้น

เมื่อผู้ประกอบการธุรกิจมีพรหมวิหารธรรมอยู่ในใจเป็นพื้นฐาน ย่อมแสวงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ธุรกิจเกิดการแบ่งปัน คั้นกำไรสู่สังคมให้เกิดประโยชน์ในทิศทางของการพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่เสมอ

นอกจากจะใช้พรหมวิหารธรรมข้อเมตตา กรุณา และมุทิตา ในการขับเคลื่อน CSR ด้วยความบริสุทธิ์ใจแล้ว การจะกระทำสิ่งใด แม้จะเป็นคุณงามความดีแต่ก็ต้องทำอย่างระมัดระวังไม่ประมาท ดังนั้น จึงควรมีอุเบกขาธรรมเข้ามาช่วยสร้างสมดุลการให้การให้หรือการแบ่งปันเป็นไปในทางควร ดำรงตนบนความไม่ประมาทด้วย การทำ CSR ของนักธุรกิจที่มีพรหมวิหารธรรมอยู่ในใจถือว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย แต่มีสิ่งที่จะต้องหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้เกิดปัญหากับตัวองค์กร และคงไว้ซึ่งจรรยาบรรณในการทำธุรกิจ องค์กรควรหลีกเลี่ยงโดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับธุรกิจหลักขององค์กรหรือความถูกต้องในการทำธุรกิจ และควรหลีกเลี่ยงจากการใช้ประโยชน์จาก CSR เพื่อประโยชน์ทางการตลาดอันเกิดจากโลภะจิต เพื่อไม่ให้เกิดคำถามจากสังคมว่าเป็นการทำเพื่อประโยชน์อย่างอื่นหรือเป็นแค่การสร้างภาพลักษณ์ ดังนั้น การวางแผนการทำกิจกรรม CSR ใด ๆ จำเป็นต้องคิดให้รอบด้านที่จะต้องส่งผลดีต่อทุก ๆ ฝ่าย โดยจะต้องส่งผลบางอย่างเพื่อเปลี่ยนแปลงโลกให้น่าอยู่ยิ่งขึ้นอย่างแท้จริง ตัวอย่างการทำ CSR เช่น การลดการใช้คาร์บอน, ปรับปรุงนโยบายการจ้างงาน, การเข้าไปมีส่วนร่วมในการขายสินค้าอย่างมีจริยธรรม, อาสาสมัครทำกิจกรรมเพื่อชุมชน, การบริจาคเงินทุน, การเปลี่ยนนโยบายบริษัทให้หันมามุ่งเน้นเรื่องประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม, การลงทุนในกระบวนการผลิตเพื่อพัฒนาสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม, การตั้งโครงการด้านการกุศล เป็นต้น

นอกจากการทำ CSR แล้ว ธุรกิจเพื่อการแบ่งปันอีกแนวทางหนึ่งที่คนปัจจุบันนิยมทำกันก็คือ ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise : SE) คือ กิจการที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาบวกกับความรู้และนวัตกรรมสังคม มีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาค และมีการนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น แม้ว่าแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมนี้อาจไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับยุคปัจจุบัน แต่หากผู้ทำธุรกิจมีพรหมวิหารธรรมอยู่ในใจ ย่อมเสริมสร้างพลังความรับผิดชอบและช่วยแก้ไขปัญหาให้กับเพื่อนมนุษย์ในสังคมได้อย่างเต็มที่เต็มใจและมีความสุข เมื่อเกิดการตั้งคำถามเพื่อการสร้างนวัตกรรมว่าคิดและทำเพื่อใคร คำตอบจึงได้แก่ เพื่อประโยชน์และความสุขของคนส่วนรวม นวัตกรรมเพื่อการแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมคือการแบ่งปันทางธุรกิจในเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นไปเพื่อการเกื้อกูลสงเคราะห์และพัฒนาคุณภาพชีวิต (สิรินทร์ กัญยาวิริยะ, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจสามารถเกิดประโยชน์ได้ทั้งในส่วนของบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้ โดยสามารถสรุปความรู้ใหม่เป็นเชิงกระบวนการสู่การประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

ภาพที่ 5 การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ

การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ เริ่มต้นที่ใจมีความ “ตระหนัก” เพื่อให้จิตหลุดออกจากความคับแคบที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวและการยึดมั่นถือมั่นที่มากจนเกินไป รู้จักวางใจให้เป็นกุศล ใช้งานเป็นเครื่องฝึกสติ ชัดเกลากจิตใจและความประพฤติให้มีคุณภาพ มีความ “ใส่ใจ” ดูแลตนเอง ดูแลคนรอบข้าง ดูแลกิจการงานให้ดี “เชื่อมสัมพันธ์” ด้วยความรักความเข้าใจ ไม่ตัดสินด้วยอคติ หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อฝึกให้ใจมีพลัง มีความหนักแน่นมั่นคงขึ้น เมตตา กรุณา และเสียสละความตระหนี่ออกจากจิตใจ (จาคะ) ด้วยการ “แบ่งปัน” สิ่งต่าง ๆ โดยธรรม เห็นคุณค่าทั้งส่วนของผู้ให้และผู้รับ มีความยินดี อนุโมทนากับการให้และการรับที่สะอาดบริสุทธิ์ อยู่บนพื้นฐานของสัมมาอาชีวะและความประพฤติชอบ คิดในเชิงกุศลเพื่อให้เกิดการ “เกื้อกูลกันและกัน” เพื่อให้แต่ละฝ่ายใน

ความสัมพันธ์นั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ หรือบริหารธุรกิจของตนเองได้อย่างราบรื่น และธุรกิจที่เกิดขึ้นนั้นก็ยังสามารถเกื้อกูลให้แต่ฝ่ายเกิดความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป มีสัมมาอาชีพ มีจิตใจที่ผ่องใส มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันอย่างต่อเนื่อง หากมีการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจได้ดังนี้ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งในส่วนของคุณบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

บทสรุป

บทความวิชาการฉบับนี้ มุ่งศึกษาและนำเสนอหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อการบริหารธุรกิจ จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม มีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ปรัชญาเบื้องหลังของพรหมวิหารธรรมมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ส่วนการศึกษาแนวคิดหลักการบริหารธุรกิจทั่วไป พบว่า การจัดการธุรกิจ หมายถึง กระบวนการในการวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวก และควบคุมทรัพยากร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการประกอบธุรกิจ ซึ่งการบริหารธุรกิจโดยทั่วไปนั้นจะวางหลักการบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หรือสสารนิยม แต่สำหรับการบริหารธุรกิจเชิงพุทธนั้น เป็นการทำธุรกิจโดยวางบนพื้นฐานของจิตอันประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมเป็นที่ตั้ง การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารธุรกิจ เริ่มต้นที่ใจมีความ “ตระหนักรู้” มีความ “ใส่ใจ” ดูแลตนเอง ดูแลคนรอบข้าง ดูแลกิจการงานให้ดี “เชื่อมสัมพันธ์” ด้วยความรักความเข้าใจ “แบ่งปัน” สิ่งต่าง ๆ โดยธรรม คิดในเชิงกุศลเพื่อให้เกิดการ “เกื้อกูลกันและกัน” ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งในส่วนของคุณบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมธุรกิจแบบแบ่งปันได้

บรรณานุกรม

การศาสนา, กรม. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

พัคตร์ผจง วัฒนสินธุ์. (2559). *จริยธรรมและการบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิรินทร์ กัญญาวิริยะ, ชีสา กัญญาวิริยะ และ เมธา หริมเทพาธิป. (2565). การบริหารคนตามหลักพุทธธรรมสำหรับนักธุรกิจ. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 5(2) : 240-249.

_____. (2564). การบริหารธุรกิจตามหลักพรหมวิหารธรรม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และ
วิธาน. *คชภูมินิพนธ์ปรัชญาคชภูมิตต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 1 : ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ Application of Work Principles 1 of King Rama IX : Systematic Data Study

ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์
Chairoj Nopchalemroj
บริษัทไฟเบอร์วัน จำกัด (มหาชน)
Fiberone Public Company Limited
Email: win@chairoj.net

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งศึกษาและนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 1 คือ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แนวคิดและตีความเชิงปรัชญา จากนั้น เสนอเทคนิคการประยุกต์ใช้ 3 ขั้นตอนตามลำดับ ได้แก่ การสำรวจเป้าหมาย การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบการคิดอย่างเป็นระบบ ส่วนช่วงท้ายนั้น ได้ประเมินค่าเพื่อให้เห็นถึงข้อดีของการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เห็นความสำคัญในการนำมาจัดเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดไปยังนักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจ เป็นการส่งเสริมให้เกิดการสืบสาน รักษา ต่อยอด ภูมิปัญญาของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไป ผลการศึกษาพบว่า เมื่อต้องการนำหลักการทรงงานข้อที่ 1 คือ “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” มาประยุกต์ใช้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงมี 3 ส่วนตามลำดับ ดังนี้ 1) สำรวจเป้าหมาย โดยเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า “คิดเพื่อใคร” โดยเน้นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก สิ่งที่เราต้องการคืออะไร เมื่อเราทราบถึงเป้าหมายและความต้องการอย่างชัดเจนแล้ว ก็จะเริ่มศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับถัดไป 2) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องสองส่วน คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ และ ข้อมูลเชิงคุณภาพ 3) รูปแบบการคิดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลหรือฐานข้อมูลมาคิดอย่างเป็นระบบอีกครั้ง เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ จะช่วยให้ข้อมูลที่ได้มาเกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ: หลักการทรงงาน, ศึกษาข้อมูล, ระบบ, การประยุกต์ใช้

Abstract

This academic article aims to study and present the Application of Work Principles 1 of King Rama IX : Systematic Data Study. It begins by analyzing the concept and philosophical interpretation. Subsequently, it proposes the application technique in three sequential steps: target exploration, study of relevant data, and systematic thinking patterns. In the final section, it evaluates the benefits of systematic data study to emphasize its importance in educational processes for students, learners, and interested individuals. This promotion aims to foster the perpetuation, preservation, and advancement of knowledge within Thai society. The study finds that when applying the first principle of working knowledge, which is "systematic data study," three considerations are essential: 1) exploring the objective, starting with the question "think for whom," emphasizing the general benefit as a priority. Clarifying what we aim for and need leads to studying and analyzing data in the next step. 2) Study of related data, divided into quantitative and qualitative data. 3) Systematic thinking patterns involve rethinking data or databases systematically for further analysis and synthesis with reasoning. This process maximizes the utility of obtained data.

Keywords : Principles 1 of King Rama IX, Data Study, Application, Systematic

---

บทนำ

การที่จะพระราชทานพระราชดำริเพื่อดำเนินงานโครงการ จะทรงศึกษาข้อมูลรอบด้านจากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ ให้ได้รายละเอียดที่เป็นประโยชน์ครบถ้วน เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ตรงความต้องการของประชาชน (กปร., 2559)

วิเคราะห์แนวคิดและตีความเชิงปรัชญา

การศึกษาข้อมูลต่าง ๆ นั้น สามารถศึกษาได้หลายแนวทาง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น จากการสำรวจและรับฟัง จากเอกสารและตำรา จากบุคคลที่ดูน่าเชื่อถือหรือเกี่ยวข้องในประเด็นที่ศึกษา เมื่อรวบรวมข้อมูลได้ตามที่ต้องการแล้วก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาขบคิด ตรึกตรอง ด้วยการวิเคราะห์สังเคราะห์ จากนั้นจึงประเมินค่าสิ่งที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์สำหรับการตัดสินใจในการดำเนินงานต่อไป เพื่อให้ประโยชน์สุขเกิดขึ้นกับส่วนรวมให้มากที่สุด

หลักการทรงงานข้อนี้ ตรงกับกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง (Moderate Postmodern Philosophy) ที่ใช้ “วิจารณ์ญาณ” เป็นเครื่องมือในการตีความข้อมูลต่าง ๆ และตรงกับหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏใน “เกสปุตตสูตร” หรือ “กาลามสูตร” ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงวิธีการศึกษา “ฐานข้อมูล” (Data Base) 10 ประการ ได้แก่

1. ข้อมูลที่อ้างจาก การฟังและการสัมผัสทางผัสสะ
2. ข้อมูลที่อ้างจาก การสืบทอดผ่านประเพณี และวัฒนธรรม
3. ข้อมูลที่อ้างจาก ข่าวลือ
4. ข้อมูลที่อ้างจาก ตำรา คัมภีร์ บทความ แผนที่ เอกสารต่าง ๆ
5. ข้อมูลที่อ้างจาก การใช้เหตุผล (reasoning) การคิดเชิงตรรกะนิรนัย (deduction) ซึ่งในปัจจุบันก็คือ แหล่งความรู้ในเชิงตรรกศาสตร์ (logic) และคณิตศาสตร์ (mathematic) ซึ่งจัดว่าเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความจริงทางวิทยาศาสตร์
6. ข้อมูลที่อ้างจาก ความเป็นเหตุเป็นผล (cause - effect) การคิดเชิงตรรกะอุปนัย (induction) ซึ่งในปัจจุบันก็คือ แหล่งความรู้ในเชิงสถิติ (statistics) และหลักความน่าจะเป็น (probability)
7. ข้อมูลที่อ้างจาก การสังเกตและตีความจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ แสดงออกมา รวมถึงการมีประสบการณ์กับสิ่งนั้นทางประสาทสัมผัส ซึ่งในปัจจุบันก็คือ แหล่งความรู้ในเชิงประสบการณ์และในเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology)
8. ข้อมูลที่อ้างจาก ทฤษฎีหรือทฤษฎี (ความคิด ความรู้สึก) ที่ตนเชื่อถือ
9. ข้อมูลที่อ้างจาก บุคคลที่ดูน่าเชื่อถือ เช่น นักวิชาการ รัฐมนตรี เจ้าหน้าที่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น
10. ข้อมูลที่อ้างจาก บุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ของเรา

คำสอนที่ตรงกันของ ปรัชญาหลักรหัสกลาง และ หลักพุทธปรัชญาในกาลามสูตรก็คือ ไม่ว่า แหล่งข้อมูลจะดูน่าเชื่อถือเพียงใดก็ตาม แหล่งข้อมูลหรือฐานข้อมูลเหล่านี้ก็เป็นเพียง “สมมติฐาน” ที่รอ การพิสูจน์ เพราะฐานข้อมูลเหล่านี้ไม่สามารถยืนยันตัวเองได้ว่าจริงหรือไม่ ควรเชื่อหรือควรปฏิบัติ ตามหรือไม่ ดังนั้น มนุษย์จึงควรใช้สติปัญญา ใช้วิจารณญาณ (critical mind) ในการศึกษา “วิเคราะห์” ว่า สิ่งเหล่านี้คืออะไร (ศึกษาองค์ประกอบ) และพิจารณาสิ่งที่ได้วิเคราะห์ต่อไปว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจาก เจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล ก่อให้เกิดคุณหรือโทษ ประโยชน์หรือไม่ใช่ประโยชน์ วิญญาณติเตียนหรือ สรรเสริญ ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ จากนั้นจึงเลือกแนวทางที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หรือก่อให้เกิดการ เบียดเบียนน้อยที่สุด เลือกแนวทางที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์สุขแก่คน ส่วนรวม

ดังนั้น หัวใจสำคัญของหลักการทรงงานข้อแรกจึงอุดมไปด้วยเจตนาที่ถูกต้อง วางใจให้เป็น สัมมาทิฐิ โดยคิดถึงประโยชน์สุขของตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด จากนั้น การศึกษาข้อมูลต่าง ๆ จึงจะ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

เทคนิคการประยุกต์ใช้

เมื่อต้องการนำหลักการทรงงานข้อที่ 1 คือ “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” มาประยุกต์ใช้ สิ่ง ที่ควรคำนึงถึงมี 3 ส่วนตามลำดับ ดังนี้

1. สสำรวจเป้าหมาย

หัวใจสำคัญของหลักการทรงงานข้อนี้ เริ่มต้นจากคำถามที่ว่า “คิดเพื่อใคร” โดยเน้นเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก สิ่งที่เราต้องการคืออะไร เมื่อเราทราบถึงเป้าหมายและความต้องการอย่าง ชัดเจนแล้ว ก็จะเริ่มศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับถัดไป

2. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาข้อมูลจากทั้งสองส่วน คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ และ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

2.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ หมายถึง ข้อมูลในอดีตที่ถูกเก็บรวบรวมในรูปแบบของเอกสาร หนังสือ , ตำรา, งานวิจัย, ตัวเลขเชิงสถิติ ปัจจุบันสามารถค้นหาข้อมูลเหล่านี้ได้ง่ายขึ้นจากระบบออนไลน์ หรือ e-book นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่เป็นภาพ เสียง และวิดีโอคลิป มีแผนภูมิ แผนภาพ ภาพถ่าย แผนที่ Google Map, Sound Cloud, Website ฯลฯ สิ่งสำคัญควรให้น้ำหนักของข้อมูลที่เป็น “ข้อเท็จจริง” (fact) มากกว่าทัศนคติหรือความเชื่อส่วนตัว มาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลมา ในระดับหนึ่งแล้ว เพื่อให้ข้อมูลที่ได้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด

2.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ หมายถึง ข้อมูลในปัจจุบันที่เน้นการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ จาก บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือประชาชน, ผู้ปฏิบัติงาน/ผู้เชี่ยวชาญ/ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการ การจะได้มาซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพที่น่าเชื่อถือ ผู้ศึกษาจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพ เช่น แบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ชำนาญการในด้านนั้น ๆ โดยสามารถเลือกใช้วิธีสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือสัมภาษณ์เป็นรายกลุ่ม (focus group) อาจจัดเป็นวง

เสนาเพื่อให้เกิดบรรยากาศเป็นกันเอง มีผู้ดูแลเสวนาให้เกิดความลื่นไหล ดูแลไม่ให้ออกประเด็นโดยไม่จำเป็น มีผู้คอยตั้งคำถามที่สำคัญต่อเรื่องที่ต้องการศึกษา มีผู้เฝ้าสังเกต ผู้คอยจดบันทึกgrayงาน หรืออาจใช้วิธีอัดเสียง MP 3 แล้วจึงนำไปถอดเทปจัดเก็บข้อมูลในภายหลังเพื่อให้ได้ประเด็นที่ละเอียด ถัดกัน ไม่ตกหล่น

3. รูปแบบการคิดอย่างเป็นระบบ

เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลหรือฐานข้อมูลมาคิดอย่างเป็นระบบอีกครั้ง เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ จะช่วยให้ข้อมูลที่ได้มาเกิดประโยชน์สูงสุด

กิริติ บุญเจือ อธิบายไว้ว่า วิจารณญาณ (critical mind) คือ กระบวนการคิด ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) วิเคราะห์ (analytic) แจกแจงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาตรงประเด็น
- 2) วิจักษ์ (appreciative) คือ ประเมินค่าแต่ละประเด็นที่แจกแจงออกมา เช่น ประเมินสิ่งที่เป็นคุณ/โทษ, ประโยชน์/ไม่ใช่ประโยชน์, สุข/ทุกข์, ควรทำ/ไม่ควรทำ เหมาะสม/ไม่เหมาะสม เป็นต้น
- 3) วิชาน (applicative) คือ ลงมือทำการอย่างมีวิธี คือ เลือกเอาเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นคนมาใช้ตามเป้าหมาย โดยเล็งผลอันเลิศ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในทางวิชาการนั้นได้มีผู้เสนอวิธีคิดเชิงระบบ (system thinking) ไว้มากมาย เช่น การคิดเชิงวิภาษวิธี (dialectic method) แบบจำลองความคิด (mental model) วิธีคิดเชิงระบบในแบบโรงงานอุตสาหกรรม วิธีคิดแบบวงจรเดมมิง (Deming cycle, PDCA) วิธีคิดแบบหมวก 6 ใบ (วิธีคิดแบบคู่ขนาน) วิธีคิดแบบผังมโนทัศน์หรือแผนที่ความคิด (mind mapping) วิธีคิดแบบทฤษฎีซิป้า (SAPAE) เป็นต้น

ผู้เขียนขอเสนอไว้พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

1. วิธีคิดเชิงระบบ

วิธีคิดเชิงระบบเป็นวิธีคิดที่มีมานานกว่า 2,000 ปีมาแล้ว คือ หลักอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นคำสอนในทางพุทธศาสนา (ธนากร สังเขป, 2556) ในช่วงศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา นักวิชาการชาติตะวันตกได้ให้ความสนใจพัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบมาอย่างต่อเนื่องจนเกิดทฤษฎีระบบชีวิตขึ้นเมื่อประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมา วิธีคิดเชิงระบบเป็นรากฐานของทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) และทฤษฎีซับซ้อน (complexity) ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ตามกระแสกระบวนทรรศน์หลังนยุค (Postmodern Paradigm) เมื่อต้นศตวรรษที่ 21 นี้

ทฤษฎีระบบ (systemic theory) ได้รับการพัฒนามาก่อน จากพื้นฐานวิชา Cybernetic กลศาสตร์การควบคุมกลไก หนังสือ จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษของ 프리ตจ็อฟ คาปรั้า เป็นการมองอย่าง system theory ที่ชัดเจน

ทฤษฎีไร้ระเบียบ (chaos theory) ตัวอย่างที่โด่งดังของทฤษฎีนี้คือ “ผลกระทบผีเสื้อ หรือ butterfly effect” กล่าวคือ ผีเสื้อใหญ่ตัวหนึ่งกระพือปีกที่ฮอว์กซิง สามารถทำให้ดินฟ้าอากาศที่

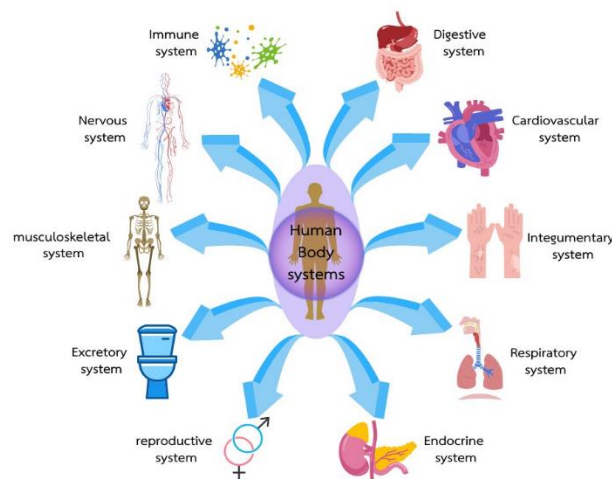
แคลิฟอร์เนียเปลี่ยนแปลงได้เมื่อ 1 เดือนให้หลัง หรือ สาเหตุเบื้องต้นเพียงชนิดเดียว ในเงื่อนไขที่เหมาะสมสามารถก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวงได้

ทฤษฎีความซับซ้อน (complexity theory) ลักษณะที่สำคัญของระบบซับซ้อนคือ การผุดบังเกิด (emergence) ซึ่งหมายถึง คุณสมบัติของระบบรวมที่แตกต่างไปจากผลรวมของส่วนประกอบย่อยทั้งหมด เช่น สมอมีเซลล์สมองนับล้านเซลล์ แต่ละเซลล์ไม่มีคุณสมบัติที่จำอะไรได้ แต่เมื่อรวมกันเป็นระบบสมองสามารถมีความจำได้ เป็นต้น นี้เรียกว่าการผุดบังเกิด

ทั้ง 3 ทฤษฎีที่กล่าวถึงนี้ มีความคล้ายกัน เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน พัฒนาต่อยอดกันมาอย่างแยกกัน ไม่ออก เกิดเป็นกระบวนทรรศน์ใหม่ที่มองโลกแบบองค์รวม ไม่แยกส่วน เป็นการมองโลกด้วยการสังเคราะห์ (synthetic science) ต่างจากทัศนะทางวิทยาศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากโลกทัศน์แบบจักรกลของนิวตันที่มองโลกด้วยการวิเคราะห์อย่างแยกส่วน (analytic science)

หากลองมองถึงสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ต่างรายล้อมไปด้วยระบบต่าง ๆ ทั้งส่วนที่ธรรมชาติสร้างขึ้น และส่วนที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา

ส่วนที่ธรรมชาติสร้างขึ้น เช่น ระบบร่างกาย (body systems) ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อย ๆ อีกหลายระบบ ได้แก่ ระบบประสาท ระบบกล้ามเนื้อ ระบบสืบพันธุ์ ระบบขับถ่าย ระบบย่อยอาหาร ระบบหายใจ ดังที่แสดงไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบร่างกาย (body systems)

ระบบต่างๆ ทั้งส่วนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นและส่วนที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมานี้ มีองค์ประกอบที่เรียกว่า “ระบบ” อยู่ 3 ส่วน ได้แก่

- 1) ส่วนประกอบ (elements)
- 2) ความเชื่อมโยง (linkage)
- 3) กลไกการทำงาน (mechanism)

วิธีคิดเชิงระบบเป็นวิธีคิดตามแนวทางทฤษฎีระบบ (systems theory) ที่ให้แนวคิดที่ว่า แต่ละสิ่งย่อมอยู่ในเอกภพ (the universe) สิ่งเล็ก/ใหญ่เพียงใดล้วนเป็นหนึ่งหน่วยระบบมีวงจรของการทำงาน มี “ปัจจัยนำเข้า” (ปัจจัยการผลิต) “กระบวนการ” มี “ผลผลิต” นำไปสู่ “ผลลัพธ์” อย่าง เป็นระบบ ผลผลิตรวมย่อมเกิดจากการประสานงานกันหลาย ๆ ระบบ แต่ละหน่วยมีระบบการทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน ผลผลิตจะไหลจาก หน่วยการผลิต (กระบวนการ) หนึ่งไปสู่อีกหน่วยการผลิตหรือกระบวนการหนึ่งอย่างครบวงจร ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ละสิ่งในเอกภพมีความเป็นระบบตามมิติต่าง ๆ กัน ในเวลาเดียวกัน

หลักการคิดเชิงระบบ ประกอบด้วยหลักสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1) หลักการขององค์รวม (holistic) คือ หลักการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ (interaction) ขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ คือส่วนย่อย ๆ ที่มาประกอบกันเป็นองค์รวม เป็นการเชื่อมโยงสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ หากแยกออกจากกันจะไม่มีความเป็นระบบเกิดขึ้น อุปมาอุปมัย เช่น เมื่อเราจะแบ่งข้างออกเป็น 2 ส่วน เราก็ไม่ได้ข้าง 2 ตัว เพราะข้าง 1 ตัวต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญครบถ้วนจึงเป็นหนึ่งหน่วยระบบ คือ ข้าง การแบ่งข้างออกเป็น 2 ส่วน แต่ละส่วนจะมีองค์ประกอบที่เป็นระบบข้างไม่ครบถ้วน จึงไม่เป็นข้าง 2 ตัว ดังนั้น ความเป็นระบบจึงต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

2) การซ้อนกันเป็นชั้น (hierarchy) เป็นหลักการที่มองเห็นว่า ระบบมีการทับซ้อนกันเป็นชั้นๆ และเชื่อมโยงกระทบถึงกันหมด ในตัวมนุษย์ก็มีระบบหลายระบบทับซ้อนกันอยู่ เช่น ระบบเซลล์ ระบบย่อยอาหาร ระบบขับถ่าย ระบบหายใจ ระบบคิด (สมอง) เป็นต้น ในสังคมมีมนุษย์ มีชุมชน มีวัฒนธรรม มีสิ่งแวดล้อม

ถ้าหากคิดในเชิงโครงสร้าง (system structure) แต่ละส่วนที่ประกอบเป็นระบบมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ แต่ก็มีเชื่อมโยงกัน อย่างเหมาะสมทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์กัน ทำงานเสริมประสานกันกับส่วน อื่นๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของระบบโดยรวม

3) ความเกี่ยวข้องกับบริบทหรือการคิดอย่างมีขอบเขต (boundary) เป็นหลักการคิดแบบสัมพันธ์กับบริบท คือการกำหนดเขต หรือนิยาม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา วิเคราะห์ และการทำงาน ไม่เช่นนั้นเราจะศึกษาวิเคราะห์และทำงานไม่ได้ เนื่องจากระบบมันเชื่อมโยงกันทั้งเอกภพ แต่เวลาศึกษา วิเคราะห์ และทำงาน ให้คิดเชื่อมโยงถึงบริบทด้วย เพราะมีผลกระทบถึงกันและกัน ดังมีคำกล่าวกันว่า “เด็ดดอกไม้กระทบถึงดวงดาว” ปรากฏการณ์ที่ชัดเจนในปัจจุบัน เช่น ขยะที่ใช้และทิ้งกันคนละเล็กคนละน้อย ส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน การสร้างเขื่อน สร้างถนน ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น ดังนั้น การคิดถึงบริบทจึงเป็นการคิดเชิงระบบ ซึ่งเป็นระบบเปิด (open system) ที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลเชื่อมต่อกันได้

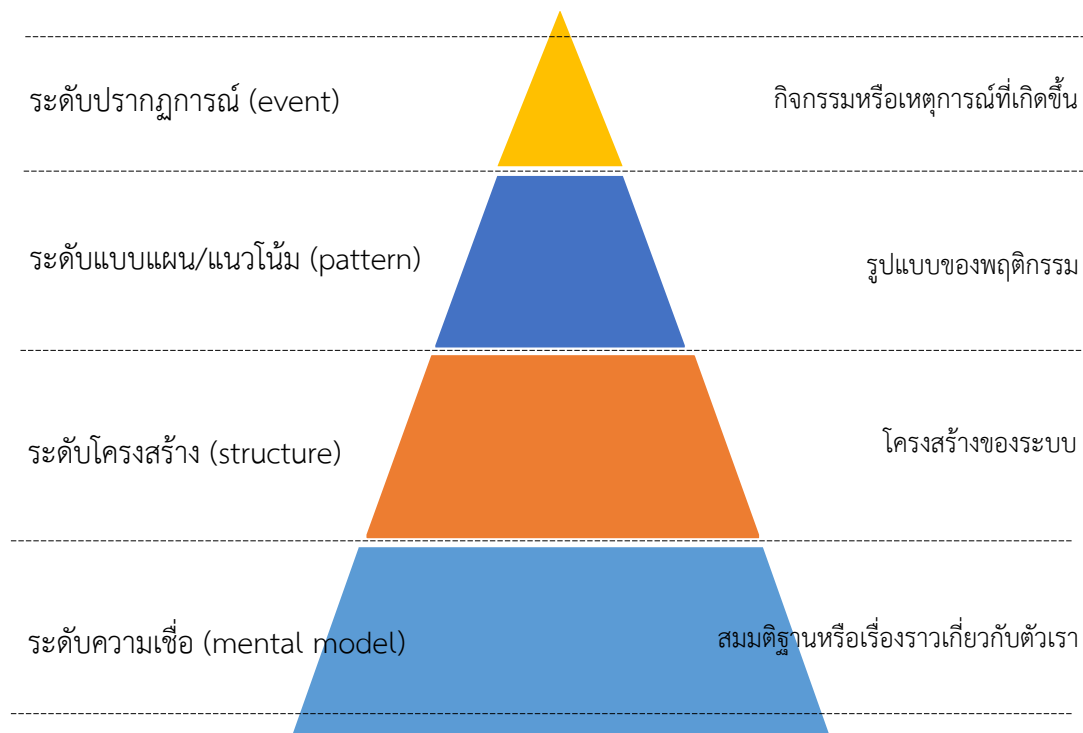
ดังนั้น ความเกี่ยวข้องกับบริบทจึงเป็นเรื่องของการคิดอย่างมีขอบเขต คือเห็นว่า ระบบหนึ่งๆ มาจากระบบย่อยหลายระบบ และระหว่างระบบย่อยและระบบใหญ่ ต่างมีขอบเขตที่แสดงให้เห็นว่า

ระบบนั้น ๆ ครอบคลุมอะไรบ้าง และอะไรบ้างที่อยู่นอกเขตแดน ซึ่งในความเป็นจริงระบบก็ไม่ได้แยกเขตแดนกันอย่างเด็ดขาด แต่มีการทับซ้อน (overlap) กันอยู่

4) หลักของเครือข่าย (networks) คือ หลักการคิดที่ต้องจับปฏิสัมพันธ์ให้ได้ ปฏิสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ย้อนกลับ อาจย้อนกลับไปมาระหว่างกันหรือเกี่ยวข้องเชื่อมโยง เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นต้น จึงควรระลึกเสมอว่า “ทุกส่วนที่เป็นองค์ประกอบย่อยของระบบมีความสำคัญและการทำงานที่ของแต่ละส่วนย่อยจะมีผลต่อส่วนรวม แม้ว่าส่วนรวมจะส่งผลกลับมายังแต่ละส่วนย่อยด้วยก็ตาม” (Anderson & Johnsons, 1997)

5) การคิดเป็นกระบวนการหรือคิดเป็นวงจรป้อนกลับ (feedback - loops) เป็นการเติมเต็มให้การวิเคราะห์ ทำให้การวิเคราะห์มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นระบบ รอบคอบ และเชื่อมโยงเป็นผลให้การปฏิบัติมีความยั่งยืน เพราะเป็นการคิดในลักษณะเป็นวง (loops) มากกว่าจะเป็นเส้นตรง ทุกส่วนต่างมีการเชื่อมต่อ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ระดับของการคิดเชิงระบบ คือ การคิดเกี่ยวกับระบบใดระบบหนึ่ง มี 4 ระดับ เช่น การเห็นใน 4 ระดับของ “ภูเขาน้ำแข็ง” ของสถานการณ์ระบบต่าง ๆ ในสังคม

ภาพที่ 2 แบบจำลองความคิด (mental model)

1) ระดับปรากฏการณ์ (event) คือ เห็นหรือรับรู้ได้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น คนพิการมีความสุขน้อยลง เพราะมีเวลาพักผ่อนและเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง

2) ระดับแบบแผน/แนวโน้ม (pattern) คือ การเห็นถึงลักษณะร่วมบางอย่างของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ เช่น คนพิการทำงานหนักขึ้นเพราะศักยภาพทางร่างกายไม่สมบูรณ์ แต่ไม่ยอมเป็นภาระของครอบครัวและสังคม

3) ระดับโครงสร้าง (structure) คือ การเห็นระบบและแบบพลังต่างๆ ของระบบที่ผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์ เช่น ในแต่ละประเทศมีตลาดเสรีมากขึ้นและเป็นตลาดใหญ่ ซึ่งมีลักษณะของการเน้นการแสวงหาผลกำไร และส่งผ่านต้นทุนการผลิตไปยังที่อื่นแทนเพื่อพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดคุณภาพชีวิตของผู้พิการ กลุ่มคนเปราะบาง และผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น แต่เน้นการตอบสนองความต้องการการผลิตอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลกำไรให้กับนายทุน

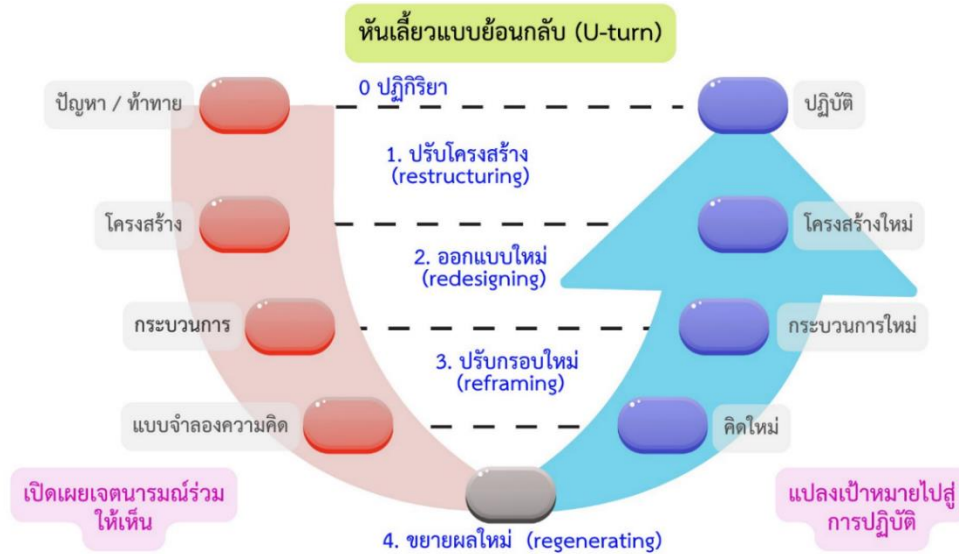
4) ระดับความเชื่อ (mental model) คือ เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้เกิดการสนองความต้องการทางด้านวัตถุสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนส่วนน้อย เกิดภาวะรวยกระจุกจนกระจาย คนพิการทั่วไปถูกมองว่าเป็นภาระของสังคมเพราะตอบโจทย์ด้านแรงงานการผลิตของเศรษฐกิจทุนนิยมได้ในระดับต่ำ คุณค่าของคนถูกแขวนไว้ที่ผลของงาน ใครทำงานไม่ได้ประสิทธิภาพตามมาตรฐานตัวชี้วัดก็ถูกด้อยค่า ลดความสำคัญ ในระบบความเชื่อเช่นนี้ แต่หากใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างเครือข่ายเพื่อกิน เพื่อใช้ เพื่อสำรอง และเพื่อแบ่งปัน เกื้อกูลให้คนพิการ กลุ่มคนเปราะบาง และผู้ด้อยโอกาส เกิดการพึ่งพาตนเองได้ ความมั่นคงทางด้านอาหาร ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างระบบแห่งการเกื้อกูลให้เกิดขึ้นก็จะสามารถสร้างความสุข ความมั่นคง ความสมดุลให้เกิดขึ้นได้ เกิดสังคมแห่งการแบ่งปันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในระดับที่ 4 นี้ ในทางวิชาการเรียกว่า “แบบจำลองความคิด” หรือ “Mental Model” เป็นส่วนหนึ่งของวิธีคิดเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับ โลกทัศน์ ความเชื่อ ความคิด กระบวนทรรศน์ (paradigm) และตัวแบบ (พุทธศาสนา เรียกว่า ทิฏฐิ) ที่มนุษย์ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เกิดจากประสบการณ์ ความรู้ การรับข้อมูลหรือฐานข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ผ่านกระบวนการคิดทั้งแบบนิรนัยและอุปนัย สรุปผลบางเรื่องผ่านการทดลองภาคปฏิบัติ แล้วเกิดการยอมรับเป็นหลักปฏิบัติ

โดยความเป็นจริงแล้ว แบบจำลองความคิดของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงเมื่อประสบการณ์ ความรู้ และข้อมูลที่รับมา ทำให้เกิดผลสรุปใหม่ แต่ปัญหาของสังคมและของโลกเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ เปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ถูกทาง เป็นประโยชน์ต่อสังคมและต่อโลกในภาพรวมหรือไม่ อย่างไร ถ้าสร้างสรรค์ถูกทาง เป็นประโยชน์ ปัญหาของแบบจำลองความคิดก็หมดไป แต่สังคมและโลกทุกวันนี้จะมีอย่างน้อย 2 ทิศทางเสมอ (world of paradox) ทำให้ต้องหยิบยกเรื่องของแบบจำลองความคิดมากล่าวถึง เมื่อต้องการการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนเพราะจะต้องมีผู้คนอีกจำนวนหนึ่งที่ยังมีแบบจำลองความคิดมากล่าวถึง เมื่อไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม

แบบจำลองความคิด เป็นสิ่งที่ฝังลึกในตัวมนุษย์ หรือเป็นความเชื่อส่วนลึกในใจคน การเปลี่ยนแปลงใหม่จะเกิดขึ้นเมื่อแบบจำลองความคิดเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงจะย้อนกลับ (U-turn) ดังแสดงในภาพที่...

ภาพที่ 3 กระบวนการเกิดและกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบจำลองความคิดแบบหันเลี้ยวแบบย้อนกลับ (ที่มา : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, อังโน ธนากร สังเขป, 2556)

จากแผนภาพที่ 3 สัมพันธ์กับระบบของภูเขาน้ำแข็ง ได้แก่

- ปัญหาและสิ่งทำลายทั้งหลาย คือ ระดับเหตุการณ์และระดับแนวโน้มแบบแผนพฤติกรรมของระบบ

- โครงสร้าง คือ โครงสร้างของระบบที่รองรับปัญหาและความทำลายทั้งหลาย

- กระบวนการ คือ กระบวนการที่ทำให้เกิดแบบจำลองความคิด

เมื่อเปิดเผยเจตนารมณ์ร่วมให้เห็น ขยายผลใหม่ แปลงเป้าหมายไปสู่การปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น คือ คิดใหม่ (ปรับกรอบใหม่) ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบกระบวนการใหม่ ปรับโครงสร้างใหม่ และปรากฏผลในทางปฏิบัติ การปฏิบัติตามกรอบใหม่ก็จะพบปัญหาและสิ่งทำลายเหมือนปรากฏการณ์ในอดีตอีก เป็นกระบวนการอย่างในอดีตอีกครั้ง

การเปลี่ยนแปลงแบบจำลองความคิดจะเกิดขึ้น ถ้ามีการพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่น เปิดใจให้กว้างรับฟัง จะเปิดโอกาสให้หุดากว้างไกล มีการเรียนรู้ มีธรรมะ เปลี่ยนแบบจำลองความคิดได้ พลังการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางใหม่ก็จะเกิดขึ้น

2. ทฤษฎีซาแปะ (SAPAE Theory)

คำว่า “ซาแปะ” มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ คือ SAPAE เป็นวงจรแห่งการทำงานที่ช่วยให้เกิดการศึกษายเป็นระบบ มีลำดับ มีขั้นมีตอน คือ “ทำตามลำดับขั้น” อย่างบูรณาการ เพื่อให้การทำงานประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

S = Survey/การสำรวจ

A = Analysis/การวิเคราะห์

P = Planning/การวางแผน

A = Action/การปฏิบัติ

E = Evaluation/การประเมินผล

จุดเริ่มต้นของการใช้ทฤษฎีนี้ คือ เริ่มจากการสำรวจสิ่งที่ต้องการศึกษา เช่น สภาพปัญหา, ปัจจัยของความสำเร็จ เป็นต้น โดยนำปัญหามาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ กำหนดแนวทางเพื่อวางแผนและสร้างเครื่องมือในการแก้ปัญหา ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา ลงมือปฏิบัติเพื่อทดสอบและประเมินผลในทุกขั้นตอน อาจใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ข้อวิพากษ์วิจารณ์ และข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาและนำกลับมาใช้อีก โดยประเมินผลทุกครั้งจนแน่ใจว่า กระบวนการทดลองหรือวิจัยนี้มีคุณภาพ น่าเชื่อถือได้

ทฤษฎี SAPAE มีความละเอียดอ่อนในรายละเอียดและสอดคล้องกับสภาพการทำงานจริงมากกว่าทฤษฎีวงกลมเดมมิง หรือ PDCA ที่เริ่มจากการวางแผน (P=Plan) เลย โดยขาดการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นจริงก่อน ทั้งนี้ รัฐบาล ภาคเอกชน สมาคม ภาควิชา มูลนิธิต่าง ๆ สามารถนำหลัก SAPAE ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์

ความเป็นมาของทฤษฎี SAPAR นั้นมาจากการถอดบทเรียนของนักวิชาการเกี่ยวกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนประชาชนทั่วทุกท้องถิ่นไทยไม่ว่าพื้นที่นั้นจะทุรกันดารแค่ไหน ลำบากอย่างไร การทรงงานอย่างหนักของพระองค์ท่านทำให้ทราบข้อมูลและเข้าพระราชหฤทัยคนไทยและพื้นแผ่นดินไทยทุกแห่งทุกมุมอย่างลึกซึ้ง ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญเรื่อง “พัฒนาคน” โดยพระราชดำริที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้เกิดความ “พออยู่พอกิน” ด้วยการ “พึ่งพาตนเอง” อย่างมั่นคงซึ่งเป็นการ “พัฒนาอย่างยั่งยืน” ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ปรากฏผลเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างชัดเจนโดยตลอดมา และทุกครั้งที่พระองค์ท่านทรงงานจะรับฟังการถวายนโยบายจากผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ทรงมีการบันทึกข้อมูล และทรงใช้แผนที่ประกอบโดยบันทึกข้อความต่าง ๆ ไว้เป็นข้อมูลสำคัญในการนำมาวิเคราะห์วินิจฉัยก่อนดำเนินการใดๆ เรื่องใดที่ไม่ทรงทราบก็ทรงเรียกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาถวายนโยบายเพิ่มเติมเป็นการสำรวจข้อเท็จจริงจากการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง”

จากการถวายนโยบายของผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ การสำรวจ (survey) ทรงแวิเคราะห์ (analysis) ข้อมูลเหล่านั้นหลากหลายแง่มุม เมื่อทรงเห็นความเป็นไปได้ (possibility) แล้วจึงวางแผน (planning) และนำไปทดลองปฏิบัติด้วยการเริ่มต้นจากสิ่งที่เล็กก่อน (action) ทรงมีการติดตามทบทวนและประเมินผลโครงการทดลองนั้นเป็นระยะ ๆ (evaluation) นำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลเพื่อทำงานทดลอง ทรงทำเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีกต่อเนื่องกัน เมื่อทรงเห็นว่าเกิดประโยชน์จริง จึงพระราชทานแนวทางนั้นให้ประชาชนชาวไทยนำไปใช้แก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากของประชาชน และประเทศชาติ ทำให้เรื่องยากกลายเป็นเรื่องง่าย ทำให้เรื่องใหญ่กลายเป็นเรื่องเล็ก ทำให้ปัญหาและความทุกข์ยากกลายเป็นผลผลิตรายได้และความสุขเป็นที่กล่าวขานถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถไปทั่วทุกมุมโลก สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จึงได้สรุปหลักการ วิถีคิด วิถีทรงงานจากบทความในหนังสือ “กษัตริย์ - นักพัฒนา” มาใช้ให้ข้าราชการฝ่ายปกครองในฐานะที่เป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จักได้น้อมนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการทรงงานของพระองค์ท่านเป็นหลักการทรงงานที่มีประสิทธิภาพเรียกว่า SAPAE เป็นวงจรแห่งการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่พระองค์ท่านทรงสร้างโครงการสำคัญต่าง ๆ มากกว่า 4,000 โครงการมอบแก่ประชาชนของพระองค์ท่าน โดยแบ่งฐานข้อมูลออกเป็นกลุ่มหลัก ๆ เช่น 1) โครงการหลวง 2) โครงการตามพระราชดำริ 3) โครงการในพระบรมราชดำริ 4) โครงการตามพระราชประสงค์ โดยที่พระองค์ท่านทรงจัดระบบการบริหารจัดการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนด้วยความละเอียดรอบคอบ ด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. สำรวจข้อมูล (survey) เกี่ยวกับปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชน พระองค์ท่านจะศึกษาจากเอกสารและแผนที่ต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อให้ทราบสภาพในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างละเอียดก่อนเสมอ หลังจากนั้น พระองค์ท่านจะลงพื้นที่จริงด้วยพระองค์เอง เพื่อสอบถามประชาชนถึงปัญหา คความเดือดร้อนที่ได้รับจากการประกอบอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ ดิน ฟ้า อากาศ แหล่งน้ำ เพื่อให้ได้รายละเอียดข้อเท็จจริงเพิ่มเติม

2. วิเคราะห์ข้อมูล (analysis) พระองค์ท่านทรงปรึกษาเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถึงความเป็นไปได้และความเหมาะสมพร้อมทั้งทรงคำนวณ วิเคราะห์ถึงประโยชน์ความคุ้มค่า

3. จัดทำโครงการ (planning) เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้สูง ได้รับประโยชน์คุ้มค่า จึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำโครงร่าง แล้วนำไปพิจารณา กลั่นกรองตามหลักวิชาการอีกครั้ง

4. ดำเนินงานตามโครงการ (action) เมื่อโครงการผ่านการพิจารณาเรียบร้อยแล้ว จึงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเริ่มลงมือดำเนินงานตามโครงการทันทีพร้อมกำหนดตัวบุคคลเพื่อทำหน้าที่ กำกับดูแลอย่างชัดเจน

5. ติดตามประเมินผล (evaluation) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะติดตามประเมินผล พร้อมรายงานผลเป็นระยะๆ แต่ที่สำคัญคือทุกครั้งที่มีโอกาส พระองค์ท่านจะเสด็จไปทอดพระเนตรความก้าวหน้า และติดตามผลงานต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยด้วยพระองค์เอง หากมีปัญหาอุปสรรคใด จะทรงชี้แนะ

แนวทางแก้ปัญหาต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทุกครั้ง พระองค์ท่านทรงมุ่งเน้น “การพัฒนาคน” ซึ่งจะต้องเริ่มจากการสร้างรากฐานให้มั่นคง ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีโอกาสเตรียมตัว ตั้งตัว พร้อมจะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยนำความเจริญก้าวหน้าจากสังคมภายนอกเข้าไปพัฒนาคนภายในหมู่บ้าน ชุมชนเป็นลำดับต่อไป โดยต้องคำนึงถึงความจำเป็นและเหมาะสม เพื่อให้ราษฎรเหล่านั้นพึ่งตนเองได้และสามารถออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีความรักและพอพระราชหฤทัยจะทรงงานเหล่านั้นให้พบความสำเร็จ (ฉันทะ) ทรงมีความรักประชาชนและแผ่นดินอย่างลึกซึ้ง ทรงมุ่งมั่นแสวงหาวิธีที่จะทำให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทรงวิริยะ อุตสาหะพยายาม ฝ่าฝืนใคร่ครวญ ทบทวน ไตร่ตรองอยู่เป็นนิจ

3. การคิดเชิงวิภาษวิธี เป็นกระบวนการคิดพื้นฐานทางปรัชญาที่สามารถสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นได้ รูปแบบการคิดเชิงวิภาษวิธีแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ บทตั้ง บทแย้ง และบทสรุป

การคิดเชิงวิภาษวิธี เป็นการคิดเชิงระบบในทางปรัชญา ด้วยกระบวนการคิดดังนี้

บทตั้ง (thesis) เปรียบได้กับ “สิ่งเก่า” ที่มีอยู่แล้ว อาจเปรียบได้กับ “สารตั้งต้น”

บทแย้ง (anti- thesis) เปรียบได้กับ “ข้อคำถาม” หรือ “ปัญหา” ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการคิดทบทวนเพื่อต่อยอดสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม เป็นตัวแปรที่เข้ามาเป็น “ส่วนผสม”

บทสรุป (synthesis) เปรียบได้กับ “คำตอบ” หรือ “ข้อสรุป” ที่ได้จากการสังเคราะห์และต่อยอด (ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์, 2564) เป็นส่วนของ “ผลลัพธ์”

ยกตัวอย่างเช่น งานค่ายอาสาของเยาวชนในรั้วมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ได้รับการสนับสนุนทุนและเครือข่ายจากมูลนิธิสหธรรมิกชน และมีอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษา เป็นเหตุให้เกิด “ชมรมอาสาสมัครสร้างสุข” ขึ้น ในรั้วมหาวิทยาลัยแห่งนี้ นอกจากนี้ เยาวชนในชมรมยังมีโอกาสได้เห็นความทุกข์ ความไม่สมดุของผู้อื่น ได้มีโอกาสเสียสละเพื่อส่วนร่วม เป็นพื้นที่ปลอดภัยให้กับผู้อื่น มีโอกาสทบทวนตนเอง สนับสนุนให้เกิดการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยความรัก ความจริงใจต่อกัน

- **สารตั้งต้น** ได้แก่ เยาวชนในรั้วมหาวิทยาลัยและกลุ่มอาสาต่าง ๆ

- **ส่วนผสม** ได้แก่ ให้ทุนและสนับสนุนเครือข่าย ให้คำปรึกษา และจัดเวทีสำหรับอบรมแกนนำเยาวชน

- **ผลลัพธ์** ได้แก่ เกิดการตั้ง “ชมรมอาสาสมัครสร้างสุข” เยาวชนในชมรมมีโอกาสได้เห็นความทุกข์ ความไม่สมดุของผู้อื่น ได้มีโอกาสเสียสละเพื่อส่วนร่วม

นอกจากนี้ ระบบของวิภาษวิธียังสามารถมองในเชิงของประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมเดิมให้เป็นพฤติกรรมใหม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

- พฤติกรรมเดิม คือ ว่ายนํ้าไม่เป็น

- ประสบการณ์ คือ ฝึกว่ายนํ้า

- ผลการเรียนรู้ คือ ว่ายนํ้าเป็น

แผนภาพที่ 4 ตัวอย่างการมองระบบด้วยวิภาควิธีเชิงการเรียนรู้

เมื่อจะนำไปใช้เพื่อการคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ อาจสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนย่อย ๆ เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้งาน ได้ดังนี้

- 1) กำหนดประเด็นปัญหาให้ถูกต้อง อาจกำหนดได้เป็น ปัญหาหลัก และปัญหารอง แล้วระบุตัวแปรทั้งหมดที่ทำให้เกิดปัญหา จากนั้น กำหนดวิธีแก้ไขแบบเดิมที่เคยใช้ (thesis)
- 2) พิจารณาทางเลือกที่เป็นไปได้ อาจมีมากกว่า 1 วิธีเปรียบเทียบวิธีแก้ไข แต่ละวิธี และประเมินดูว่าวิธีการใดสามารถจะนำไปสู่การปฏิบัติได้และจะนำไปสู่การบรรลุผลตามเป้าหมาย (anti- thesis)
- 3) เลือกวิธีแก้ไขที่ดีที่สุด (synthesis)
- 4) นำไปทดลองปฏิบัติ ตามระยะเวลาที่เหมาะสม และติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด (thesis)
- 7) แก้ไขเปลี่ยนแปลงจุดที่บกพร่องในวิธีการปฏิบัติงาน (anti- thesis)
- 8) กำหนดมาตรฐานวิธีปฏิบัติงาน (synthesis)
- 9) สั่งการให้พนักงานปฏิบัติงานตามมาตรฐานที่กำหนดอย่างเคร่งครัด (thesis)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เทคนิคการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ผู้เขียนเสนอหลักคิดที่สำคัญเอาไว้ 3 ส่วนเพื่อเป็นตัวอย่างของการศึกษาอย่างเป็นระบบ คือ สสำรวจเป้าหมาย ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบการคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 5 สรุปเทคนิคการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

บทสรุป

การศึกษาอย่างเป็นระบบนี้มีข้อดีอยู่มากมาย อาทิ

- 1) ได้มีโอกาสรับทราบข้อมูลจากอดีตกับปัจจุบันในเวลาเดียวกัน
- 2) ได้คำตอบของข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งในเชิงนิรนัยและอุปนัย
- 3) เห็นองค์รวมได้ง่าย ทำให้เข้าใจง่าย และง่ายต่อการจดจำ
- 4) เกิดการผสมผสานคำตอบได้ครอบคลุมมากขึ้น
- 5) ช่วยให้เกิดความคิดเพื่อพัฒนาองค์กรในภาพรวมอย่างมีประสิทธิภาพ
- 6) สามารถนำข้อมูลที่ได้มาแล้วอย่างบริสุทธิ์ใจ มาเป็นข้อมูลหลักในการนำไปต่อยอดและพัฒนา

ทำให้เกิดความง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์

7) ช่วยให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในระบบองค์กร ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบโดยการเชื่อมโยงต่อกัน และสามารถแก้สถานการณ์ แก้ปัญหา ตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้เกิดการมองเห็นถึงผลลัพธ์ในการตัดสินใจแต่ละครั้ง

ดังนั้น การศึกษาอย่างเป็นระบบจึงเป็นทักษะที่สำคัญที่ควรมีการนำมาจัดเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดไปยังนักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการสืบสานรักษา ต่อยอด ภูมิปัญญาของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). (2559). *หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : สำนักงาน กปร.

Anderson, V. & Johnsons, L. (1997). *Systems Thinking Basics. From Concepts to Causal Loops*. Waltham, Mass : Pegasus Comm., Inc.

ธนากร สังเขป. (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท The Middle Way of the Paticca-samuppada

พิบูล ชัชวานิชย์

Piboon Chatchawanit

บจก. ปราจีนบุรีฮอนด้าคาร์ส์

Prachinburi honda cars co.ltd

Email: Piboon.1120@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ เป็นบทความที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบว่า ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาทคืออะไร ผลการศึกษาพบว่า ปฏิจจสมุปบาทเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะบรรลุได้อย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษของปฏิจจสมุปบาท แม้ว่าบุคคลในระดับสาวกจะสามารถมีญาณหยั่งรู้เข้าถึงธรรมข้อนี้ แต่ก็เข้าถึงในระดับหนึ่ง ไม่ลึกเท่าระดับของพระพุทธเจ้า และจากผลการวิเคราะห์ “ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท” สรุปได้ว่า ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นใน 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิอันสุดโต่ง โดยย่อ ได้แก่ การหลุดพ้นจากมิจฉาทิฏฐิ 2 ประการ คือ สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ โดยขยาย ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิ 62 ประการ 2) ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่และเวลา ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในภพ (31 ภพภูมิ) ประการหนึ่ง และความยึดมั่นถือมั่นในสังขารที่ ประดุจแต่งอดีตอนาคต และปัจจุบัน ประการหนึ่ง และ 3) ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

คำสำคัญ: ปฏิจจสมุปบาท, ทางสายกลาง

Abstract

This academic article aims to study and analyze to find the answer to what the Middle Way of Paticca-samuppada. The study finds that Paticca-samuppada is an attribute attainable only by Lord Buddha to its fullest extent, which is considered a special characteristic of the Paticca-samuppada. Even though individuals at the level of disciples may have insight into this doctrine, they do so to a limited degree, not as deeply as Lord Buddha. From the analysis of the “Middle Way of Paticca-samuppada”, it can be summarized that liberation from attachment to firm beliefs involves three aspects: 1) Liberation from attachment to supreme views, namely liberation from extreme views. This includes liberation from views of eternalism and annihilationism, which can be expanded to liberation from attachment to 62 kinds of views. 2) Liberation from attachment to places and times, including liberation from attachment to certain realms in existence and attachment to views about the past, future, and present and 3) Liberation from attachment to groups, including liberation from attachment to forms, rituals, agreements, social affiliations, and spirits.

Keywords : Paticca-samuppada, Middle Way

บทนำ

ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา เริ่มถูกเผยแพร่แก่มนุษยชาติหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งข้อสุดท้ายของอริยสัจ 4 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัญ्ञฐังคิกมรรค หมายถึง ทางแห่งการดับทุกข์ ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความคิดชอบ) สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ) (ธเนศ เกษศิลป์, 2561) พุทธศาสนิกชน (2540) เสนอแนะเกี่ยวกับทางสายกลางไว้ว่า “ในการศึกษาเรื่อง มัชฌิมาปฏิปทานั้น ควรจะศึกษามัชฌิมาปฏิปทาขั้นพื้นฐานทั่วไป คือ อัญ्ञฐังคิกมรรค เป็นลำดับแรก แล้วศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในความหมายชั้นกว้าง คือ โภธิปักขิยธรรมทั้งหมด เป็นลำดับที่สอง แล้วจึงศึกษามัชฌิมาปฏิปทาในความหมายชั้นลึก คือ ปฏิจจสมุပ္บาท เป็นลำดับสุดท้าย มิฉะนั้นจะลำบาก” จากข้อเสนอนี้ดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของทางสายกลางว่า ไม่ได้มีเพียงเรื่องของมรรคมีองค์ 8 แต่ยังขยายมาถึงธรรมข้ออื่น ๆ ที่สำคัญหนึ่งนั้น ได้แก่ คำสอนเรื่องปฏิจจสมุပ္บาท นั่นเอง

ปฏิจจสมุပ္บาทธรรม ได้ชื่อว่าเป็นธรรมที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง หยั่งยาก ดังคำกล่าวที่ว่า “ธรรมเหล่านี้แล ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ใช้เหตุผลคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ซึ่งตถาคตรู้แจ้งเองแล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามอันเป็นเหตุให้คนกล่าว ยกย่องตถาคตถูกต้องตามความเป็นจริง” (ที.สี.(ไทย) 9/37/16) โดยความหมายของธรรมในที่นี้ก็คือปฏิจจสมุပ္บาทนั่นเอง ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสต่อมาว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ เป็นคุณอันลึก เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่หยั่งลงสู่ความตริก ละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่มสัตว์นี้เรจรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย ฐานะคือความที่อวิชชาเป็นปัจจัย แห่งสังขารเป็นต้นนี้ เป็นสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นนี้ อันหมู่มสัตว์ผู้เรจรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัยเห็นได้ยาก แม้ฐานะคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นค้นหา เป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิท หากิเลสเครื่องร้อยรัดมิได้นี้ ก็แสนยากที่จะเห็นได้ ก็ถ้าเราจะ พึงแสดงธรรม สัตว์เหล่าอื่น ก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ซ่อนนั้น จะพึงเป็นความเห็นดีเห็นชอบเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา” (วิ.ม.(ไทย) 4/5/9)

แม้ว่าปฏิจจสมุပ္บาทจะเป็นสิ่งที่ละเอียด ลึกซึ้ง หยั่งยาก ก็มีใ้เชื่อว่าไม่สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมจนเกิดปัญญาญาณ ฉะนั้น ปฏิจจสมุပ္บาทจึงเป็นผลของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมจนหลุดพ้นจากความทุกข์ แม้จะมีการตีความที่แตกต่างกันไป แต่ปฏิจจสมุပ္บาทก็เป็น การกล่าวถึงเหตุปัจจัยแห่งอิตัพปัจจัยตา คือ “เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” เมื่อขยายความออกไปปฏิจจสมุပ္บาทคือผลแห่งการปฏิบัติตนตามทางสายกลางที่ทำลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ สุตโต่ง ได้แก่ สัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่ายัตถัตตานี้เที่ยงแท้ ตายแล้วเกิด) และ อุกเขตทิฏฐิ (ความเห็นว่ายัตถัตตายแล้วสูญ เชื่อว่าขาดสูญ ไม่มีผลแห่งความดีความชั่ว)

ความหมายของปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท มาจากคำว่า ปฏิจจ แปลว่า อิงอาศัยกัน เกี่ยวเนื่องกัน หรือสัมพันธ์กัน สัม แปลว่า พร้อมกันหรือด้วยกัน และ อุปบาท แปลว่า การเกิดขึ้น แต่ความหมายในปฏิจจสมุปบาทนั้น รวมเอาการดับลงไว้ด้วย ปฏิจจสมุปบาทจึงหมายถึง ภาวะที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกันหรือดับลงพร้อมกัน จากความหมายข้างต้นปฏิจจสมุปบาทจึงมีทั้งกระบวนการที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกันและ กระบวนการที่อิงอาศัยกันดับลงพร้อมกัน (เทพพร มังธานี, 2564)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาความหมายแห่งปฏิจจสมุปบาทนี้ ควรศึกษาให้ครบถ้วนที่สุดเพื่อให้เห็น ภาพรวมของบริบทในคำ ๆ นี้ ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนของความหมายแห่งธรรม ส่วนของโวพจน์ และ คำสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ความหมาย ตามรูปศัพท์ มาจาก ปฏิจจ (อาศัย) + สมุปบาท (การเกิด ร่วมกัน) แปลว่า การเกิดร่วมกันโดยอาศัยกัน ในภาษาอังกฤษนิยมแปลว่า Dependent Origination มีบ้างที่ใช้ว่า Dependent Co-arising คำหลังนี้แม้จะแปลได้ตรงตัว แต่ความลึกซึ้ง และความนิยมใช้สุภาษิตแรกไม่ได้ เพราะให้ความรู้สึกของการเป็นต้นเหตุเกิดทุกขได้มากกว่า

2. โวพจน์ (synonym) ปฏิจจสมุปบาทมีคำโวพจน์อยู่ด้วยกัน คือ อิทัปปัจจยตา (ความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย) ตถตา (ความเป็นเช่นนั้นเอง) อวิตถตา (ความไม่เป็นเช่นนั้นหามิได้) อนัญญตตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อัมมัญญิตตา (ความตั้งอยู่ตามธรรม) อัมมเนียมตา (ความแน่นอนแห่งธรรม) และปัจจยาการ (อาการแห่งปัจจัย)

คำทั้งหมดนี้ต่างกันแต่เพียงพยัญชนะ (ตัวหนังสือ) แต่ความหมายโดยสรุปก็เหมือนกัน คือ มุ่งแสดงถึงการเกิดในลักษณะเป็นปัจจัยอิงอาศัยกัน

3. คำสำคัญ (key word) คำสำคัญที่ถือเป็นกุญแจดอกแรกที่จะไขไปถึงเนื้อหาหลักของปฏิจจสมุปบาท มีอยู่ 12 คำ ได้แก่

1) อวิชชา (ignorance) คือ ความไม่รู้ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ อาทิ ความไม่รู้ว่าชั้น 5 ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นเป็นทุกข์ กามทั้งหลายไม่เที่ยง และความไม่รู้จักความดีความชั่ว ตามความเป็นจริง

2) สังขาร (mental formations, mental activities) คือ เจตสิกที่ปรุงแต่งให้เกิดวิญญาณ เน้นที่ เจตนา (volition) คือ ความตั้งใจ ความจงใจ เช่น เจตนาในการทำดี (ปุญญาภิสังขาร) เจตนาในการทำชั่ว (อปุญญาภิสังขาร) ยังครอบคลุมไปถึงเจตนาในการทำสมาธิ (อาเนญชาภิสังขาร)

3) วิญญาณ (consciousness) คือ การรับรู้อารมณ์ (objects, สิ่งเร้า) ต่าง ๆ ได้แก่ การรับรู้ทางตา (จักขุวิญญาณ = การเห็น) การรับรู้ทางหู (โสตวิญญาณ = การได้ยิน) การรับรู้ทางจมูก (ฆานวิญญาณ = การได้กลิ่น) การรับรู้ทางลิ้น (ชีวาวิญญาณ = การรู้รส) การรับรู้ทางกาย (กายวิญญาณ = การรู้เย็นร้อนอ่อนแแข็ง) และการรับรู้ทางใจ (มโนวิญญาณ = ความนึกคิด)

4) นาม-รูป (mentality and materiality) แยกเป็น นาม คือ เจตสิก (mental formations) ฝ่ายเป็นกลางที่ปรุงแต่งจิตทุกขณะให้รับรู้ เช่น การกระทบอารมณ์ (ผัสสะ) การรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉย ๆ (เวทนา) การกำหนดหมายจนจำได้ (สัญญา) ความจงใจหรือความตั้งใจ (เจตนา) ความมีอารมณ์เดียว

หรือการรับรู้อารมณ์ที่ละเอียด (เอกัคคตา, ขณิกสมาธิที่เป็นมูลรากของสมาธิอื่น ๆ) สภาวะที่ทำให้นามอื่น ๆ ทำหน้าที่ร่วมกันในแต่ละขณะ (ซีวิตินทรีย์) และการเอาใจใส่สิ่งเร้าที่มากกระทบทำให้นามอื่น ๆ ตื่นตัว (มนสิการ) และ รูป คือ ปสาทรูปต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่แปรความหมายตามการปรุงแต่งของนาม มี 5 คือ ประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น และประสาทกาย

5) สฬายตนะ (six bases) คือ อายตนะ อันได้แก่ ปสาทรูปที่แก่กล้า (mature) ถึงขั้นสามารถเป็นแดนหรือสนามให้เกิดการติดต่อกับสิ่งเร้าได้ มี 6 ได้แก่ แดนหรือสนามติดต่อก็คือ ตา (จักขายตนะ = จักขุ + อายตนะ) แดนหรือสนามติดต่อก็คือ หู (โสตายตนะ = โสต + อายตนะ) แดนหรือสนามติดต่อก็คือ จมูก (ฆานายตนะ = ฆาน + อายตนะ) แดนหรือสนามติดต่อก็คือ ลิ้น (ชีวหายตนะ = ชิวหา + อายตนะ) แดนหรือสนามติดต่อก็คือ กาย (กายายตนะ = กาย + อายตนะ) และแดนหรือสนามติดต่อก็คือ การนึกคิดคือใจ (มนายตนะ = มน + อายตนะ) ในที่นี้เน้น มนายตนะ หรือ มโนวิญญาณ

6) ผัสสะ (contact) คือ การปรุงแต่งจิตให้กระทบติดต่อกับสิ่งเร้าที่มากกระทบ เน้นไปที่มโนสัมผัส (การติดต่อทางใจ)

7) เวทนา (feeling) คือ ความรู้สึกเป็นสุข (สุขเวทนา) เมื่อสัมผัสกับอารมณ์ที่ น่าปรารถนา ความรู้สึกเป็นทุกข์ (ทุกขเวทนา) เมื่อสัมผัสกับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา และความรู้สึกเป็นกลาง (อุเบกขาเวทนา) เมื่อได้สัมผัสกับอารมณ์ที่ไม่ดึงดูดใจ

8) ตัณหา (craving) คือ ความอยาก มี 3 ได้แก่ ความอยากได้กาม (กามตัณหา) ความอยากได้กามที่ปรารถนาคงอยู่ (ภวตัณหา) ความอยากได้กามที่ไม่น่าปรารถนาพ้นไปเพื่อจะได้กามใหม่ที่นาปรารถนามาแทนที่ (วิภวตัณหา, ความเบื่อของเก่าแล้ว อยากได้ใหม่)

9) อุปาทาน (clinging) คือ ความยึดมั่น ได้แก่ ความยึดมั่นในขันธ 5 ว่าเป็น อัตตาทำหน้าที่ เสวยกาม (อัตตวาอุปาทาน) ความยึดมั่นในกามว่าทำให้อัตตาเป็นสุข (กามอุปาทาน) ความยึดมั่นในความเห็นผิดว่าอัตตาจะได้เสวยกามเพื่อความทุกข์ (ทัญญอุปาทาน) และความยึดมั่นในศีลพรตอันเป็นทางทำให้อัตตาได้กามตามที่ต้องการ (ศีลพัทอุปาทาน)

10) ภพ (becoming) คือ ความมี ความเป็น หมายถึง ความเป็นกรรม (กัมมภพ = การกระทำที่มาจากกิเลสและยังต้องให้ผล) ในที่นี้คือ มโนกรรม หรือความนึกคิดที่เกิดต่อจากที่ได้รับรู้ทางตา เป็นต้น ความเป็นผลของของกรรม (อุปปัตติภพหรือวิบาก) ที่ก่กันตัวเก็บไว้ใน ภวังคจิต (จิตใต้สำนึก) หลังจากนึกคิดแล้วและพร้อมเกิดอีกทันทีที่มีสิ่งเร้ามากกระทบถึงภวังคจิต

11) ชาติ (birth) คือ การเกิดปรากฏของผลกรรมในขณะจิตแต่ละขณะซึ่งประกอบด้วย กิเลสอันเป็นปัจจัยให้เกิดภพ (กรรมภพ) ต่อไป รวมทั้งการเกิดมีชีวิตเป็นมนุษย์หรือ สัตว์ในภพภูมิต่าง ๆ แต่ละภพภูมิ

12) ชรา (old age) คือ ความเสื่อมหรือความไม่คงอยู่ของขณะจิตแต่ละขณะที่มีผลกรรมเกิดปรากฏ รวมทั้งความแก่ของร่างกายหลังจากเกิดมีชีวิตในแต่ละภพภูมิ

มรณะ (death) คือ ความแตกดับของขณะจิตแต่ละขณะที่มีผลกรรม เกิดปรากฏและเสื่อมรวมทั้งความแตกดับของร่างกายหลังจากเกิดมีชีวิตในแต่ละภพภูมิ

โศก (sorrow) คือ ความเสียใจ

ปริเทวะ (lamentation) คือ การคร่ำครวญ พิโร รำพัน ทุกข์ (pain) คือ ความทุกข์กาย ความไม่สบายกาย

โทมน์ส (grief) คือ ความทุกข์ใจ ความไม่สบายใจ

อุปายาส (despair) คือ ความคับแค้นใจ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2555)

คุณลักษณะพิเศษของปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาทเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะบรรลุได้อย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษของปฏิจจสมุปบาท แม้ว่าบุคคลในระดับสวากจะสามารถมีญาณหยั่งรู้เข้าถึงธรรมข้อนี้ แต่ก็เข้าถึงในระดับหนึ่ง ไม่ลึกเท่าระดับของพระพุทธเจ้า

ในคัมภีร์หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ได้ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาททั้งโดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดคัมภีร์ ส่วนในด้านคำสอนนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงสภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกัน โดยการอาศัยกันซึ่งกันของอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ธรรมทั้ง 12 ประการนี้เกิดขึ้น และเป็นต้นเหตุของการเกิดความทุกข์ และการสืบทอดของภพชาติ และพระองค์ยังทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาตินี้ เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงอุบัติขึ้นในเวลาที่แตกต่างกัน แต่กฎธรรมชาตินี้ของปฏิจจสมุปบาทก็ยังคงอยู่เหมือนเดิมไม่มีพระเจ้าหรือศาสดาองค์ใดบัญญัติหรือสร้างขึ้นมา ไม่เกี่ยวกับการอุบัติของพระศาสดาทั้งหลาย การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงค้นพบ และได้แสดงความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทว่าเป็นสภาวะธรรมที่เป็นที่เกิเกิดขึ้นแห่งทุกข์ และเพื่อใช้ในการดับทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังมีพระพุทธพจน์แสดงไว้ว่า ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้น ก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม คือ หลักอภิปัจจยตา (พระสาทิพย์อนาลโย และคณะ, 2562)

เรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งและยากที่สุด ครั้งหนึ่งพระอานนท์ได้เคยกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ปฏิจจสมุปบาทได้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่ท่านแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ อย่ากล่าวอย่างนั้น ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นสิ่งที่ละเอียด ลึกซึ้ง หยั่งยาก ดูก่อนอานนท์ เพราะไม่รู้ ไม่รู้ตามลำดับ เพราะไม่แทงตลอดซึ่งธรรมคือปฏิจจสมุปบาทนี้ (จิตของ) หมู่สัตว์นี้ จึงเป็นเหมือนกลุ่มด้ายยุ่ง ๆ ยุ่งเหยิงเหมือนความยุ่งของกลุ่มด้ายที่หนาแน่นไปด้วยปม พันกันยุ่งเหมือนเชิงหญ้ามูญชะ และหญ้าปัพพะชะอย่างนี้ ย่อมไม่ล่วงพันสังสาร ทุกคติ วินิบาตไปได้”

หลักการพิจารณาปฏิจจนุบายโดยอนุโลมและปฏิโลม

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ยังคงประทับอยู่ที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในตำบลอรุเวลา พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอด 7 วัน ได้ทรงกระทำมณสิการซึ่งปฏิจจนุบาย ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยามแห่งราตรีนั้น ดังนี้

เพราะมีวิชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร

เพราะมีสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ

เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป

เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ (อายตนะ 6)

เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ

เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา

เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา

เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน

เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ

เพราะมีภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ

เพราะมีชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ด้วยอาการอย่างนี้แล

การพิจารณาปฏิจจนุบายแบบนี้เรียกว่า พิจารณาโดยอนุโลม คือ ตามลำดับ ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงพิจารณาปฏิจจนุบาย โดยปฏิโลม คือ ย้อนลำดับ ดังนี้

เพราะมีการดับ (โดยไม่เหลือ) แห่งอวิชชา จึงมีความดับแห่งสังขาร

เพราะมีการดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ

เพราะมีการดับแห่งวิญญาณ จึงมีการดับแห่งนามรูป

เพราะมีการดับแห่งนามรูป จึงมีการดับแห่งสฬายตนะ

เพราะมีการดับแห่งสฬายตนะ จึงมีการดับแห่งผัสสะ

เพราะมีการดับแห่งผัสสะ จึงมีการดับแห่งเวทนา

เพราะมีการดับแห่งเวทนา จึงมีการดับแห่งตัณหา

เพราะมีการดับแห่งตัณหา จึงมีการดับแห่งอุปาทาน

เพราะมีการดับแห่งอุปาทาน จึงมีการดับแห่งชาติ

เพราะเหตุการณดับแห่งชาติ นั้นแล ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส และอุปายาส ทั้งหลายจึงดับ การดับทุกข์ทั้งปวง ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล (จํานงค์ ทองประเสริฐ, 2556)

ลักษณะการแสดงปฏิจสมุปบาทธรรมของพระพุทธเจ้า

ในการแสดงธรรมแห่งปฏิจสมุปบาทของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์จะแสดงให้เหมาะสมกับ อธิษฐานของแต่ละบุคคล บางครั้งพระองค์ก็แสดงปฏิจสมุปบาทฝ่ายอนุโลมบ้าง หรือฝ่ายปฏิโลมบ้าง ซึ่งรูปการแสดงปฏิจสมุปบาทมี 4 อย่าง ได้แก่

1. อนุโลมเทศนา หรืออาทิปริโยสานอนุโลมเทศนา หรือการแสดงตั้งแต่ต้นจนถึงปลาย หมายถึง การแสดงปฏิจสมุปบาทธรรม เริ่มต้นตั้งแต่วิชาไปตามลำดับจนถึงชรามรณะเป็นที่สุด การแสดงปฏิจสมุปบาทนัยนี้ส่วนใหญ่จะแสดงแก่สรรพสัตว์ที่มีกำเนิดจากชลาพุชะและอันทชะ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 152 หน้าที่ 151) ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ มีความทุกข์มากกว่าความสุข การแสดงปฏิจสมุปบาทนัยนี้เพื่อให้ได้รู้ว่า ที่ได้รับผลกระทบเช่นนั้น เนื่องมาจากอะไรเป็นปัจจัย ไม่มีใครสร้าง หรือบันดาลให้เกิดขึ้น และไม่หลงเชื่อว่า มีผู้ที่บันดาลให้เกิดขึ้นและเป็นไป

2. มัชฌปริโยสานอนุโลมเทศนา หรือการแสดงตั้งแต่กลางไปจนถึงปลาย หมายถึง การแสดงปฏิจสมุปบาทธรรมตั้งแต่เวทนาไปตามลำดับจนถึงชรามรณะเป็นที่สุด การแสดงปฏิจสมุปบาทนัยนี้ เหมาะกับพวกนัตถิกทิกขุ ซึ่งมีความเชื่อว่า สรรพสัตว์เมื่อตายแล้วจะ ไม่เกิดในภพหน้าอีก คือ ขาดสูญ และจะไม่เกิดอีก (นัตถิกทิกขุ) ส่วนใหญ่เป็นโอปปาติกกำเนิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) ได้แก่ พวกเทวดาและพรหมทั้งหลาย ซึ่งมีสภาพชีวิต ความเป็นอยู่มีความทุกข์น้อย มีความสุขสบายเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่เชื่อว่า ตายแล้วจะต้องเกิดในภพหน้าอีก การแสดงปฏิจสมุปบาทนัยนี้เพื่อให้ได้รู้ว่า การทำกรรมในปัจจุบันภพจะเป็นเหตุ นำไปเกิดในภพหน้าอีก

3. ปฏิโลมเทศนา หรือปริโยสานอาทิปฏิโลมเทศนา หรือแสดงตั้งแต่ปลายจนถึงต้น หมายถึง การแสดงปฏิจสมุปบาท เริ่มต้นตั้งแต่ชรามรณะถอยหลังไปตามลำดับจนถึงอวิชา เป็นที่สุด การแสดงปฏิจสมุปบาทนัยนี้จะแสดงแก่พวกอเหตุกทิกขุซึ่งมีความยึดมั่นว่า สัตว์ และโลกเที่ยง และไม่เชื่อเหตุ (ที.สี. 9/167-169/54-56) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่า ความทุกข์ทั้งหลายในโลก มีชรามรณะ โสกะ ปรีทเวชะ ทุกชะ โทมนัส อุปายาสเหล่านี้มีเหตุปัจจัยสืบเนื่องกันตามลำดับ

4. มัชฌอาทิปฏิโลมเทศนา หรือแสดงตั้งแต่กลางจนถึงต้น หมายถึง การแสดง ปฏิจสมุปบาท ตั้งแต่ตณหาถอยหลังไปตามลำดับจนถึงอวิชาเป็นที่สุด ส่วนใหญ่จะแสดงให้แก่ พวกอจุณฑทิกขุ และ พวกอกิริยทิกขุ โดยที่พวกอจุณฑทิกขุมีความเชื่อว่า สัตว์โลกและกรรมทั้งหลายนั้นเมื่อตายแล้วก็สูญสิ้นหมด ส่วนพวกอกิริยทิกขุ มีเชื่อว่า เหตุและผลไม่มี คือไม่เชื่อ ทั้งเหตุและผล ทั้งนี้ให้เห็นแจ้งในอดีต เหตุทั้งหลายว่า สรรพสัตว์จะดำรงชีวิตอยู่ได้ก็ต้อง อาศัยสมุฏฐานอาหาร 4 โดยที่อาหารต่าง ๆ เหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยตณหาเป็นเหตุให้เกิดขึ้น ตณหาจะปรากฏขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยเวทนาเป็นเหตุ เวทนา ก็อาศัยผัสสะเป็นเหตุ เป็นต้น (พระครูสุวรรณวิจิตร และจุฬารัตน์ วิชานาติ, 2563)

วิเคราะห์ทางสายกลางแห่งปัจจุสมุปบาท

จากการศึกษาแนวคิดในหนังสือ รายงานการวิจัย บทความวิชาการ และบทความวิจัยต่าง ๆ ที่ศึกษาถึงปัจจุสมุปบาท ผู้เขียนพบว่ายังไม่มีนักการศาสนาหรือนักวิชาการท่านใดเสนอให้เห็นถึงทางสายกลางแห่งปัจจุสมุปบาท ในการศึกษาที่ผ่านมาจะกล่าวถึงเฉพาะทางสายกลางในอริยสัจ 4 ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 หรืออัฐมมังคัลมคค์เท่านั้น ส่วนการอธิบายถึงกระบวนการพิจารณาปัจจุสมุปบาท โดยอนุโลมและปฏิโลมนั้นเป็นส่วนของการนำเสนอในทางญาณวิทยา (Epistemology) เท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้ผู้เขียนมีความใคร่รู้ที่จะวิเคราะห์ห้วงวิจัยธรรมแห่งปัจจุสมุปบาทนี้ เพื่อค้นหาคำตอบที่ว่า สายกลางแห่งปัจจุสมุปบาทคืออะไร ซึ่งเป็นการหาคำตอบในเชิงอภิปรัชญา (Metaphysic) ที่เกี่ยวกับสภาวะ (being) หรือสิ่งที่เป็นแก่นแท้ หรือสารัตถะแท้ของทางสายกลางแห่งปัจจุสมุปบาทธรรมนี้

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า “ทางสายกลางแห่งปัจจุสมุปบาท” นั้น ได้แก่ ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในทิวฐิอันสุดโต่ง โดยย่อ ได้แก่ การหลุดพ้นจากมิจฉาทิวฐิ 2 ประการ คือ สัสสตทิวฐิและอุจเฉททิวฐิ โดยขยาย ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในทิวฐิ 62 ประการ

ในที่นี้จะขอวิเคราะห์เฉพาะในส่วนของ สัสสตทิวฐิและอุจเฉททิวฐิ ซึ่งอธิบายได้ว่า สัสสตทิวฐิและอุจเฉททิวฐินั้นมีความเชื่อมโยงกับตัณหา 3 ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ซึ่งเป็นทางแห่งการเกิดทุกขในสังสารวัฏ

สัสสตทิวฐิ หมายถึง ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เกิดมาแล้วต้องตาย เมื่อตายแล้วก็จะกลับมาเกิดอีกวนเวียนเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ด้วยทรรศนะดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้บุคคลเกิด ภวตัณหา หมายถึง ความปรารถนาพ้นทุกข์ที่ประกอบด้วยสัสสตทิวฐิ เช่น โยคีผู้เจริญรูปสมาบัติ ซึ่งภวตัณหานี้ส่งผลให้ไปเกิดเป็นพรหมในรูปภูมิ 16 ชั้น (ที.สี. (ไทย) 9/42/24) นอกจากนี้ยังเป็นเหตุให้บุคคลเกิดวิภวตัณหา หมายถึง ความปรารถนาพ้นทุกข์ที่ประกอบด้วยอุจเฉททิวฐิ (ที.สี. (ไทย) 9/68-92/39-47) (คือมีความเห็นผิดว่าขาดสูญจากรูปธรรม เป็นสุข) ของโยคีปฏิบัติเห็นรูปธรรมเป็นตัวก่อสร้างทุกข์จึงเจริญรูปสมาบัติ (สมณะภาวนาประเภทรูปวิราคะภาวนา เปื่อน่ายในรูปธรรม) ซึ่งวิภวตัณหานี้ส่งผลให้ไปเกิดเป็น อรูปพรหมในอรูปภูมิ 4 ชั้น ส่วนบุคคลที่ยึดในอุจเฉททิวฐิ ติดอยู่ในกามตัณหา กามตัณหาดังกล่าวนี้จะส่งผลให้ไปเกิดในกามภูมิ 11 ชั้น

ภวตัณหาและวิภวตัณหานี้ เป็นภาวะของคนที่มีความเห็นผิดอย่างแรงกล้าที่หมกมุ่นอยู่กับความเป็นตัวตนจึงคิดออกบวชเป็นโยคีปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ในพรหมชาลสูตรว่า อนคาริย ปพพชิต สมานอ เป็นตัน (ที.สี. (บาลี) 9/68/39) ส่วนกามตัณหา เป็นภาวะของคนทั่วไปที่มีความเห็นผิดชนิดสัสสตทิวฐิอย่างอ่อน ๆ จึงไม่คิดออกบวช ส่วนคนทั่วไปที่ติดในกามตัณหาและมีความเห็นผิดชนิดอุจเฉททิวฐินั้นก็ไม่ได้ปรารถนาออกบวชอยู่แล้ว เพราะเชื่อว่าโลกหน้าไม่มีอยู่จริง จึงมุ่งเสพความสุขให้เต็มทีก่อนที่จะจากโลกนี้ไป

สรุปเนื้อหาว่า 1) ภาวตัณหาเป็นภาวะของโยคีบรรพชิตผู้ยินดีเกิดในพรหมโลก ดังข้อความที่ว่า ภว พุรพมา เป็นต้น (ที.สี. (บาลี) 9/42/24) คำว่า ภว จึง หมายถึง พรหม ถ้าไม่ปฏิบัติสมณะแล้วจะเป็นพรหมได้อย่างไร 2) ภาวตัณหาเป็น ภาวะของโยคีบรรพชิตผู้เบื่อหน่ายรูป (อัสถัญญี) ตรัสว่า รูป อดตา โหติ อโรโค แผล อดตามีรูปร่าง ยืน คำว่า รูป หมายถึง อัสถัญญีสัตตพรหมมีแต่ชีวิตนวกกลาปรูปเท่านั้น ไม่มีจิต (ที.สี. (บาลี) 9/68, 78-80/39, 41-43) วิภวตัณหาเป็นภาวะของโยคีบรรพชิตผู้เบื่อหน่ายรูป ตรัสว่า อุกฺเขท วิณาสํ วิภวํ (ที.สี. (บาลี) 9/84-92/43-47) คำว่า วิภว หมายถึง อรูปพรหม มีอากาศาสนัญญายตนพรหม เป็นต้น ในประเด็นของตัณหาทั้ง 3 นี้มีพุทธประสงค์อธิบายถึงการเกิดซ้ำแล้วซ้ำอีกของสัตว์ผู้เวียนตายเวียนเกิดในวัฏฏสงสาร 31 ภูมิ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสมุททยสังจนิทเทศว่า โปโนพุกวิกาตณฺหา แปลว่า ตัณหาชักนำไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีกไม่จบสิ้น (ที.ม. (บาลี) 10/400/344) และตัณหาเกี่ยวเนื่องกับ ภาวะ ซึ่งเป็นหนึ่งใน 12 องค์ ประกอบที่พระพุทธองค์ตรัสขยายความว่า ภาวะ คือ กามภาวะ รูปภาวะ อรูปภาวะ (ส.นิ. (บาลี) 16/2/4) ที่เป็นสายเกิดทางปฏิจจสมุปบาท

2. ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่และเวลา (Space & time) ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในภพ (31 ภพภูมิ) ประการหนึ่ง และความยึดมั่นถือมั่นในสังขารที่ปรุงแต่งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ประการหนึ่ง

วิเคราะห์ได้ว่า ความยึดมั่นถือมั่นในภพนี้เชื่อมโยงกับวิญญานที่ทำหน้าที่ “ปฏิสนธิ” (การนำมาเกิด) เพื่อทำหน้าที่สืบต่อจากปัจจัย คือ อวิชชาและสังขารที่เป็นปัจจัยเบื้องต้นของปัจจัย ดังนั้น วิญญานที่จะอธิบายในบริบทนี้จึงไม่ใช่บริบทแค่บริบทของวิญญานที่เป็นเพียงความรู้แจ้งอารมณ์ตามนัยของชั้น 5

การยึดมั่นถือมั่นในสถานที่นั้น ก็คือ การยึดมั่นถือมั่นในภพภูมิ ซึ่งในทางพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 31 ภพภูมิ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กามภูมิ 11 ภูมิ อันได้แก่
  - อบายภูมิทั้ง 4 คือกำเนิดแห่ง สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน
  - มนุษย์ภูมิ 1 ภูมิ
  - เทวภูมิ ทั้ง 6 ภูมิ คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี
2. รูปภูมิ 16 ภูมิอันได้แก่
  - ชั้นที่ 1 พรหมปารีสัชชาภูมิ
  - ชั้นที่ 2 พรหมบุโรหิตาภูมิ
  - ชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ
  - ชั้นที่ 4 ปริตรตาภูมิ
  - ชั้นที่ 5 อัปปมาณาภูมิ
  - ชั้นที่ 6 อาภัสราภูมิ
  - ชั้นที่ 7 ปริตตสุภาภูมิ
  - ชั้นที่ 8 อัปปมาณสุภาภูมิ
  - ชั้นที่ 9 สุภกัณหาภูมิ

- ชั้นที่ 10 เวหัพผลาภูมิ
- ชั้นที่ 11 อสัณฺญีสัตตานิ
- ชั้นที่ 12 อวิหาสุททาวาสานิ
- ชั้นที่ 13 อตฺตปาสุททาวาสานิ
- ชั้นที่ 14 สุตฺตาสุททาวาสานิ
- ชั้นที่ 15 สุตฺตสิสุททาวาสานิ
- ชั้นที่ 16 อกนิฏฺฐสุททาวาสานิ

3. อรูปภูมิ 4 ภูมิ อันได้แก่

- อากาสนันฺนุญายตนภูมิ
- วิญญานันฺนุญายตนภูมิ
- อากิณฺณันฺนุญายตนภูมิ
- เนวสัณฺญานานันฺนุญายตนภูมิ (อง.ต.ก. (ไทย) 20/81/305-308)

ภพในพระพุทธศาสนา หมายถึง สภาพทางกายภาพและสภาพทางจิตที่มีฐานมาจากความยึดมั่นในความรู้อีกว่า “เรา ของเรา” ซึ่งได้รับการอธิบายขยายความให้สอดคล้องกับคำสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพระไตรปิฎก แต่สามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) กามภพ การดำรงอยู่ในภาวะที่เกี่ยวข้องกับกามคุณ หรือสิ่งน่าใคร่ น่ายินดีทางประสาทสัมผัส ซึ่งมีอยู่ 5 อย่าง ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส พระพุทธเจ้าจัดกลุ่มของรูปแบบชีวิตที่อยู่ในภพที่เกี่ยวข้องกับกามคุณนี้ไว้ 3 ประเภท คือ (1) ประเภทที่เป็นอบาย ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน (2) มนุษย์ (3) เทวดา รูปแบบชีวิตทั้ง 3 ประเภทนี้เกี่ยวข้องกับกามคุณ ชีวิตในภพประเภทนี้ถูกออกแบบมาให้รู้จักยินดีและแสวงหาความสุขอยู่ในกามคุณ และรู้จักเกลียดกลัว หรือหลีกเลี่ยงอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ น่ายินดี

2) รูปภพ การดำรงอยู่ในภาวะที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ ชีวิตในรูปภพมีร่างกายหรือรูปขันธ์ที่ละเอียด ไม่มีความรู้สึกยินดีใน การเสพสุขจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งเป็นอารมณ์อย่างหยาบแต่ยังมีความยินดีในความสุกในฉานซึ่งเป็นความสุขชนิดละเอียด

3) อรูปภพ การดำรงอยู่ในภาวะที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ เป็นภพแห่งการดำรงอยู่ที่ไม่รูปร่าง รูปร่าง สงบนิ่งตั้งมั่นอยู่ในภาวะของอรุปรมาณ ภพภูมิเหล่านี้ได้รับการอธิบายขยายความโดยละเอียดและจัดแบ่งออกเป็น 31 ภพภูมิซึ่งเป็นภพภูมิเชิงจักรวาลวิทยาตามคำสอนเรื่องสังสารวัฏ

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนา ได้รับการตีความใน 2 ลักษณะ คือ

1) ภพเชิงโครงสร้างทางจักรวาลวิทยา (the cosmological becoming) ภพที่มีลักษณะเชิงโครงสร้างทางจักรวาลวิทยาจัดเป็นภพที่มีอยู่จริงเชิงอภิปรายที่เชื่อมโยงอยู่กับหลักคำสอนเรื่องกรรมซึ่งสนับสนุนความเชื่อเรื่องการทำความดีนำไปสู่ภพที่เป็นสุคติและการทำความชั่วนำไปสู่การเกิดในภพที่เป็นทุคติ แนวคิดเรื่องภพตามเชิงโครงสร้างทางจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาจึงแสดงให้เห็นความมีอยู่จริง

ของภาพเชิงอภิปรายในฐานะเป็นฐานรองรับคำสอนทางจริยศาสตร์ แต่แนวคิดเรื่องภพในลักษณะดังกล่าวก็ถูกมองว่ามีปัญหาตรงที่เป็นความมีอยู่ ที่อยู่เหนือการรับรู้ หรือการตรวจสอบด้วยอายตนะ

2) ภาพเชิงจิตวิทยา (the psychological becoming) ลักษณะของภาพเชิงจิตวิทยาเน้นภาวะทางจิตอันเป็นนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่ยึดมั่นในความมีตัวตนที่เกิดจากประสบการณ์ทางอายตนะ และการมุ่งเน้นที่จะใช้ประโยชน์ จากแนวคิดเรื่องภพในการปลูกฝังศีลธรรมเพื่อความสงบสุขของสังคม ภาพเชิงจิตวิทยาด้านหนึ่งเป็นภพที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ แต่อีกด้านหนึ่งมุ่งเน้นประโยชน์จากคำสอนมากกว่าการตรวจสอบความมีอยู่จริง (ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ, 2560)

หากจิตยึดมั่นถึมั่นในภพ ความเป็นชาติ ชรา มรณะ ก็จะมาติด ๆ เพราะความยึดมั่นถึมั่น ทำให้วิญญานปฏิสนธิคือเกิดในครรภ์บ้าง ในไข่บ้าง ในเถ้าโคลบ้าง หรือเกิดผุดขึ้นบ้าง เป็นเหตุให้เกิดวังวนแห่งสังสารวัฏ ส่วนทางจิตก็เป็นอาการของการเกิดขึ้น ชรา และมรณะเช่นกัน แต่ถ้ายึดมั่นในจิต เช่น จิตโกรธ จิตโลภ จิตหลง การเกิดขึ้นซึ่งภพแห่งจิตก็จะเกิดขึ้นเช่นกัน เช่น คนที่ยึดในความโกรธ เมื่อโกรธขึ้นแล้วก็จะต่อยอดขยายความโกรธไปเรื่อย ๆ เกิดเป็นนรกในใจ ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า “สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ” นั่นเอง

ส่วนเรื่องความยึดติดในเวลานั้น เป็นการที่จิตไปยึดในอดีตบ้าง ยึดในอนาคตบ้าง ยึดในปัจจุบันบ้าง เพราะความไม่เข้าใจในสังขารจิต ขาดปัญญาแยกแยะความจริงโดยสมมติกับความจริงปรมัตถะในลักษณะที่เป็นสภาวะธรรม จึงหลงยึดติดในสมมติในส่วนอดีตบ้าง อนาคตบ้าง ปัจจุบันบ้าง เช่น ในปัจจุบันเวลา 09.00 น. ก็มีความเชื่อตามนั้น ทั้ง ๆ ที่จริงแล้ว เวลาปัจจุบัน 09.00 น. ไม่มีอยู่จริง มีแต่ขณะจิตที่เคลื่อนไป ปัจจุบันแบบสมมติ กับ ความเป็น “ปัจจุบันธรรม” นั้น ไม่เหมือนกัน ปัจจุบันธรรมมีลักษณะเป็นสันตติ คือ เกิด-ดับ ตามการรับรู้ของวิญญาน เพราะการรับรู้ของวิญญานก็มีการเกิด-ดับแบบถี่ ๆ เช่นกัน การเกิดดับในลักษณะที่ต่อเนื่องนี้เรียกว่า “สันตติ” ดังนั้น อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในลักษณะแบบสมมตินั้นต่างเป็นเพียงการปรุงแต่งของจิตสังขารเท่านั้น

การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถึมั่นในภพและการปรุงแต่งของสังขาร จึงเป็นทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุบาทที่ช่วยให้จิตไม่ติดอยู่ทั้งในส่วนในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ไม่ว่าจะเกิดความพอใจหรือไม่พอใจใด ๆ ก็ตาม

3. ความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถึมั่นในขันธ 5 ได้แก่ การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถึมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน ประการหนึ่ง พุทธทาสภิกขุ (2548) ได้มีมุมมองว่า ขันธ แปลว่า ส่วน หรือตัน ลำ หรือกอง คือว่า เป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ที่แยกออกมา แต่คำว่า ขันธ นั้น จะนิยมแปลว่า ส่วน มากกว่า เพราะฉะนั้น เบญจขันธก็คือ 5 ส่วน หรือ ทั้ง 5 ส่วน ที่ประชุมกันขึ้นกลายเป็นคน ๆ หนึ่งนั่นเอง การที่จะศึกษาถึงเรื่องของชีวิตให้เข้าใจชัดเจน ก็ต้องรู้ส่วนหลักกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับขันธ 5 ที่เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง เพราะชีวิตของคนมีส่วนสำคัญในชีวิตนั้น ๆ หรือในคนนั้น ๆ มีถึง 5 ส่วน ได้แก่ รูปขันธ และนามขันธ ประชุมกันอยู่ หรือทำกิจร่วมกันอยู่ เมื่อพูดโดยสมมติก็ว่าคน มนุษย์เราคนหนึ่ง ๆ มีส่วนประกอบถึง 5 ส่วน เรียกว่า เบญจขันธ 5 (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

ขั้น 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าทรงอธิบายขั้น 5 หมายถึงองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ 5 อย่าง ได้แก่ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น และวิญญาณขั้น ถ้าหากกล่าวโดยย่อก็จะได้ เป็นรูปและนามหรือรูปธรรมและนามธรรม ที่อิงอาศัยกันตามกระบวนการที่ซับซ้อน ในส่วนรูปธรรม ได้แก่ รูปขั้น และส่วนของนามธรรมก็ได้แก่ เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น และวิญญาณ ดังนั้น ขั้น 5 นี้เมื่อเราพิจารณาในแง่ปรมัตถธรรม 4 ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ก็อาจจะย่อลงได้เป็น 3 กล่าวคือ รูป คงเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร เป็นเจตสิก วิญญาณเป็นจิต เป็นสังขตธรรม ส่วนนิพพานไม่มีในขั้น 5 ซึ่งเป็นอสังขตธรรมอย่างไรก็ตามองค์ประกอบของขั้น 5 ซึ่งโดยย่อ คือ รูปธรรมและนามธรรม

1. ส่วนที่เป็นรูปธรรม ก็คือ รูปขั้น หมายถึงหมวด หมู่ ชนิด ประเภท ส่วน อย่างหรือ กอง แต่นิยมเรียกว่า กอง ที่ประกอบกันเป็นกายของมนุษย์ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) มหาภูตรูปหรือรูปใหญ่หรือรูปหลัก อันเป็นที่อาศัยของรูปอื่น ๆ ได้แก่ ปฐวีธาตุคือธาตุดิน อาโปธาตุคือธาตุน้ำ วาโยธาตุคือธาตุลม เตโชธาตุคือธาตุไฟ

2) อุปาทายรูปหรือรูปที่อาศัยในรูปใหญ่หรือรูปหลักนั้น ซึ่งก็คือ ปสาทรูป 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย โคจรรูป 4 คือ รูป เสียง กลิ่น รส ภาวรูป 2 ความเป็นหญิง ความเป็นชาย เป็นต้น

2. ส่วนที่เป็นนามธรรมมี 4 อย่าง ดังนี้

1) เวทนาขั้น คือ กองแห่งเวทนา หมายถึง ส่วนที่เป็นความรู้สึกของจิตเมื่อรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ผ่านอายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำให้เกิดความรู้สึก 3 ประการ คือ สุขหรือรู้สึกดีใจ ทุกข์หรือรู้สึกเสียใจ และกลาง ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ หรือรู้สึกไม่เสียใจและไม่ดีใจ บางทีเรียกอุเบกขาเวทนา คือ รู้สึกเฉย ๆ

2) สัญญาขั้น คือ กองแห่งสัญญา หมายถึง ส่วนที่เป็นความจำได้หมายรู้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสได้หรือสิ่งที่มากระทบ ทางรูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โภจัญญัพพสัญญา และธัมมสัญญา

3) สังขารขั้น คือ กองแห่งสังขาร หมายถึง ส่วนที่เป็นความนึกคิดปรุงแต่งจิตให้คิดดี คิดไม่ดี หรือคิดเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นกุศลหรืออกุศล

4) วิญญาณขั้น คือ กองแห่งวิญญาณ หมายถึง ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ ที่จิตรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และสัมผัสที่ 6 คือ ทางใจ ได้แก่ การเห็นรูป การได้ยินเสียง การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

ตามหลักปฏิจางสมุพบาทแล้ว ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน และอุปาทานทำให้เกิดภพ ดังนั้น ถ้ามีอุปาทาน ก็ย่อมหม่นเวียนอยู่ในห้วงสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้น สภาพธรรมของอุปาทาน คือ โลภะ และ ทิฏฐิ ความแตกต่างของตัณหาและอุปาทาน ก็คือ ตัณหาเป็นโลภะ ที่เกิดขึ้นครั้งแรกมีกำลังอ่อน เหมือนโจรที่เหยียดมือไปรับเอาสิ่งของ ส่วนอุปาทานเป็นความยึดมั่นในอารมณ์นั้นโดยไม่ปล่อย เป็นโลภะที่มีกำลังเหมือนโจรที่ยึดของนั้นไว้เพราะอุปาทานมีการยึดไว้ เป็นลักษณะมีการไม่ปล่อยเป็นรส มีความมั่นคง

ด้วยตัณหา และเห็นผิดในอัตตาเป็นปัจจุภูมฐาน มีตัณหาเป็นปทัฏฐานอุปาทาน คือ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งอุปาทานสามารถสงเคราะห์เข้ากับสังขารชั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบันเป็นภายในก็ตาม ภายนอกก็ตาม หยาบก็ตาม ละเอียดก็ตาม ทรามก็ตาม ประณีตก็ตาม ไกลหรือใกล้ก็ตาม ที่ประกอบด้วยอสาระ เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานชั้น

แม้ว่าในอภิธรรมปิฎกจะยืนยันว่าชั้นทั้ง 5 ได้แก่ รูป จิต และเจตสิก เป็นปรมัตถธรรม แต่ปรัตถธรรมเหล่านี้เป็นของธรรมชาติตั้งแต่ต้น มีสภาพของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเราตั้งแต่ต้น เป็นเพียงสภาพของการปรุงแต่งทางรูปธรรมและนามธรรมที่ปรวนแปรไปตามเหตุตามปัจจัยเท่านั้น

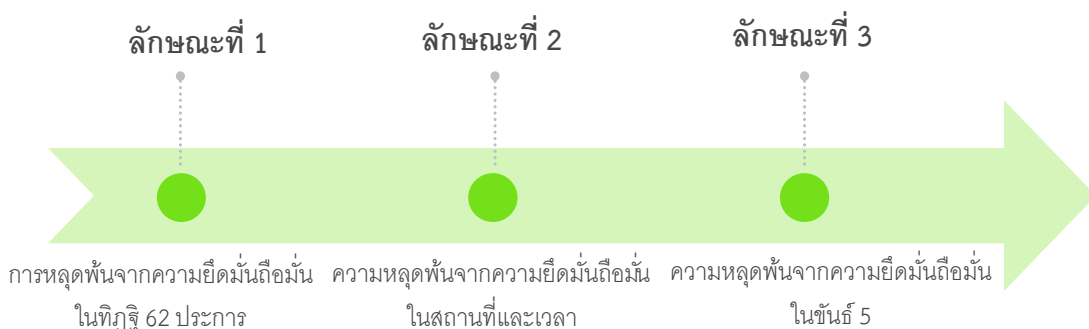
การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น 5 โดยมีปัญญาเห็นว่า กายและใจนี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเราก็จะเกิดการสลัดคืนชั้นทั้ง 5 สู่อธรรมชาติ เพราะเมื่อชั้น 5 นี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา แล้วชั้น 5 นี้เป็นของใคร หากไม่ใช่เป็นของสาธารณะ เป็นของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดดับ และถูกนำมาปรุงแต่งประกอบขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในระบบสังสารวัฏนี้ ดังนั้น การสลัดคืนชั้น 5 สู่อธรรมชาติจึงเป็นการหลุดพ้นจากปฏิจจสมุปบาทสายเกิดไปตลอดกาล หรือแม้จะดำรงชั้นนี้อยู่ในขณะที่เข้าใจเรื่องนี้แล้ว จิตก็ไม่ยึดติด มีเพียงกิริยาอาการที่ดำรงชีวิตไปตามเหตุตามปัจจัย บนทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาทนี้

องค์ความรู้ใหม่

ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท คือ องค์ความรู้ใหม่ที่ผู้เขียนได้สรุปขึ้นเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อวงการทางพุทธศาสนาหรือพุทธปรัชญา โดยสรุปแล้ว ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาทก็คือ ทางแห่งการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นทางแห่งความไม่ยึดมั่นถือมั่นในทิวทัศน์อันสุดโต่ง หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่และเวลา และหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 ในที่สุด

ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท

(The Middle Way of the Paticca-samuppada)

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ : ทางสายกลางแห่งปฏิจจสมุปบาท

บทสรุป

ทางสายกลางแห่งปฏิจสมุขบาท คือ เป็นทางแห่งความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น เป็นทางแห่งการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การหลุดพ้นจากการไม่ยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิอันสุดโต่ง 2) การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่และเวลา และ 3) การหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 การหลุดพ้นทั้ง 3 ลักษณะนี้เป็นทางแห่งความดับ (นิโรธ) เป็นประโยชน์ต่อการนำไปศึกษาวิจัยสภาวะธรรมในเชิงอภิปรัชญาที่สอดคล้องกับทางสายกลางในพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- การศาสนา, กรม. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2556). บทความพิเศษ ปฏิจสมุขบาท. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 20(1) : 75-98.
- เทพพร มังธานี. (2564). อิทัปปัจจยตาทางจริยศาสตร์. *วารสารปณิธาน*, 17(1) : 119-142.
- ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ. (2560). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 13(1) : 1-11.
- ธเนศ เกษศิลป์. (2561). วิถีทางสายกลาง เพื่อความอยู่ร่วมกันของสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาติแบบบูรณาการ. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 23(1) : 82-91.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- พระสาทิพย์ อนาลโย, พระปลัดสมชาย ปโยโค และพระมหาขวัญชัย กิตติเมธี. (2562). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจสมุขบาทกับการบรรลุธรรม. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 4(2) : 225-236.
- พุทธทาสภิกขุ. (2540). *ทาน ศีล ภาวนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- _____. (2548). *ธรรมะในฐานะวิทยาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2506). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬา เตปิฎก 2500*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- _____. (2539). *ปพยจสุทนี มชฌิมปณณาสกอุฎฐกถาปาติ*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *ลีนตถุปลกาสนี มหาวคคฎีกา*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *วิสุทธีมคคปาติ*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *สมโมหวิโนทนีอุฎฐกถาปาติ*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *ธมมปทฎฐกถาปาติ*. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สถาบันพอดี
SHDM Foundation

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ ในวารสารสถาบันพอดี

วารสารสถาบันพอดี ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงมีนโยบายให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารสถาบันพอดี

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์กับวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการมีหน้าที่จัดพิมพ์คำแนะนำแก่ผู้เขียนในทุกประเด็นที่ผู้เขียนควรรับทราบและควรมีการปรับปรุงคำแนะนำให้ทันสมัยอยู่เสมอพร้อมทั้งควรมีการอ้างอิงหรือการเชื่อมโยงกับระเบียบดังกล่าวนี้ด้วย
3. การพิจารณาบทความในแต่ละเรื่อง ต้องมีการอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้เขียนบทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น
4. บรรณาธิการไม่ควรเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในการตอบรับบทความที่ถูกปฏิเสธการตีพิมพ์ไปแล้ว ยกเว้นมีปัญหาร้ายแรงเกิดขึ้นในระหว่างการส่งบทความมารับการพิจารณา
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้พิมพ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
6. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้พิมพ์บทความ
7. บรรณาธิการมีหน้าที่ปกป้องมาตรฐานของทรัพย์สินทางปัญญาจากความต้องการทางธุรกิจ
8. บรรณาธิการมีความรับผิดชอบในการปรับปรุงวารสารอย่างสม่ำเสมอ และขอรับการประเมินมาตรฐานคุณภาพวารสารวิชาการ
9. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด คงไว้ซึ่งความถูกต้องของผลงานวิชาการ และรักษามาตรฐานการดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้มั่นใจในคุณภาพของบทความที่ตีพิมพ์และรับรองคุณภาพของงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ตามมาตรฐานสากลที่ได้รับการยอมรับ

บทบาทหน้าที่ของผู้เขียนบทความในวารสารสถาบันพอดี

1. บทความที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้เขียนบทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาของบทความของตนเอง และห้ามคัดลอกผลงานของผู้อื่นโดยเด็ดขาด
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้เขียนเกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ หรือการทดลองในมนุษย์โดยผู้เข้าร่วมหรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้เขียนควรดำเนินการตามหลักจริยธรรมปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้เขียนบทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารสถาบันพอดีก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารสถาบันพอดีแล้ว
5. ชื่อเขียนที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้น ๆ จริง ไม่แอบอ้าง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความการพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติ หรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่า บทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันทีพร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดรวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

สถาบันพอดี
SHDM Foundation

หลักเกณฑ์สำหรับการนิพนธ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ และงานวิชาการอื่น ๆ

วารสารสถาบันพอดี

วารสารสถาบันพอดี มีนโยบายส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยของนักศึกษาคณาจารย์ และนักวิชาการที่สนใจ นอกจากนี้ยังเป็นเวทีวิชาการ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะและข้อคิดเห็นทางด้านสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยรูปแบบผลงานที่วารสารจะรับพิจารณามี 2 ประเภท คือ บทความวิจัย และบทความวิชาการ

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือที่จะได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสาร “สถาบันพอดี” นี้ จะต้องได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ก่อน เพื่อให้วารสารมีคุณภาพและนำไปอ้างอิงได้

การเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการ บทวิจารณ์หนังสือ และงานวิชาการอื่น ๆ มีดังนี้

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และชื่อบัญญัติตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาอังกฤษในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็นให้เขียนคำศัพท์ภาษาไทยตามด้วยวงเล็บภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะต้องขึ้นต้นด้วยตัวอักษรใหญ่ บทความส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษควรให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะส่งต้นฉบับ

2. การพิมพ์ ให้จัดพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ด้วยรูปแบบตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยต์ โดยจัดหน้ากระดาษขนาด A4 ตั้งค่าหน้ากระดาษสำหรับการพิมพ์ห่างจากขอบกระดาษทุกด้าน ด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร)

3. จำนวนหน้า บทความวิจัย บทวิจารณ์หนังสือ และบทความวิชาการ ตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ ขนาด A4

การเรียงลำดับเนื้อหา

1. บทความวิจัย

1.1 ชื่อเรื่อง ควรสั้น กระชับ และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช่คำย่อชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยมาก่อน

1.2 ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบันที่สังกัด และอีเมล

1.3 บทคัดย่อ (abstract) ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลงานและการวิจารณ์อย่างต่อเนื่องกันไม่ควรเกิน 200 คำ หรือมีความยาวไม่เกิน 12 บรรทัด ไม่ควรมีคำย่อ ให้บทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

1.4 คำสำคัญหรือคำหลัก (Keywords) ให้ระบุทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ใส่ไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษา จำนวนไม่เกิน 5 คำ

1.5 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาหรือบทนำ เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าวๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิจัยนั้นด้วย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งที่น่าสนใจ จำนวนลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายวิธีการศึกษา หรือแผนการทดลองทางสถิติ การสุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1.7 ผลการวิจัย แจ้งผลที่พบตามลำดับหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจนได้ใจความ ถ้าผลไม่ซับซ้อนไม่มีตัวเลขมาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขมาก ตัวแปรมาก ควรใช้ตารางแผนภูมิแทน ไม่ควรมีเกิน 5 ตาราง หรือแผนภูมิ ควรแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.8 อภิปรายผลการวิจัย ชี้แจงว่าผลการศึกษาดังกล่าวตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือแตกต่างไปจากผลงานที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นและมีพื้นฐานอ้างอิงที่เชื่อถือได้ และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์หรือตั้งประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยต่อไป

1.9 องค์กรความรู้ใหม่ ชี้แจงว่าผลการศึกษาดังกล่าวได้องค์ความรู้ใหม่อย่างไรบ้างที่อาจมีผลกระทบต่อสังคมหรือแวดวงวิชาการ หรือชี้แจงได้ว่าองค์ความรู้จากการศึกษาดังกล่าวมีคุณค่าต่อสังคมอย่างไร (ถ้าสามารถสรุปเป็นรูปภาพหรือแผนภูมิได้จะดีมาก)

1.10 ตาราง รูปภาพ และแผนภูมิ ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็น และต้องมีคำอธิบายสั้น ๆ แต่สื่อความหมายได้สาระครบถ้วนในกรณีที่เป็นตาราง คำอธิบาย ต้องอยู่ด้านบน ในกรณีเป็นรูปภาพหรือแผนภูมิคำอธิบายต้องอยู่ด้านล่าง

1.11 บรรณานุกรม สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป

2. บทความวิชาการ

2.1 ชื่อเรื่อง ควรสั้น กระชับ และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช้คำย่อชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยมาก่อน

2.2 ผู้แต่ง ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบันที่สังกัด และอีเมล

2.3 บทคัดย่อ ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการเขียนบทความวิชาการในครั้งนี้อะไร มีลำดับการศึกษาหรือวิเคราะห์หรือสังเคราะห์อย่างไร ผลการศึกษาที่ได้คืออะไร โดยไม่ควรเขียนเกิน 200 คำ หรือมีความยาวไม่เกิน 12 บรรทัด ไม่ควรมีคำย่อ และควรให้บทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

2.4 บทนำ เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษา ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าวๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิจัยนั้นด้วย

2.5 เนื้อหา มีการอธิบายถึงบริบท หรือองค์ประกอบต่างๆ หรือพรรณนาในสิ่งที่ต้องการนำเสนออย่างเป็นขั้นตอน

2.6 องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) ชี้แจงว่าผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้องค์ความรู้ใหม่อย่างไรบ้างที่อาจมีผลกระทบต่อสังคมหรือแวดวงวิชาการ หรือชี้แจงได้ว่าองค์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีคุณค่าต่อสังคมอย่างไร (ถ้าสามารถสรุปเป็นรูปภาพหรือแผนภูมิได้จะดีมาก)

2.7 บทสรุป ควรมีการสรุปให้เข้าใจง่าย อ่านแล้วสามารถเข้าใจภาพรวมทั้งหมดของบทความไม่ควรเขียนอธิบายยืดเยื้อ แต่ควรสรุปเนื้อหาให้มีความกระชับ เข้าใจง่าย

2.8 บรรณานุกรม สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป

3. งานวิชาการอื่น

กรอบในการเขียนให้ใช้ในกรณีเดียวกันกับบทความวิชาการ

ขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารสถาบันพอดี เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รับผิดชอบเผยแพร่บทความในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมโดยเน้นด้านการศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ เช่น ด้านปรัชญา จริยศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม มนุษย์ศาสตร์ สังคมศาสตร์ ครุศาสตร์ การบริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านการศึกษา

วาระการตีพิมพ์

วารสารสถาบันพอดี มีวาระการตีพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 12 ฉบับ ได้แก่

- ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม
- ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกุมภาพันธ์
- ฉบับที่ 3 ประจำเดือนมีนาคม
- ฉบับที่ 4 ประจำเดือนเมษายน
- ฉบับที่ 5 ประจำเดือนพฤษภาคม
- ฉบับที่ 6 ประจำเดือนมิถุนายน
- ฉบับที่ 7 ประจำเดือนกรกฎาคม
- ฉบับที่ 8 ประจำเดือนสิงหาคม
- ฉบับที่ 9 ประจำเดือนกันยายน
- ฉบับที่ 10 ประจำเดือนตุลาคม
- ฉบับที่ 11 ประจำเดือนพฤศจิกายน
- ฉบับที่ 12 ประจำเดือนธันวาคม

การส่งต้นฉบับ

- E-mail: โดยส่งไฟล์เวิร์ด (word) และไฟล์ Pdf. ไปที่ shdm.foundation@gmail.com
- สามารถส่งได้ด้วยตนเองที่กองบรรณาธิการวารสารสถาบันพอดี มูลนิธิสหธรรมิกชน ณ ลุมพินีพาร์ค รัตนาธิเบศร์-งามวงศ์วาน ถนนรัตนาธิเบศร์ บางกระสอบ อำเภอเมืองนนทบุรี 11000 โทร. 081-8150908

การเขียนอ้างอิง

การรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อเอกสารบรรณานุกรม สำหรับบทความภาษาไทย หรือ References สำหรับบทความภาษาอังกฤษ ให้ใช้รูปแบบการเขียนแบบ APA V.6 (American Psychological Association) ตัวอย่างการเขียนมีดังนี้

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)/ สถานที่พิมพ์./ ผู้จัดพิมพ์.
ผู้แต่ง 1 คน	ทิตินา แคมมณี. (2563). <i>ศาสตร์การสอน</i> . (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Vaman Shivram. (1995). <i>The Practical Sanskrit-English Dictionary</i> . New Delhi : Motilal Babarsidass.
ผู้แต่ง 2-3 คน	ชนินทร เฉลิมสุข และ อภิชาติ คำปลิว. (2562). <i>เทคโนโลยี (วิทยาการคำนวณ) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2</i> . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์. วสันต์ เกียรติแสงทอง, พรชพล พรหมมาศ และ อนุวัตร เฉลิมสกุลกิจ. (2552). <i>การศึกษาเทคโนโลยีออกเมนต์เตดเรียลลิตี : กรณีศึกษา พัฒนาเกมส์ “เมมการ์ด”</i> . โครงการสาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. Kaplan, R. S. and Norton, D. P. (1996). <i>The Balanced Scorecard : translating strategy in action</i> . Boston : Harvard Business School Publishing Corporation. Knecht, W. S., Kuhlman, C. W., & Piper, R. D. (1955). <i>Production of Ionium from a Pitchblende Residue (No. MCW-1379)</i> . St. Louis : Mallinckrodt Chemical Works.
ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป	กรณีมีผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ลงเฉพาะผู้แต่งแรกตามด้วยคำว่าและคณะ กรณีภาษาต่างประเทศ ใช้ et al. ยกตัวอย่างเช่น สุวารี เจริญมุขยพันธ์ และ คณะ. (2556). <i>การศึกษาสถานการณ์การให้บริการสุขภาพกับชาวกัมพูชาที่ชายแดนไทย-กัมพูชา : กรณีศึกษา จังหวัดสระแก้ว จันทบุรี และตราด กระทรวงสาธารณสุข ปี 2556</i> . นนทบุรี : สำนัก งานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย. Moreau G, et al. (1984). <i>Le service d'accompagnement spiritual dela maison Sarrazin</i> . College de France : Quebec.
ผู้แต่งเป็นสถาบัน	สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.(2560). <i>แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว</i> . กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์.

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./:ผู้จัดพิมพ์.
	World Health Organization (WHO). (2023). <i>Health Statistics 2023 - Monitoring for the SDGs</i> . Geneva Switzerland : World Health Organization.
ผู้รวบรวมหรือ บรรณาธิการ	รวีช ตาแก้ว (บก.). (2559). <i>ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</i> . กรุงเทพฯ : หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์. Marya L. Besharov and Bjoern C. Mitzinneck (eds.). (2021). <i>Organizational Hybridity : Perspectives, Processes, Promises</i> . Research in the Sociology of Organizations.
เอกสารที่ไม่เป็น เล่ม เช่น เอกสาร อัดสำเนา แผ่นพับ เป็นต้น	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2561). <i>รายงานผลการดำเนินงานของหลักสูตร วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน (ปรับปรุง พ.ศ. 2559)</i> . (เอกสารอัดสำเนา). Lynn, A. (1994). <i>Living after AIDS threat of dying imposes stress</i> . Chicago : University of Illinois. (unpublished).
กรณีผู้แต่งใช้ นามแฝง	นิวกลม (นามแฝง). (2555). <i>ความรักเท่าที่รู้</i> . (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : มติชน. Omega (pesud). (2005). <i>Garden of repose bitter cold nights</i> . (Translated by Jack Hoe) (2nd ed.). Beijing : Foreign Languages Press.
กรณีไม่ปรากฏชื่อ ผู้แต่ง	PORPEANG THE EXPLORER เศรษฐกิจพอเพียง. (2565). กรุงเทพฯ : ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. <i>Aids and the third world</i> . (1989). Philadelphia : New Society Publishing.
กรณีไม่ปรากฏ เมืองที่พิมพ์ หรือ สำนักพิมพ์	ซัม สราวพัตร์, (2559), <i>พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส</i> . กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. Vatsyayan, K. (1986). <i>Made Easy Ethics</i> . New Delhi : n.p.
กรณีปรากฏปีที่ พิมพ์	วิทย์ วิศทเวทย์. (ม.ป.ป.). <i>จริยศาสตร์ : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม</i> . (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : อักษรทัศน์. Kant, I. (n.d.). <i>Groundwork for the Metaphysics of Morals</i> . translated by H.J. Paton. New York : Harper & Row, Publishers, Inc.
กรณีพิมพ์ครั้งที่ 1	คมเดือน โปธิสุวรรณ. (2563). <i>เคล็ดลับการเขียนบทความวิจัยวรรณคดีตะวันตก วรรณคดีอังกฤษและอเมริกัน</i> . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./ผู้จัดพิมพ์.
	Belcher, W. (2019). <i>Writing your journal article in twelve weeks : A guide to academic publishing success</i> . Chicago : University of Chicago Press.
ชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์เหมือนกัน แต่ต่างชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์ ก, ข, ค หรือ a, b, c)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./ผู้จัดพิมพ์.
	กิริติ บุญเจือ. (2560ก). <i>ปรัชญาและจริยศาสตร์เบื้องต้น</i>. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. _____. (2560ข). <i>ปรัชญาและจริยศาสตร์โบราณ</i>. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. Huntington, Samuel P. (1996a). <i>The Clash of Civilization</i>. New York : Simon and Schuster. _____. (1996b). <i>The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order</i>. New York : Simon and Schuster.
	Sandel, M. J. แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล. (2554). <i>ความยุติธรรม</i>. กรุงเทพฯ : โอเพ่น เวิลด์ส. Lao Tzu. Translate by D.C. Lau. (1996). <i>Tao Te Chiag</i>. Honng Kong : The Chinese University of Honng Kong.
บทความในวารสาร	ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่หรือเล่มที่(ฉบับที่(ถ้ามี))./:เลขหน้า.
	อัจฉรา ศรีวรกุล และนันทา จุลเนียม. (2566). ศึกษาความสามารถในการเขียนเรื่องจากภาพโดยใช้จินตนาการของผู้เรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค CIRC. <i>วารสารศึกษาศาสตร์ มมร</i>, 11(2) : 25-41. Matland, RE. (1995). Synthesizing the implementation literature: The ambiguity-conflict model of policy implementation. <i>Journal of Public Administration Research and Theory</i>, 5(2) : 145-174.
วิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์/ สารนิพนธ์/ รายงานการวิจัย	ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์/ สารนิพนธ์/ รายงานการวิจัย./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อวิทยานิพนธ์หรือ ดุษฎีนิพนธ์ และสารนิพนธ์./ ระดับวิทยานิพนธ์หรือ ดุษฎีนิพนธ์ หรือ สารนิพนธ์ หรือ รายงานการวิจัย./ คณะหรือสังกัด./ ชื่อมหาวิทยาลัย.

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./:ผู้จัดพิมพ์.
อ้างอิงจาก วิทยานิพนธ์	นริศา ชุตินารา. (2563). ศึกษาวิเคราะห์การจัดการอารมณ์เชิงพุทธของผู้สูงอายุในโรงเรียนฮอมสุข ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. <i>พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต</i>. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Pyerson, J.F. (1983). <i>Effective management training : Two models. Master's thesis</i>. New York : Carkson College Technology.
อ้างอิงจาก วิทยานิพนธ์	ปราโมทย์ หม่อมศิลา. (2561). คุณภาพชีวิตของทหารไทยตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน. <i>ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต</i>. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. Chansuvarn, W. (2012). Spectrometric analysis of mercury(II) ion using gold nanoparticles stabilized by dithia-diaza ligands. <i>Doctoral dissertation</i>. Bangkok : Chulalongkorn University.
อ้างอิงจาก สารนิพนธ์	อภิพันธ์ วิศิษฐ์ใจงาม และ จิรพจน์ ขวัญคง. (2561). พลังจิตอาสาจากเจตนาสร้างรัก ศรีธา ผูกหลักสามัคคี. <i>สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต</i>. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Akkaraphan Rujiraprawat. (2013). Guidelines to Increase Efficiency of Dried Rubber Wood Industry : A Case Study of a Factory in Songkhla Province. <i>Minor Thesis</i>. Industrial Management : Prince of Songkla University.
อ้างอิงจาก รายงานการวิจัย	วิชฌ บัวเทศ. (2565). การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเพิ่มมูลค่าชีและมูลไส้เดือนดิน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. <i>รายงานการวิจัย</i>. กรุงเทพฯ : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. Natchariya Chomngam. (2020). WTO and Public Moral: A Case Study of EU's Prohibition of Importation and Marketing of Seal Products. <i>research report</i>. Bangkok : Chulalongkorn University.
บทความจาก เว็บไซต์ (Web Site)	ชื่อผู้แต่ง./ชื่อบทความ./[ออนไลน์]./แหล่งที่มา:/URL/[วัน/เดือน/ปี]
	คมชดลิก ออนไลน์. เมื่อทรงอย่างแบดทรงอิทธิพล โจทย์ใหญ่ Papper Planes ต่อยัยรุ่นพินน้ำนม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.komchadluek.net/news/society/540937 [20 มกราคม 2567]

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./ผู้จัดพิมพ์.
	United Nations. <i>Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development</i> . [Online]. Retrieved from : https://sdgs.un.org/goals [29 November 2023].
บทความจาก เอกสารการ ประชุม/สัมมนา ทางวิชาการ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่องบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บก.)./ชื่อการประชุม./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.
	มะลิ ทิพย์ประจง. (2566). นโยบายองค์กรในยุคดิจิทัล. ใน ดร.เพ็ญพรรณ เพื่อองพลอย (บก.). <i>รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 “สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ : ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม”</i>. สุพรรณบุรี : วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Soutar, G., & Mazzarol, T. W. (1995). Gaining competitive advantage in education services exports : Forward integration and strategic alliances in a maturing market. In G. Tower (Ed.), <i>Proceeding of the Academy of International Business Southeast Asia Regional Conference, Asia Pacific International Business : Regional integration and global competitiveness</i>. Perth : Murdoch University.
การสัมภาษณ์	ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์./ตำแหน่ง (ถ้ามี)/หัวข้อสัมภาษณ์./วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์./สัมภาษณ์.
	พระไพศาล วิสาโล. <i>การตื่นรู้คืออะไร</i>. 9 กุมภาพันธ์ 2560. สัมภาษณ์. Sanguansermisri, M. <i>Talk of President</i>. 3 September 2020. interviewer.
บทความจาก หนังสือพิมพ์	ชื่อผู้แต่ง./ (วัน/เดือน/ปี)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./หน้า.
	สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). <i>ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</i>. ผู้จัดการรายวัน : 13. Schwartz, J. (30 September 1993). <i>Obesity affects economic, social status</i>. The Washington Post : A1.
บทความที่อยู่ใน หนังสือ/รายงาน	ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ)./ชื่อเรื่อง/หน้า/เลขหน้าที่อ้างอิง./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./:ผู้จัดพิมพ์.
	รุ่งนภา นิมพุฒ. (2545). ลิเกในจังหวัดพิษณุโลก. ใน ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และพัชรีรินทร์ สิริสุนทร (บรรณาธิการ), <i>ความรู้ คู่สังคม รวมผลงานวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร</i> (หน้า 67-94). กรุงเทพฯ : พี. เอ. ลีฟวิง. Chimput, R. (2002). Musical folk drama in Phitsanulok province. In D. Pattamasirawat and P. Sirasoonthorn (Eds.). <i>Knowledge of social partners in Faculty of Humanities and Social Sciences, Naresuan University</i> (pp. 67-94). Bangkok : P. A. Living. หมายเหตุ : ถ้าไม่มีชื่อบรรณาธิการ ให้ระบุใน และตามด้วยชื่อเรื่อง
ราชกิจจานุเบกษา	ชื่อพระราชบัญญัติ./ (วันที่/เดือน/ปีที่พิมพ์)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่มที่/.../ตอนที่/.../หน้า...-...
	กฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรณา พ.ศ. 2559. (27 มกราคม 2560). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i> . เล่มที่ 134 ตอนที่ 12 ก, หน้า 41-51.
รูปภาพ	ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อภาพ./[Image]./จาก หรือ Retrieved from/http://www.xxxxxxx
	ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐ-ตุรกีในสถานะของการช่วยชีวิต เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ. 2018 (Geopolitical Monitor, 2018) ตัวอย่างการอ้างอิงบรรณานุกรม Geopolitical Monitor. (2018). <i>US-Turkey Relations Placed on Life Support</i>. [Image]. Retrieved from https://www.geopoliticalmonitor.com/us-turkey-relations-placed-on-life-support/

รูปแบบ	รายการอ้างอิง (ท้ายบทความ) สัญลักษณ์ / หมายถึง การเว้นวรรค
หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์./ผู้จัดพิมพ์.
แอปพลิเคชัน	ชื่อผู้ถือสิทธิ์ หรือองค์กร./ (ปีของ version แอป)./ชื่อแอปพลิเคชัน/(Version แอป)/ [Mobile application software]/ จาก หรือ Retrieved from http://xxxx
	Automattic. (2021). <i>Word Press</i> (Version 18.0) [Mobile application software]. Retrieved from /////////////// https://apps.apple.com/us/app/wordpress /id335703880
ภาพ หรือ แผนผัง หรือแผนภูมิ	เขียนอ้างอิงในบรรณานุกรมให้สอดคล้องกับหลักการอ้างอิงประเภทต่างๆ ดังที่แสดงเอาไว้ข้างต้น เช่น ถ้า ภาพ หรือแผนผัง หรือแผนภูมิ อ้างอิงมาจากหนังสือ ก็ให้อ้างอิงในรูปแบบของหนังสือ แต่หากอ้างอิงมาจากเว็บไซต์ ก็ให้อ้างอิงในรูปแบบของเว็บไซต์ เป็นต้น
	ภาพที่ 1 องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (เมธา หริมเทพาธิป และคณะ, 2564) เมธา หริมเทพาธิป และคณะ. (2564). สังคมแห่งการแบ่งปันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน. <i>รายงานการวิจัย</i>. กรุงเทพฯ : ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร.